

PRIRUČNIK ZA ODGOJITELJE ZA PREZBITERAT I POSVEĆENI ŽIVOT,
TE ZA MLADE U FORMACIJI

3

POČETNA FORMACIJA U VREMENU ZLOUPORABA I ZLOSTAVLJANJA

Uredili:
Amedeo Cencini
Stefano Lassi

Naslov izvornika:

Sussidio per i formatori al presbiterato e alla vita consacrata
e per giovani in formazione.

3. La formazione iniziale in tempo di abusi

Nacionalna služba za zaštitu maloljetnikâ

Talijanske biskupske konferencije

© Conferenza Episcopale Italiana 2022.

© za hrvatsko izdanje: Hrvatska biskupska konferencija
2023.

Prijevod: Branko Jurić

Lektura: Marijana Jakovljević

Vrijeme koje živimo u Crkvi zahtijeva stanovitu brabru reviziju naših formacijskih praksi za svećeničko ređenje i za redovničko posvećenje. Osobito društveno-kulturni izazovi sadašnjeg antropološkog konteksta i pošast seksualnog zlostavljanja, zlorabe moći i savjesti unutar same Crkve, žurno od nas traže da prije svega promislimo o područjima formacije ljudskosti (relacijske općenito, a poglavito afektivno-seksualne) te formacije identiteta službe, unutar cjelovitog poimanja formacije. Prijedlog koji slijedi uklapa se u ovaj projekt, očito bez pretpostavke da će odgovoriti na sve implikacije drame koju proživljavamo. Želi biti poticaj na razumijevanje i provokacija na promjenu, u početnoj i trajnoj formaciji, kao nečega što se tiče svih, a ne samo pojedinačnih počinitelja. Točnije, predlaže se kao didaktičko-formativno sredstvo namijenjeno osobito, ne isključivo, kandidatima za svete redove i posvećeni život te njihovim odgojiteljima. Stoga nema oblik stručnog priručnika teologije službe ili morala, niti formacije u svim njezinim vidovima i implikacijama, niti se na bilo koji način postavlja iznad dokumenata učiteljstva o toj temi, niti pretendira zamijeniti projekte formacije koji su već u tijeku (i koje svaki tim za formaciju mora stalno ažurirati) u pojedinim mjesnim institucionalnim stvarnostima. Umjesto toga, namjerava pružiti materijal za razmišljanje, putove i smjernice, osobito na psiho-pedagoškoj razini, za poučavanje i formaciju u određenim područjima, kao smjernice koje proizlaze iz iskustva i razmišljanja potaknuta uznemirujućim događajima aktualne crkvene povijesti, kako bi to stavili na raspolaganje odgojiteljima sjemeništa i redovničkih formacijskih kuća.

Ovaj bi prijedlog, ako ide u pravom smjeru, mogao pomoći da ovaj tako kritičan trenutak za Crkvu bude vrijeme za obraćenje i milost. Prije svega zato što je vjernička zajednica, a posebice svećenička, možda kao nikad do sada postala i postaje svjesna slabosti koja u njoj živi, kao i patnje koju ona proizvodi¹.

Veljača 2021. godine

¹ Ovako piše papa Franjo: »Sa sramom i pokajanjem, kao crkvena zajednica, priznajemo da nismo znali biti gdje smo trebali biti, da nismo djelovali na vrijeme, ne prepoznajući razmjere i težinu štete prouzročene u tolikim životima. Malene smo zanemarili i napustili. Prihvaćam riječi tadašnjeg kardinala Ratzingera kada se u *Via Crucis* napisanom za Veliki petak 2005. pridružio vapaju boli tolikih žrtava i snažno rekao: „Koliko je prljavštine u Crkvi, a upravo među onima koji, u svećeništvu, trebaju u potpunosti pripadati Njemu! Koliko oholosti, koliko samodostatnosti! [...] Izdaja učenika, nedostojno primanje njegova Tijela i Krvi svakako je najveća Otkupiteljeva bol, ona koja probada njegovo srce. Ne preostaje ništa drugo nego da mu iz dubine srca zavapimo: *Kyrie, eleison* – Gospodine, spasi nas (usp. Mt 8,25).« (Deveta postaja.) (Pismo Svetoga Oca Božjem narodu, 20. kolovoza 2018.).

SADRŽAJ

| | |
|---|----|
| 1. SITUACIJA | 9 |
| 1.1. Problem cijele Crkve | 10 |
| 1.2. Rizik djelomičnih i ograničenih razumijevanja | 10 |
| 1.3. Revizija procesa i sadržaja formacije | 11 |
| 2. PRIRODA PROJEKTA | 13 |
| 2.1. Sustavno-strukturalno razumijevanje | 14 |
| 2.2. Tri tematska bloka..... | 14 |
| a) Svećenički identitet i pitanje moći | 15 |
| b) Relacijska (i afektivno-seksualna) zrelost i nezrelost | 15 |
| c) Drama i stvarnost zlouporaba i zlostavljanja | 15 |
| 2.3. Profil | 17 |
| 2.4. Opseg | 17 |
| 2.5. Način | 18 |
| SADRŽAJI I DIDAKTIČKO-FORMACIJSKE CJELINE | 19 |
| 1. PRVA FORMACIJSKA CJELINA: PREZBITERSKI IDENTITET | 22 |
| 1.1. Autoritet suosjećanja | 23 |
| a) Služba zaređenih..... | 23 |
| b) Isusova supatnja | 24 |
| c) Autoritet i autoritarnost | 23 |
| 1.2. Svećenički narcizam i nerealna očekivanja | 25 |
| a) Razni oblici klerikalizma | 25 |
| b) Slika Boga | 27 |
| c) Edukacijska odgovornost..... | 27 |
| 2. DRUGA FORMACIJSKA CJELINA: RELACIJSKA ZRELOST U CELIBATU ZA KRALJEVSTVO | 28 |
| 2.1. Relacija u svećeničkom i redovničkom pozivu..... | 29 |
| 2.2. Relacijska zrelost: načela i područja | 31 |
| a) Afektivna zrelost | 32 |
| b) Zrelost u zvanju | 32 |
| c) Emocionalna zrelost..... | 33 |

| | |
|--|----|
| 2.3. Afektivno-seksualna zrelost u celibatu za Kraljevstvo | 33 |
| a) Gramatika seksualnosti | 34 |
| b) Psihološka ravnoteža celibata za Kraljevstvo | 34 |
| c) Budnost i samosvladavanje..... | 35 |
| d) Razlučivanje i sposobnost izbora djevičanstva..... | 36 |
| e) Ispravan seksualni identitet i sposobnost za samoću – autonomiju .. | 37 |
| f) Poštivanje granica <i>ja</i> i <i>ti</i> te stil relacija osobe u djevičanstvu .. | 38 |
| g) Kršćanski senzibilitet | 39 |

3. TREĆA FORMACIJSKA CJELINA: STVARNOST ZLOUPORABA I

| | |
|--|----|
| ZLOSTAVLJANJA | 40 |
| 3.1. Priroda zlostavljanja..... | 41 |
| a) Zlostavljanje ili zlostavljanja i zlouporabe općenito | 41 |
| b) Seksualno zlostavljanje | 43 |
| c) Distinkcije i dijagnoze | 43 |
| · Pedofilija i efebofilija | 43 |
| · Homoseksualnost, pedofilija i seksualno zlostavljanje maloljetnika . | 44 |
| · Celibat i pedofilija | 46 |
| · Za dijagnozu pedofila | 47 |
| d) Mjesta i strukture zlostavljanja..... | 49 |
| 3.2. Druge vrste zlouporaba i zlostavljanja..... | 50 |
| a) Zlouporaba moći | 51 |
| b) Duhovno zlostavljanje..... | 53 |
| c) Zlouporaba savjesti..... | 54 |
| 3.3. Psihogeneza zlouporabe i zlostavljanja | 57 |
| a) (Očajnički) narcizam zlostavljača | 57 |
| · Znakovi raspoznavanja | 58 |
| · Osobna povijest i rane koje valja integrirati | 61 |
| b) Psihogenetske etape | 62 |
| 3.4. Metode pristupa | 64 |
| 3.5. Psihodinamika zlouporabe i zlostavljanja | 65 |
| a) Etape zlostavljanja | 65 |
| 1. etapa: Mali i lagani ustupci..... | 65 |
| 2. etapa: Ponavljanje i normalnost..... | 65 |

| | |
|---|-----------|
| 3. etapa: Navike i stil života | 66 |
| 4. etapa: Dvosmislenost i neosjetljivost | 66 |
| 5. etapa: Ovisnost i automatizam..... | 66 |
| b) Taktika <i>groominga</i> | 67 |
| 1. etapa: Manipulacija i dominacija | 67 |
| 2. etapa: Izolacija i intruzija | 67 |
| c) Spriječiti zlostavljanje i zlouporabe | 68 |
| d) Globalna pozornost: unutarnji - individualni i vanjski - situacijski čimbenici | 69 |
| · Emocionalna podudarnost između zlostavljača i zlostavljane osobe..... | 69 |
| · Čimbenici stresa u službi..... | 70 |
| · Olakšavajući vanjski uvjeti | 70 |
| · Mehanizmi neutralizacije i minimalizacije..... | 70 |
| e) Skrb za one koji su zlostavljali | 71 |
| 3.6. Stvarnost zlostavljanjâ | 72 |
| a) Zlostavljanje i moralna osjetljivost svećenika | 73 |
| b) Zataškavanje zlouporaba i zlostavljanja | 74 |
| c) Kako djelovati nakon zlostavljanja? | 74 |
| 3.7. Dobro funkcioniranje sustava | 75 |
| a) Kada sustav dobro funkcionira | 76 |
| b) Integracija rane..... | 77 |
| 3.8. Zlostavljana osoba | 77 |
| a) Ranjivost..... | 78 |
| b) Vrste, znakovi i stanja ranjivosti odraslih osoba | 78 |
| c) Različiti oblici seksualnog zlostavljanja..... | 79 |
| d) Rana i rane zlostavljanja..... | 80 |
| e) Od žrtava do preživjelih..... | 81 |
| f) Kako slušati one koji su ranjeni zlostavljanjem | 82 |
| g) »Učiteljstvo« žrtava | 84 |
| METODA I ITINERAR FORMACIJE | 85 |
| 1. Dvostruko djelovanje: na skupinu i na pojedinca | 86 |
| 2. Ispravan pedagoški itinerar: prvo edukacija, zatim formacija | 87 |
| 3. Psihološka procjena i doprinos psiholoških kompetencija .. | 89 |
| 3.1. Profesionalan doprinos | 90 |

| | |
|--|------------|
| 3.2. Sredstva za ocjenjivanje | 92 |
| 4. Integracija rana | 93 |
| 4.1. Integrirati i/ili uglaviti u Kristu | 93 |
| 4.2. Itinerar integracije | 94 |
| 5. Integracija seksualnosti | 97 |
| 5.1. Ne delegirati afektivno-seksualnu formaciju | 97 |
| 5.2. Seksualnost je mjesto i predmet formacije | 98 |
| 5.3. Kriteriji za integraciju afektivnosti i seksualnosti | 98 |
| 6. Djevičanski relacijski stil | 100 |
| 7. Ciljana priprava («sjemenište koje izlazi») | 102 |
| 7.1. Vrijeme edukacije i formacije | 102 |
| 7.2. Afektivno-relacijski <i>docibilitas</i> | 103 |
| 8. Kriteriji za početan prijem | 105 |
| 8.1. Temeljito poznavanje kandidata i njegove povijesti | 105 |
| 8.2. Pozitivan identitet i sigurnost u vlastitu sposobnost ljubiti ... | 107 |
| a) Sklad između identiteta i samopoštovanja | 107 |
| b) Nesklad između identiteta i samopoštovanja | 108 |
| 8.3. Važnost propedeutske godine | 109 |
| 8.4. Sjemenište kao otvorena struktura | 110 |
| 9. Kriteriji za konačno razlučivanje | 110 |
| 9.1. Zvanje, identitet i samopoštovanje..... | 111 |
| a) Konkretna i općenita očekivanja | 111 |
| b) Sloboda ostavljanja..... | 112 |
| c) Od ideje o Bogu do ideje o sebi | 113 |
| 9.2. Relacijska i afektivno-seksualna zrelost | 114 |
| a) U odnosu na sebe (<i>ja</i>) | 114 |
| b) U odnosu na <i>ti</i> | 114 |
| c) U odnosu na vlastitu seksualnost | 114 |
| d) U odnosu na mogućnost zlouporaba i zlostavljanja | 115 |
| 9.3. Izbor celibata zbog njegove vrijednosti u sebi | 116 |
| 10. Formacija odgojitelja | 116 |
| 10.1. Formirati osobu | 117 |
| 10.2. Formirati za timski rad (s laicima i ženama) | 118 |

Ovaj priručnik je plod razmišljanja te kolektivnog i zajedničkog rada osoba različitih senzibiliteta i sposobnosti, ujedinenih istom vjerom i strašću za edukativnu odgovornost Crkve i njezinih službenika.²

² Ovaj priručnik je treći do sada koji je objavila Nacionalna služba za zaštitu maloljetnika i ranjivih osoba Talijanske biskupske konferencije, a koji je usvojila Hrvatska biskupska konferencija. Druga dva su: *Le ferite degli abusi* (rujan 2020.; hrvatsko izdanje: *Rane zlostavljanja*, svibanj 2023.) i *Buone prassi di prevenzione e tutela dei minori in parrocchia* (rujan 2020.; hrvatsko izdanje: *Primjeri dobre prakse za prevenciju i zaštitu maloljetnikâ u župi*, svibanj 2023.).

1. SITUACIJA

Drama seksualnih zlostavljanja i skandala prije svega mora biti ispravno kontekstualizirana kako bi bila odgovarajuće interpretirana.

1.1. PROBLEM CIJELE CRKVE

Istina je, naime, da su se zlostavljanja dogodila zbog nekih pojedinaca, ali – kao što je papa Franjo podsjetio u *Pismu Božjem narodu* – kada trpi jedan ud, svi udovi trpe zajedno (usp. 1 Kor 12,26)³, i svaki ud Crkve pati, »ne samo zato što pati bolestan ud, već i zato što taj ud označava potrebu za pregledom zdravlja cijelog tijela«⁴. U tom smislu Sveti Otac je vrlo jasan: »Bolna događanja ukazuju na to da nešto nije u redu s crkvenim tijelom. Moramo se suočiti s konkretnim slučajevima te istodobno, s istim intenzitetom, otkriti koje su dinamike omogućile pojavu takvih ponašanja i zala..., simptome cjelokupnog crkvenog tijela koje smo pozvani analizirati..., to je problem svih, a ne samo problem nekih...«⁵

1.2. RIZIK DJELOMIČNIH I OGRANIČENIH RAZUMIJEVANJA

Postoji zapravo opasnost – koju bismo htjeli izbjeći – tipična za ove izvanredne situacije, ona neposredne reakcije, više ili manje radikalne i ograničene pojedinačnim događajima o kojima je riječ te onima koji su za njih odgovorni, ali koja nedovoljno uzima u obzir cjelinu (ili sustav) i stoga ne može proizvesti trajne učinke: »Nerijetko, zapravo, u crkvenim institucionalnim kontekstima, prevladavanjem akutnije faze izolacijom simptoma ili 'terapijskim' putem, postoji rizik zaboravljanja konteksta inkubacije, koji ostaje u situaciji strukturalne krhkosti te opasnosti u pogledu mogućih recidiva.«⁶

A upravo je, da bismo izbjegli taj rizik, potrebno ući u logiku *suodgovornosti* (osobito na duhovnoj i moralnoj razini), kako upozorava papa Franjo: »Jedini način na koji možemo odgovoriti na ovo zlo, koje je odnijelo

³ *Pismo Svetog Oca Božjem narodu*, 20. kolovoza 2018.

⁴ A. Manenti, *Le ambiguità della formazione vocazionale*, u L. Bove (ur.), *Abusi sessuali nella Chiesa? Meglio prevenire*, Ancora, Milano 2017., 55.

⁵ Franjo, *Pismo biskupima Čilea*, 15. svibnja 2018.

⁶ A. Manenti, *Le ambiguità della formazione vocazionale*, 56.

tolike živote, jest živjeti to kao zadatak koji uključuje sve nas kao Božji narod⁷, a osobito cijelu zajednicu svećenika te posvećenih muškarca i žena.

Još jedan mogući rizik u ovim okolnostima jest razumijevanje problema samo s *pravnog* stajališta i načina kako upravljati procesom, delegirajući zapravo za predmet *pravnik* te koncentrirajući svu pozornost na provjeru *kaznene odgovornosti i moguće sankcije*. Naravno, to se ne može izostaviti, ali pozornost prije svega ide na ono što se dogodilo prije, na uzrok, na pojedinačni i društveni, zajednički i crkveni kontekst, na *formaciju*, početnu i trajnu, ako se ne želi da se to opet dogodi.

1.3. REVIZIJA PROCESA I SADRŽAJA FORMACIJE

Stoga se revizija i preispitivanje posebice u dva smjera pokazuju osobito korisnima: onome *procesa* te smjeru *sadržajâ edukacije i formacije, što i kako*, te u perspektivi dinamike integracije između duhovnih i antropoloških elemenata.

Čini se, zapravo, jasnim da isključiva *akademsko-teološka* priprema sama po sebi ne može jamčiti primjereno deblokiranje rasta s obzirom na afektivnu i spolnu dinamiku pojedinog kandidata, niti da je određena vrsta *pretežno duhovne* formacije, kako se to shvaćalo u prošlosti, dovoljna da izazove vjerodostojnu pratnju prema punoj zrelosti celibata za Kraljevstvo te da pogoduje stvarnom razlučivanju njegove prikladnosti, a još manje u vremenu kao što je sadašnje, obilježenom egzistencijalnom složenošću i rascjepkanošću, svakako ne pomaže našoj djeci i mladima da krenu tim identitetskim putem. Za to je, dakle, potrebna veća pozornost prema *stvarnosti čovječstva*⁸, emocionalno-afektivnoj i društveno-kulturnoj stvarnosti današnjih i sutrašnjih kandidata, također putem

⁷ *Pismo Svetog Oca Božjem narodu*, 20. kolovoza 2018. U *Pismu biskupima Čilea* (15. svibnja 2018.) papa Franjo ponavlja da samo uklanjanje materijalnih počinitelja zlostavljanja nije dovoljno, »jer bi nas ta misao oslobodila odgovornosti i sudjelovanja koje se na nas odnosi unutar crkvenog tijela. A gdje se odgovornost ne preuzima i ne dijeli, krivac za ono što ne valja uvijek je onaj drugi.«

⁸ Stvarnost čovječstva u smislu naše ljudskosti kao prirodne referentne točke (i potvrde) za svaki formativan prijedlog.

odgovarajućih stručnih intervencija. Riječ je o stvaranju uvjeta da se izbjegnu one pogreške u procesu vrednovanja i izbora, formacije i praćenja koje su – zajedno s drugim čimbenicima – dovele do slučajeva zlostavljanja i skandala od svećenika, redovnika i redovnica.

2. PRIRODA PROJEKTA

Sada dolazimo do artikulacije prijedloga koji na neki način odgovara na nastalu situaciju i njezinu problematiku.

2.1. SUSTAVNO-STRUKTURALNO RAZUMIJEVANJE

Upravo slušanje osoba koje su bile zlostavljane unutar Crkve te svijest o ozbiljnosti samih zloporaba i zlostavljanja potiče na teološko, duhovno razumijevanje koje je vrlo pažljivo prema čovjeku. A zajedno, ponavljamo, na sustavno i strukturalno razumijevanje, kako bi se bolje shvatili korijeni, ne samo na individualnoj razini, kao i da se redefiniraju i reorganiziraju ciljevi i uvjeti, pastoralne metode i stilovi, tako da u vjerničkoj zajednici više ne bude zloporaba ni zlostavljanja bilo koje vrste, te da nitko ne bi ispaštao zbog nas. Bolje shvatiti korijene znači, primjerice, prepoznati tu opću prosječnost (mediokritet) koja je kao leglo za individualno zlostavljanje, a istodobno osjetiti da je ta prosječnost, taj mediokritet, već skandal, i da može dovesti do izopačenosti.

U tom smislu cijela Crkva, na svim razinama i uključujući stvarno sve osobe, pozvana je elaborirati pošast zlostavljanja, pozitivno je integrirati u njezinim različitim vidovima, od suosjećajnog (su-patničkog) razumijevanja za žrtve do utvrđivanja dobrih praksi za uklanjanje ove pošasti, počevši od prve formacije, kako bi se na autentičan i vjerodostojan način slavila, svjedočila i živjela Radosna vijest, koja je izvor života i slobode za sve, osobito za malene.

Kao što je spomenuto, ovaj projekt usmjeren je na formaciju ljudskosti kao temeljni uvjet za stjecanje čvrste i postojeane zrelosti, koja omogućuje da se u slobodi i odgovornosti živi poziv svjedoka ljubavi Vjekovječnoga prema svakom čovjeku, osobito prema malenima i slabima.

2.2. TRI TEMATSKA BLOKA

Ovaj prijedlog – točnije – jest prijedlog *formativno-didaktičnog modula*, kao skupa doprinosa i poticaja formaciji u sadržajnom smislu, tako da ona bude cjelovita. A ujedno je na razini modaliteta i metode, kao pozornosti koje bi trebale biti dio normalnog procesa pripreme za prezbiterat i posvećeni život. Ovo su tematski prilozi i metodološke pozornosti koje

imaju posebnu relevantnost, izravnu ili neizravnu, posebice uz ove tri teme koje ćemo sada tek naznačiti.

a) Svećenički identitet i pitanje moći

Znamo da je moć, konfuzno povezana s ministerijalnim identitetom, gotovo uvijek izvor samog seksualnog zlostavljanja. Riječ je dakle, s jedne strane, o razjašnjavanju i isticanju autentičnoga identiteta svećenika, s druge strane o shvaćanju korijena i posljedica toga perverznoga povezivanja, odnosno onih različitih relacijskih dinamika moći i dominacije koje ne poštuju i nasilno povređuju dostojanstvo drugih, a koje su, kao njegova iskvarenost ili korupcija, u potpunoj suprotnosti s ministerijalnim identitetom.

b) Relacijska (i afektivno-seksualna) zrelost i nezrelost

Ova tema obično nije odsutna u formativnom prijedlogu za svećenički i posvećeni život, ali u promišljanju i u hodu praćenja vjerojatno treba dodatno proučavati smisao one *specifične relacijske zrelosti* koja se traži od onih koji su pozvani na potpuno darivanje sebe za rast drugoga. Naime, onaj tko je pozvan na puninu relacija izložen je i svemu što od njega, očito ili skriveno, odstupa ili mu se čak suprotstavlja (*dolum* umjesto *donum*). Upravo se unutar relacijske zrelosti mora sa strogom pozornošću pratiti put rasta *afektivnosti-seksualnosti pozvane osobe*, kao izraz otvorenosti prema drugome u njegovom pozivu za celibat.

c) Drama i stvarnost zlouporaba i zlostavljanja

Naposlijetku, izričitu i sustavnu pozornost treba posvetiti stvarnosti zlouporaba i zlostavljanja, kao dramatičnom događaju i mogućnosti u životu Bogu posvećenih, te onome što se na to može odnositi: uzrocima i dubokim motivima, naravi i značenju, osobnosti zlostavljača i fazama zlouporaba i zlostavljanja, posljedicama i štetama na različitim razinama za žrtvu. U stvarnoj svijesti – s jedne strane – *da se zlostavljači ne rađaju,*

*nego da se takav postaje. A s druge strane, da se ne mora neophodno ostati doživljiva žrtva. Moguće je izaći iz toga i pomoći izaći iz toga*⁹.

Vjerujemo da nam promišljanje o ova tri tematska područja, koja se međusobno dodiruju u životu svake osobe, osobito one koja se nastoji posvetiti drugima, omogućuje bolje razumijevanje daljnjih vidova koji su iznimno važni za svećenički i posvećeni život, a koji su na neki način kompromitirani i oslabljeni zlostavljanjima i zlouporabama o kojima govorimo. Među mnogim vidovima, kao primjer ovdje možemo spomenuti:

- sposobnost življenja *dubokog duhovnog života*, koji svoje središte i jedinstvo nalazi u projektu zvanja, te omogućuje pomirenje vertikalne i horizontalne dimenzije života onoga koji obnaša službu, život bogat Bogom i njegovom ljubavlju, te u isto vrijeme pun strasti za čovjeka, dijeljenje i suosjećanje, posebice za najslabije;
- slobodu stupanja *u kontakt s intimnošću drugih* u službi ispovijedanja i duhovnog praćenja, kao i u svakom odnosu pomoći, *s delikatnošću i diskrecijom, poštovanjem i osjećajem odgovornosti*, bez manipuliranja i nametanja¹⁰;
- i onu *čestitost savjesti i unutarnju osjetljivost* koja tjera da se traži isključivo dobro drugoga, osobito maloljetnika i ranjivih, te čini *transparentnima* apostolovo djelovanje i ljubav.

Prijedlogom koji slijedi želi se odgovoriti na zahtjev pape Franje, sadržan u točkama razmatranja upućenim sudionicima susreta u Vatikanu u veljači 2019. godine, gdje sâm Papa, govoreći o kandidatima za svećeništvo i posvećeni život, traži »uvođenje *početne i trajne formaciju za*

⁹ Zanimljivo je da su same žrtve seksualnog zlostavljanja te koje tvrde da ih se na drukčiji način gleda i smatra, ne dakle kao »žrtve«, već kao »preživjele« nasilja zlostavljanja. Vratit ćemo se na temu.

¹⁰ Relacija pomoći (pa i ispovijed jest to na ljudskoj razini) izlaže se određenim rizicima i nejasnoćama, koje kod operatera mogu stvoriti određenu dekonstrukciju.

*učvršćivanje njihove ljudske, duhovne i psiho-seksualne zrelosti, kao i njihovih međuljudskih relacija i ponašanja*¹¹.

Zapravo, naznaka ovog modela pripada prirodi ove Nacionalne službe za zaštitu maloljetnika – kako podsjeća Uredba – među čijim je svrhama »proučavanje i predlaganje informacijskih i formacijskih sadržaja, kao i operativnih alata za konsolidaciju kultura zaštite maloljetnika u crkvenim zajednicama»¹².

2.3. PROFIL

Modul bi, kao paket obrazovnih priloga – i ne samo – imao višestruki profil (i učinak): *preventivan* (od kritičnih situacija i patnje povezane s njima), *informativan* (s obzirom na dužnosti i odgovornosti, pravila i pozornosti koji moraju biti specificirani), *formativan* (osobe u sebi i u relacijama, kao i onih kojima će se obraćati u svojoj službi), *kreativan* (nove kulture celibata za Kraljevstvo i poštovanja/zaštite maloljetnika kao izraz toga¹³).

2.4. OPSEG

Didaktičko-sadržajni dio ovog modela mogao bi se ponuditi, u sklopu uobičajenog kurikula studija pripreve za svećeništvo (i posvećeni život), kao klasičan školski predmet ili prikladnije predložiti, osobito u nekim njegovim dijelovima, također i izvan didaktičkoga područja (mislimo na

¹¹ FRANCESCO, »Punti di riflessione«, u AA.VV., *Consapevolezza e Purificazione. Atti dell'incontro per la Tutela dei minori nella Chiesa*, Città del Vaticano, 21-24 febbraio 2019, LEV, Roma 2019, 16, 19. Usp. također »Discorso conclusivo del Santo Padre Francesco«, *Isto*, 163.

¹² *Regolamento del Servizio nazionale per la Tutela dei minori*, 3c; Također *Pravilnik o radu i ustroju Povjerenstva HBK-a za zaštitu maloljetnika i ranjivih osoba* (2020.) u trećem članku među zadacima Povjerenstva ističe: »f) pripremiti posebne odgojne programe koji bi se provodili u sjemeništima i kućama odgoja s posebnim naglaskom na one koji se spremaju za primanje svetih redova, uključujući i njihovu trajnu formaciju«.

¹³ »Kultura« u svom trostrukom značenju: kao uvjerenja koja tvore opći mentalitet, kao iskustvo pojedinca koje stvara odgovarajuću osjetljivost, kao skup individualnih i kolektivnih pedagoških praksi iz kojih se rađa egzistencijalan stil.

složeni govor o afektivno-seksualnoj zrelosti u posvećenom celibatu). U svakom slučaju nikada ne bi smio biti sveden na puko informiranje (kao da je riječ o bilo kojem predmetu za koji je dovoljno položiti ispit), nego uvijek treba biti povezan s *integralnom* formacijom vjernika i svećenika/posvećene osobe, čije je čovječstvo »normalno svakodnevno posredovanje spasonosnih dobara Kraljevstva«¹⁴.

2.5. NAČIN

U oba svoja dijela, ovaj modul bi trebao biti predložen, kao što će biti eksplicitnije rečeno u nastavku, kao *sustavan i pedagoški put za skupinu i za pojedinca*, sa skupnim lekcijama/sastancima (pozivanje na normativnu objektivnost) te pozivanje na osoban formacijski put pojedinca (obraćanje pozornosti na subjektivan vid), na duhovnoj i psihološkoj razini, s odgovarajućim pomoćima za svaku razinu, a što uključuje zajedno odgojitelje, u njihovim različitim ulogama, i različite predavače¹⁵. Modul predstavlja skup *psihološke* i *dubovne* naravi, koji bi trebao biti zajamčen svakom kandidatu za svećeništvo i/ili posvećeni život. Bitno je dvije perspektive (kao što su objektivna i subjektivna) držati ujedinjenima ili *ih integrirati* preciznom metodom djelovanja¹⁶.

¹⁴ CEI, *La formazione permanente dei presbiteri nelle nostre Chiese particolari*, Rim, 2000.

¹⁵ Ti profesori, iako nisu dio »zajednice odgojitelja«, u potpunosti pripadaju »odgojnoj zajednici« sjemeništa, kako podsjeća *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Kongregacija za kler, Rim 2016., 139.

¹⁶ Riječ je o tzv. *modelu integracije*, koji ima za cilj formiranje dosljednih (i cjelovitih) osoba putem cjelovitoga (*integralnoga*) sadržajnoga prijedloga, koji nastoji među njima integrirati ljudsku, vjerničku, ministerijalnu dimenziju (*metoda integracije*). Taj bi se model mogao nazvati i *uglavljivanjem u Kristu*.

SADRŽAJI I DIDAKTIČKO-FORMACIJSKE CJELINE

Operativni prijedlog je u biti artikuliran na tri već naznačene cjeline: *svećenički i redovnički identitet*, dakle *život relacija* s posebnim osvrtom na *seksualnost* i *afektivno-seksualnu zrelost*, te naposljetku stvarnost zlostavljanja. U ovom početnom nacrtu prijedloga predstavljeni su sadržaji i pozornosti koje se odnose na svaku od tri cjeline. Namjera je, osobito s obzirom na odgovorne za formaciju u raznim biskupijskim i redovničkim ustanovama:

- naznačiti, prije svega, *različite teme* koje se moraju obraditi, a koje apsolutno ne mogu nedostajati u svećeničkom ili redovničkom formacijskom itineraru¹⁷;
- predložiti nacrt *didaktičke razrade* ovih tema, nacrt koji ne pretendira biti sveobuhvatan, s obzirom na temu koja se ispituje, ali koji ipak pokušava dati što preciznije naznake o relevantnim vidovima pitanja (primjerice, što je u pozadini i nastanku zlostavljanja i zlouporaba, kako se postaje zlostavljačem, kakvu štetu uzrokuje zlostavljanje...)¹⁸;
- naposljetku, želi se pokazati kako se didaktički sadržaj neizbježno odnosi na *pozornost formacije*. Onaj tko ga predlaže mora toga biti svjestan i, ako je potrebno, tu referencu učiniti eksplicitnom, izazivajući u osobi proces personalizacije i inteligentnog prisvajanja onoga što proučava.

U ovom tekstu bavit ćemo se samo *početnom formacijom*. Daljnje i specifično razmišljanje bit će potom posvećeno *trajnoj formaciji*, koja u svakom slučaju ovdje nalazi svoje korijene za formaciju srca koje obuhvaća cijeli život.

¹⁷ Ovdje se ne obrađuju pravno-kanonsko ni kulturno-medijsko područje, područja koja zaslužuju posebnu pozornost.

¹⁸ U stvarnosti će se primijetiti da je za neke teme stil diskurzivniji, a prijedlog sadržaja više proaktivan, za druge se stvarnosti prijedlog može činiti manje točnim; kao i to da su neke teme obrađene s određenom širinom i preciznošću, dok su druge obrađene na više suštinski i shematski način, kao određena naznaka tema koje još treba obraditi. To je zbog materije kojom se bavimo, o kojoj je u nekim vidovima sada postignuta dovoljna zajednička sinteza, dok u drugima promišljanje još traje i mora se nastaviti. Svrha ovoga priručnika također je potaknuti na razmišljanje i međusobno dijeljenje mišljenja u Crkvi, kako bi se što više postiglo približavanje u tako relevantnim temama.

Ispravno je misliti da bi ova vrsta prijedloga mogla predstavljati prvi korak na putu prema shvaćanju značenja skandaloznih događaja u Crkvi¹⁹. Vrlo je to realan iskorak u smjeru autentične afektivno-seksualne formacije, kako bi današnji i sutrašnji dušobrižnici bili slobodni ljubiti (= voljeti i željeti dobro) srcem Dobroga Pastira, osobito malene i ranjive osobe.

Zatim predlažemo tri cjeline s određenim sadržajem i pozornostima.

¹⁹ Za vjerodostojnost je bitna transparentnost. Na konferenciji predsjednika biskupskih konferencija cijeloga svijeta o temi *Zaštita maloljetnika u Crkvi*, od 21. do 24. veljače 2019. godine, jedno izlaganje održala je i iskusna novinarka Valentina Alazraki koja se osvrnula na pitanje odnosa medija i crkvenih informacija o zlostavljanjima, odnosno o transparentnosti Katoličke Crkve.

Njezino izlaganje naslovljeno *Komunikacija: za sve osobe*, objavljeno je na službenoj stranici Svete Stolica: https://www.vatican.va/resources/resources_alazraki-protezioneminori_20190223_hr.html.

PRVA FORMACIJSKA CJELINA:
PREZBITERSKI IDENTITET

1

Identitet, način definiranja sebe ili sadržaji oko kojih pojedinac gradi vlastitu sliku o sebi, prirodno je polazište za razumijevanje kako su se tako ozbiljne činjenice mogle dogoditi, ali i kako iz njih izaći.

1.1. AUTORITET SUOSJEĆANJA

Iza svake relacijske zlouporabe postoji nepredvidljivost u području moći. S druge strane, jasno je da je i svećenik figura autoriteta. Stoga postaje neophodno razjasniti odakle taj autoritet dolazi, od čega se sastoji, kako se izražava.

a) Služba zaređenih

Ako je cilj ovog bloka formacije formirati za ispravan prezbiterski identitet, onda se odmah mora naglasiti da se taj identitet mora neprestano izgrađivati i iznova obnavljati oko logike *služenja zaređenih*²⁰. Stoga je potrebno svu pozornost usmjeriti na teološko-doktrinarnu razinu, ali i na onu pastoralnog iskustva i duhovnog praćenja mladog kandidata, kako bi se izbjeglo bilo kakvo interpretativno skretanje svećeničke uloge u autoritarnom smislu te spriječilo da se autoritet shvati kao moć, ili da iluzija moći postaje oblik iskrivljivanja autentičnog *auctoritas*. Jer tada bi identitet služitelja bio izobličen, ne bi više bio sluga koji čini da drugi *raste*, nego čovjek moći koji ga nastoji posjedovati i njime dominirati, nijećući kršćansku poruku. Mlada osoba u formaciji mora što prije shvatiti da svaka vlast, pa i ona vezana uz službu, može degenerirati od službe koja nas čini odraslima u Kristu u snagu koja uništava istinu i slobodu, ljubav i zajedništvo, osobito u malenima i slabima.

²⁰ Katekizam Katoličke Crkve, br. 876, navodi: »Sa sakramentalnom naravi crkvene službe iznutra je povezan *značaj njezina služenja*. Službenici, potpuno ovisni o Kristu, koji im daje poslanje i vlast, doista su „sluge Krista Isusa“, slični su Kristu koji je za nas dragovoljno uzeo „lik sluge« (Fil 2,7). Budući da riječ i milost kojima služe nisu njihove, nego Kristove koji ih je njima povjerio za druge, dragovoljno će svima biti sluge.«

b) Isusova supatnja

Autoritet svećeničke službe ne može biti ništa drugo doli *autoritet Kristov*, autoritet povezan sa slobodom srca koje razumije i prihvaća ljudsku patnju, trpi za i s čovjekom koji pati (*cum-patitur*), te potiče na akciju da se pobrine za njega i umiri i izliječi njegova bol. Zanimljivo je da u evanđelju upravo jednostavni ljudi prepoznaju i prihvaćaju taj autoritet u Isusu, toliko različit od lažnog autoriteta tadašnjih svećenika²¹.

Neka stoga svakom mladom čovjeku pozvanom u svećenički red bude jasno: *suosjećanje* odnosno *supatnja* (*com-passione*) jest zdrav izvor i konstitutivna kvaliteta svećeničkog autoriteta, ono što ga – i danas – čini vjerodostojnim i mjerodavnim (upravo kao što osvjetljava pravo značenje celibata za Kraljevstvo). Svako djelovanje koje ne proizlazi iz slobode dijeljenja ljudskosti i boli onih koji pate ne oslobađa čovjeka, nego je to prakticiranje dominacije nad njim, kao što je nekoć bio stil pismoznanaca i farizeja.

c) Autoritet i autoritarnost

Otuda proizlazi razlika koju treba razjasniti odmah, u vrijeme početne formacije, jer budući svećenik mora biti odgajan da bude *autoritativna*, a ne *autoritarna osoba*. Autoritativan je prije svega onaj koji je koherentan, koji prvi živi ono što od drugoga traži, a vjerodostojan je jer je i sâm u to uvjeren i time se osjeća oduševljen. Autoritaran je netko tko ne zna opravdati ono što traži, upravo zato što to ne živi, pa zbog toga pribjegava nasilju nametanja.

Autoritativan je onaj koji prihvaća druge i želi potaknuti njihov rast te slobodno i odgovorno prijanjanje dobru. Autoritaran je onaj tko nije toliko zainteresiran za unutarnje i uvjerenost sazrijevanje drugoga, dovoljno mu je da se prizna njegov autoritet/moć i pritom zahtijeva ono što on naziva *poslušnošću*. Zbog toga razloga, oni koji su autoritativni prihvaćaju i potiču dijalog i uzajamno dijeljenje. Oni pak koji to nisu, boje

²¹ To je zapravo reakcija ljudi na Isusov nauk, jer je shvaćen »kao onaj koji ima vlast, a ne kao pismoznanci«, upravo zahvaljujući njegovoj samilosti (*com-passione*) prema onima koji su mu se obraćali (usp. Mk 1,21-28).

se i jednoga i drugoga, bilo kakve rasprave i zajedničkog istraživanja. Ukratko, autoritativnost je prirodan izraz ispravno shvaćenog autoriteta. Autoritarizam se, s druge strane, kombinira s moći, kao daljnja deformacija istinskog autoriteta.

U tom smislu, a pozivajući se na prethodni odlomak, možemo reći da autoritet pronalazi svoje korijene i izražava se u suosjećanju ili supatnji koja prihvaća. Autoritarizam je suprotan pokret, onaj koji se nameće, napada, on ne prihvaća. Ikona autoriteta je Dobri Pastir koji poznaje svoj narod i »osjeća s njim«, sudjeluje u njegovim dramama i tješi ga u kušnjama. Autoritarna osoba je plaćenik s malo interesa za drugoga, nesposoban za empatijsko sudjelovanje u njegovom životu, sposoban napustiti ga u teškoćama. Mladu osobu koja se sprema da bude dobar pastir treba odgajati da što prije shvati i u sebi osjeti da je autoritarizam ozbiljan oblik zlouporabe i korijen mnogih zlouporaba i zlostavljanja.

1.2. SVEĆENIČKI NARCIZAM I NEREALNA OČEKIVANJA

S velikim realizmom mora biti naglašen suprotan proces, onaj autoritet koji nije rođen iz suosjećanja (*com-passione*), ili koji ne izražava suosjećajno (*com-passionevole*) srce Vječnog.

a) Razni oblici klerikalizma

Oni koji se pripremaju za službu (i autoritet) suosjećanja moraju stoga biti tako formirani da jasno shvate što vodi u suprotnom smjeru, čak i na suptilan i naizgled bezopasan način, kao što su različiti oblici *svećeničkog narcizma* (liturgijski, pastoralni, teološki, relacijski, crkveni, medijski...) i *klerikalizma*; klerikalizma kao mentaliteta onih koji misle da »biljeg svetog reda ne stavlja do nogu drugih (poput Isusa u cenakulu), nego radije na *pijedestal moćik*²². I zapravo kao »abnormalnog načina shvaćanja autoriteta

²² M. Semeraro, *Discernere e formare per prevenire. Sugli abusi nella Chiesa*, u »La Rivista del Clero italiano«, 10 (2018.), 652. Nastavlja kardinal Semeraro: Klerikalni mentalitet je mentalitet onih koji pretpostavljaju da »svećenički status uključuje takvu svetost da subjekta čini imunim pa i glede obdržavanja Božjih zapovijedi«.

u Crkvi²³ koji, čini se, ne štedi nikakav izraz poziva: dakle, kao »neevanđeoskog« načina poimanja crkvene uloge *prezbitera*, kao »karikature i izopačenosti« službe *biskupa*. Te se opasnosti moraju čuvati i *đakoni*. Ona može i »posvećene osobe izložiti riziku gubitka poštovanja prema svetoj i neotuđivoj vrijednosti svake osobe i njezine slobode«²⁴.

Na osobit se način, da bi se suprotstavilo klerikalizmu, mora obratiti pozornost (i naučiti obratiti pozornost) na opasnu instrumentalno-kompenzacijsku uporabu (ili *zlouporabu*) svećeničke uloge, ili svetoga, od onih koji nemaju ispravan identitet, ili na smrtonosnu mješavinu – u pozvanome u svećeničku službu – između niskog samopoštovanja i opasno uzbudljivog osjećaja obdarenosti »svetom moći«; i na korelaciju, opet, između slabog osjećaja osobnog identiteta/pozitivnosti i situacija ovisnosti/afektivne ranjivosti, što je često u počecima priča o zlostavljanjima²⁵.

Zbog toga je potrebno učiniti da na vidjelo izađu i da se provjere, kako bi se na vrijeme, tijekom prve formacije, ispravili i pročistili *snovi i očekivanja, želje i iluzije* o vlastitoj ministerijalnoj budućnosti mladog kandidata koje su više ili manje nesvjesne prirode, nerijetko nerealističnog i nimalo evanđeoskog tipa. Često su u tim nerealnim očekivanjima već prisutne premise budućeg zlostavljačkog i zlorabljujućeg stila.

²³ *Isto*.

²⁴ Sve su to izrazi pape Franje, objavljeni u G. Lebri, *Clericalismo*, u »SettimanaNews« 24. rujna 2020. Zapravo treba istaknuti i iskušenje *laičkog klerikalizma*, to jest, potrebno je ne pasti u iskušenje podržavanja servilnog pristupa nekih laika, koji na taj način žele stupiti u poseban odnos sa zaređenim službenikom, uživati posebne povlastice.

²⁵ Oni koji sebe ne cijene dovoljno posebno će trebati pozitivne poruke koje dolaze izvana. Za takve ljubav i zaljublivanje, ili u svakom slučaju interes za vlastitu osobu od drugoga, daleko nadilaze čisto emocionalnu (ili seksualnu) činjenicu, s obzirom na to da kažu da... »nisam toliko beznačajan«, »ako postoji neko tko me voli, znači da nekome nešto značim«. Ova ovisnost o dobrohotnosti drugih često stvara posebnu emocionalno-seksualnu ranjivost.

b) Slika Boga

I slika Boga može uvesti u ovu instrumentalizirajuću logiku, poput onog izvjesnog osjećaja ili ideje o *svemogućem* Bogu, više karakteriziranom moći nego ljubavlju, do točke da se na neki način legitimira tumačenje svećeničke uloge u odgovarajuću crtu moći. Često se čini da se kod zlostavljača događa taj čudan, nekontroliran i krajnje perverznan prijelaz: *od navodne božanske svemoći do svemoćnog ljudskog delirija*.

Temeljna je, dakle, i *teološko-doktrinarna* pozornost na sliku Boga (i na kvalitetu čina vjere u suštini) u umu i srcu onih koji se pripremaju svjedočiti istinski božanski autoritet, tj. suosjećajnu ljubav, kao što je neophodna edukacija u školi Božje riječi koja svakodnevno pročišćava tu sliku, kako bi bila suobličena onoj koju nam je objavio Isus, na osobit način na križu.

c) Edukacijska odgovornost

Problemi s kojima se suočavamo, sa svojim dramatičnim implikacijama i posljedicama, zahtijevaju značajnu formacijsku pozornost za smisao *edukacijske odgovornosti*, posebice prema maloljetnicima. Svećenik je, kao i oni koji se posvećuju u različitim oblicima posvećenoga života, zapravo pozvan biti odgojitelj i živjeti, nanovo, unutar samo po sebi asimetričnog odnosa, autentičan autoritet, onaj odrasloga koji teži rastu drugih i njihovoj slobodi, poštuje njihov misterij i sa suosjećanjem prihvaća ograničenja. Autoritet je to koji *svećeniku i posvećenoj osobi* omogućuje da se u potpunosti ostvari *poziv na očinstvo i majčinstvo*, čineći njihov život i svaku relaciju plodnima.

DRUGA FORMACIJSKA CJELINA:

RELACIJSKA ZRELOST

U CELIBATU ZA KRALJEVSTVO

2

U vrijeme seksualnog zlostavljanja čini se da se seksualnost pokazuje kao najproblematičnije područje. Zapravo, kao što znamo, seksualnost je izraz relacijske sposobnosti pojedinca, a time i njegovih problema u relacijama. Potrebno je, dakle, mladoj osobi u formaciji skrenuti pozornost prije svega na *edukaciju za relacije*.

2.1. RELACIJA U SVEĆENIČKOM I REDOVNIČKOM POZIVU

U kršćanstvu je *sve relacija*. Bog je Trojstvo, odnosno zajedništvo. *Stvaranje* izražava Boga koji čini da postoji onaj kojeg nema, da uspostavi dijalog s njim. *Vjera* je povjerenje u jedno Ti, prepuštanje njemu. *Moliti* znači održavati živu relaciju koja donosi život, a ako grijeh uništava relacije i sposobnost relacija, *spas* je Stvoritelj koji ne želi izgubiti kontakt sa stvorenjem te zbog toga uklanja svaku udaljenost i ponovno uspostavlja odnos s njim. *Život* svakog živog bića jest relacija, *seksualnost* je relacija, a čovjek je biće koje nije samo razumno, već i ponad svega relacijsko... Ali i *poziv* je relacija, kao što su to *evanđelje* i svaki navještaj i kateheza, svaka služba i svaki sakrament. Čak je i *istina* relacijska, jer se bolje otkriva zajedno i nastoji se uzajamno dijeliti, zauzvrat stvarajući relaciju. *Sloboda* također »jest odnos između dvoje..., to nije nešto što čovjek ima za sebe, nego za druge..., jer me je drugi vezao za sebe«²⁶. A što je *vječni život* ako ne vječna relacija, koja počinje sada i nikada neće završiti...?

U tom smislu, seksualno zlostavljanje počinjeno od člana Crkve, od propovjednika evanđelja, potpuno je i dramatično nijekanje svega ovoga, ono je protuevanđelje koje žurno zahtijeva veću i rigorozniju pozornost na formaciju za relacije onoga koji naviješta. Ako je istina, zapravo, da relacija izražava ljudsku (i božansku) prirodu, također je istina da nije prirodno da čovjek doživljava relaciju kao ono što ona znači; postoji nešto što čovjeka tjera da se zatvori u sebe ili da se samo prividno otvori relacijama, zavaravajući i druge i sebe.

Stoga će biti potrebno krenuti od ispravnog razumijevanja *relacijske zrelosti*, shvaćene kao *sposobnosti/slobode da se iskoraci izvan sebe kako bi se*

²⁶ D. Bonhoeffer, *Creazione e caduta. Interpretazione teologica di Gen 1-3*, u *Opere di Dietrich Bonhoeffer* 3, Queriniana, Brescia, 1992., 54.

drugi, s njegovim otajstvom života i smrti, radosti i patnje, stavio u središte vlastitog života, te kako bi se – zajedno s drugim – stavilo Boga u središte same relacije. Ukratko, relacijska zrelost jest poput dvostruke *autodecentralizacije*: u korist ljudskog Ti, a zatim božanskog Ti. Ili kao proces dvostrukog *samonadilaženja*, s obzirom na vlastito ja, a zatim s obzirom na Ti; dakle, prvo horizontalno, a onda okomito. Očit je iznimno plodonosan učinak i u smislu ljudskog rasta i u relacijskoj senzibilnosti. Zapravo, autodecentralizacija i samonadilaženje dopuštaju nam da izbjegnemo povlačenje ili imploziju ega na samoga sebe i da živimo relaciju *otvorenu prema misteriju*: prema ja, ljudskom Ti, božanskom Ti, samoj relaciji.

U tom je smislu *relacijska* zrelost vrlo bliska *duhovnoj* zrelosti, ako duhovno nije ono što je suprotstavljeno materijalnom, nego ukazuje na zajedništvo, dijeljenje, relaciju²⁷, odnosno sve ono što nas dovodi u kontakt (=u relaciju) s Bogom. Vrlo je važno da mlada osoba u formaciji vidi tu povezanost, kako se sposobnost relacija ne bi svela na jednostavan prirodni i psihološki dar, ili na čistu sklonost prema ekstrovertnosti ili ljudskom kontaktu; i da razumije relaciju ne samo kao egzistencijalno mjesto u kojem se uzdiže i promiče vlastita ljudskost i ljudskost drugih, već kao svet prostor za novo neviđeno iskustvo Boga, gdje mu se daje prilika dokučiti prisutnost Boga koji je *sâm po sebi relacija*, te podrijetlo, sredstvo i cilj *svake* relacije.

Stoga je potrebno tijekom početne formacije obratiti pozornost na one koji na neki način *izbjegavaju relacije*, u ime krivo shvaćene ideje duhovnosti, koja je danas opasno raširena u određenom mladom naraštaju (koji se čini da se brani od relacija ili traži samo one virtualne), ili u pogledu bitno *individualističkog* savršenstva (za koje je relacija samo *slučajnost*); kao što je potrebno, s druge strane, odmah korigirati određeni *relacijski spontanizam*, koji je bez referentnih kriterija i u konačnici besmislen, gdje se relacija zapravo koristi da se stavi sebe u središte odnosa s drugim, iskorištavajući je, bez ikakvog autodecentralizirajućeg i

²⁷ Vidjeti u tom smislu ulogu Duha u trojstvenoj ekonomiji. U njoj je relacijska napetost toliko intenzivna i puna energije da se Osobom postaje upravo u Duhu Svetom (uzajamni »poljubac« Oca i Sina, koji spominju crkveni oci).

autotranscendentnog otvaranja prema misteriju. Tada se zlostavljanje već na neki način događa.

2.2. RELACIJSKA ZRELOST: NAČELA I PODRUČJA

Za formaciju prema relacijskoj zrelosti potrebno je početi od nekih temeljnih načela, kao premisa koje su temelj ovog odgojno-obrazovnog puta, a zatim pogledati neka područja u kojima se ta zrelost artikulira. Ovo su, dakle, načela ili sadržaji koji nikako ne bi smjeli nedostajati u procesu formacije. Nisu novi (zato ih tek navodimo), ali možda su opći okvir i logičko-tematski red stvari:

- *Ljepota i dostojanstvo* stvorenja na sliku Božju, kao muškarca i kao žene, svoje ljudskosti i ljudskosti drugoga kao dragocjenoga blaga koje treba čuvati i ostvarivati; tijela kao hram Duha i seksualnosti kao mjesta otajstva, gdje se čovjek otvara relacijama, a odnosi rađaju nov život (čak i u djevičanskom postojanju); seksualnost koju mladić pozvan na djevičanstvo mora naučiti blagoslivljati.
- *Zrelost*, općenito, kao neprekidan hod – duž egzistencijalnih etapa – progresivnog učenja *život*a (i svećeničkog i posvećenog života s pripadajućim vrednotama), njegovih zakona rasta (ono što čini da subjekt raste, zajedno s prolaznošću i evolutivnošću, upravo je *drugost*, odnosno prihvaćanje/prisutnost drugoga kao drugoga-od-mene), i životom (ili dopuštanjem da nas formiraju događaji, drugi, svaki drugi, Riječ, mali i slab, ali i oni koji ti se suprotstavljaju, te vlastite pogreške, krize...)²⁸.
- *Sâm život* kao *primljeni dar koji po svojoj naravi teži postati darovano dobro*, stoga i kao zahvalnost koja se pretvara u besplatnost; kao *povjerenje koje stvara odgovornost*, a samim time i kao *relacija koja nas je stvarala i relacije koje valja stvarati*. Status odrasle osobe, dakle, obilježen je, mnogo više nego registrom, slobodnom odlukom o preuzimanju brige o drugome, što označava pun razvoj relacijske sposobnosti, u autodecentralizirajućem i samonadilazećem smjeru. Pozornost prema *manjkavoj odrasloj osobi* (i svećeniku kao *puer aeternus*), ili prema mnogim

²⁸ U konačnici, to je ideja cjeloživotnog učenja.

oblicima regresije ili fiksacije na infantilnu ili (pre)adolescentnu etapu, obilježenu neuspjehom preuzimanja odgovornosti i nedostatkom poštovanja prema životu i drugima.

Polazeći od ovih premisa, relacijska zrelost spontano se otvara prema drugim vidovima itinerara rasta svakoga pojedinca, a još više onih koji su odabrali svoje relacije učiniti mjestom navještaja središnje relacije ljudskog života, one koja nas spašava: od afektivne do profesionalne zrelosti, od emocionalne do – posebno – afektivno-seksualne zrelosti.

a) Afektivna zrelost

Afektivna zrelost kao sloboda prepoznavanja *primljene* ljubavi u stvarnosti vlastite povijesti, ne samo u svjetlu vjere, te kao izbor, više logičan i posljedičan nego kreposni i *herojski*, *davanje* ljubavi. Bitno je aktivirati tu slobodu, iako u granicama svačije povijesti neizbježno obilježene siromaštvom međuljudskih odnosa, u poniznoj i realnoj sigurnosti da će primljena ljubav uvijek biti veća od darovane. Jednako je važno poštovati vrijeme sazrijevanja ove slobode kod onih koji su imali posebno bolnu i tešku prošlost koju treba prihvatiti, nudeći im posve prihvaćajuće iskustvo relacija.

Pozornost treba obratiti na one koji, više ili manje nesvjesno, imaju tendenciju koristiti službu (i međuljudske relacije povezane s njom) kako bi zadovoljili potrebu da budu voljeni i cijenjeni, osuđujući se na frustraciju neutažive žeđi i kontradiktornog svjedočanstva.

b) Zrelost u zvanju

Zrelost u zvanju kao sposobnost sve većeg shvaćanja *vlastite istine-ljepote-dobrote*, odnosno *vlastitog identiteta* (i *pozitivnosti*) u idealu zvanja, ljubeći ga i uvažavajući ga samog po sebi te ljubeći i živeći odnose prema specifičnom stilu svog ideala zvanja. Zrelost u zvanju jest i u smislu stalne raspoloživosti prepustiti se pozivu Vječnoga Pozivatelja, prepoznati njegov glas i sve bolje otkrivati svoj poziv. Iz te unutarnje koherentnosti proizlazi dragocjeno dobro koje je jedinstvo života, uz koje su vezani i

postojanost izbora i smirenost pozvane osobe, ali i vjerodostojnost svjedočanstva koje prolazi kroz autentičnost relacija.

Valja obratiti pozornost na one koji su skloni smjestiti negdje drugdje (ne u vlastiti identitet zvanja, čak i ako je točno definiran), ili »graditi na pijesku«, sigurnost vlastite voljenosti (ili samopoštovanja), jureći za lažnim i nesigurnim dobrima (primjerice za društvenom promocijom, crkvenom karijerom, uspjehom, osobnom vidljivošću, uvažavanjem od drugih, pobjedi u natjecanju...), a u konačnici su nesposobni jamčiti stabilnu i spokojnu percepciju vlastite pozitivnosti, koja se može temeljiti samo na stijeni ljubavi prema Vječnome (usp. Mt 7,24–27), i slobodi traženja i shvaćanja iste pozitivnosti u bilo kome drugome, u svakoj relaciji.

c) Emocionalna zrelost

Emocionalna zrelost kao progresivan put *evangelizacije vlastite senzibilitnosti*, ne samo u cilju emocionalne kontrole, već radi potpunog izražavanja vlastite emocionalno-afektivne energije (od osjećaja do želja, od instinkata do kriterija odlučivanja, od ukusa do strasti) u službi Kraljevstva, za rast drugih i za potpuno ljudsko svjedočanstvo ljepote nasljedovanja.

Valja obratiti pozornost na apatične osobnosti koje su u konačnici nesposobne davati i primati naklonost, iskusiti prijateljstvo i uzajamno dijeliti, na one koji nisu naučili upravljati svojim emocijama i odbijaju ih, ali i one koji dopuštaju da one njima dominiraju, na one koji odabiru celibat kako bi sakrili zbunjene seksualni identitet i nemogućnost relacija.

2.3. AFEKTIVNO-SEKSUALNA ZRELOST U CELIBATU ZA KRALJEVSTVO (ILI DJEVIČANSKO-CELIBATSKA)

Iako seksualna zlostavljanja nisu samo seksualan problem, afektivnost-seksualnost ipak predstavlja područje koje zaslužuje najveću pozornost, jer je temeljna sastavnica relacijske zrelosti svećenika i posvećenih osoba. Stoga su »jasno i uravnoteženo obrazovanje i odgoj o seksualnosti i njezinim granicama u sjemeništim i formacijskim kućama svakako

bitni²⁹. Formacija je to koja je neophodna za život opcije celibata, no u stvarnosti je i plod toga.

a) Gramatika seksualnosti

Valja stoga odmah izričito reći da seksualnost nije čista instinktivnost kojom se svatko snalazi kako može i vjeruje, nego ima svoju vlastitu »gramatiku« s objektivnim karakteristikama (*ordo sexualitatis*), koju treba poštovati i cijiniti u svakom statusu zvanja, dakle i u celibatu. I stoga mora biti precizirana u procesu formacije:

- to je *energija*, nešto beskrajno dragocjeno s čime se u svakom slučaju treba nositi;
- ta energija životu daje *relacijski* dinamizam, protiv bilo kakvog oblika autoreferencijalnosti (i autoerotizma, ne samo genitalno-seksualnog), psihološke ili duhovne prirode;
- otvara se prema *drugosti* i *različitosti*, protiv svake težnje prema homologaciji drugih;
- čini odnose *komplementarnima*, poštujući zasebnu, jedinstvenu, neponovljivu osobnost svake osobe, promičući njezine sposobnosti;
- i čini *plodnim* život i odnose, u svakoj vrsti života i u svakoj relaciji.

U formacijskom procesu potrebno je istaknuti *stratešku funkciju i središnje mjesto* (u ljudskoj intrapsihičkoj geografiji) afektivnosti seksualnosti, koja je upravo svojom središnjošću povezana sa svim drugim podražajima i instinktima ljudske prirode. Zbog toga afektivno-seksualno područje može postati rezonantna ploča za probleme koji se javljaju u različitim područjima osobnosti, dok se katkad isti afektivno-seksualni problem ne pojavljuje kao takav i nalazi se u izvorištu sukoba koji pogađaju različita područja osobnosti.

b) Psihološka ravnoteža celibata za Kraljevstvo

Također je bitno realno i precizno razjasniti što se događa u *psihološkoj ravnoteži* osobe koja izabere celibat, uz što je vezano značajno odricanje; i to ne samo zbog »prava na znanje« od onih koji se spremaju napraviti

²⁹ V. Openibo, »Apertura al mondo«, u AA.VV., *Consapevolezza e purificazione*, 113.

ovaj izbor, već zato što ovo pojašnjenje ilustrira značenje samog izbora i uvjete njegove održivosti. Celibat za Kraljevstvo se, naime, na ljudskoj razini nalazi u situaciji »siromaštva«, bez iskustva koje obogaćuje život i izvor je radosti. Samo otkriće velike ljubavi može opravdati i poduprijeti *odricanje*. Ako pak izbor nije dovoljno motiviran i stalno iznova motiviran otkrićem »blaga«, ili se ne osjeti i ne živi kao iskustvo te ljubavi, riskira se tek podnositi (ili loše podnositi), kao nešto što čini život neuravnoteženim, a težinu odricanja utjecajnijom i značajnijom od privlačnosti izbora.

Tada nastaju *kompensacije*, uz iluziju ponovnog uspostavljanja izgubljene ravnoteže i trajnog odricanja. Na taj način, na temelju traženog i dobivenog zadovoljstva u različitim oblicima, kao i na drugim područjima osobnosti, izbor celibata naizgled se održava, ali bez ikakve strasti za njegovom ljepotom i istinom te bez ikakve učinkovitosti svjedočanstva. I ako su u početku kompenzacije neopterećujuće i lagane, životni stil ubrzo počinje ići u smjeru koji se progresivno udaljava od izbora blaga, s posljedicama koje mogu biti ozbiljne. Ono što je odmah ozbiljno, od samog početka, nije toliko prisutnost gesta i stavova u potrazi za kompenzacijom, koliko ignoriranje ili podcjenjivanje značenja i mogućeg ishoda tih gesti³⁰.

c) Budnost i samosvladavanje

Upravo da bi se ovi opasni emocionalno-mentalni procesi i sklonost njihovom ignoriranju na vrijeme zaustavili, potrebno je uvježbavati se u učenju *sposobnosti praćenja sebe i tumačenja vlastite senzibilnosti* (osjetila, osjeta, emocija, čula, naklonosti, želja, iskušenja, privlačnosti, strasti...) i vlastitih unutarnjih stanja. I to ne iz isključivo moralno-bihevioralne brige, već da

³⁰ Ovo neznanje i nedostatak samokontrole mogu polagano dovesti, kao što će se kasnije bolje vidjeti, čak i do disocijativnog mehanizma koji dopušta da se početne kompenzacije transformiraju u transgresivna i rizična ponašanja koja njeguju potpuno odvojeno lažno ja, koje je posve u neskladu s izborom celibata i čistoće, gotovo alternativan identitet identitetu zvanja, a da osoba ne osjeća ovaj unutarnji rascjep ili egzistencijalnu kontradikciju (koju u tome favorizira pretpostavljena nekažnjivost koju je svećenički status nekoć, čini se, jamčio).

budemo *istiniti* sa sobom (ne samo *iskreni*) i otkrijemo što je u korijenu vlastitih raspoloženja. Ne tek kako bismo ih prepoznali, već i identificirali vlastite dvosmislenosti i obrane, strahove i sukobe, dopuštajući da budemo praćeni od starijeg brata koji nam pomaže da proučimo svoj unutarnji svijet, ali i da budemo sve slobodniji prepustiti se provokaciji života i njegove tajne. Život, naime, govori ako postoji srce koje ga je naučilo slušati.

Mlada osoba u formaciji mora shvatiti da ova ponizna i inteligentna pozornost prema sebi nema vrijednost samo u sadašnjosti za pojedinca i njegov osoban rast, već se otvara konstruktivnoj relaciji onih koji moraju učiti, putem službe, koračati zajedno s drugima, osobito s onima koji su sami i ne osjećaju se voljenima, da osjete empatiju i budu sposobni za prijateljstvo, također s onima koji ne vjeruju, preuzeti odgovornost za drugoga, osobito maloljetnog i ranjivog, ne zlouporabljajući nikad relacije. Ta sloboda je također afektivno-relacijska zrelost ili pastoralna senzibilnost.

d) Razlučivanje i sposobnost izbora djevičanstva

Riječ je, dakle, o eksplicitnom predlaganju, uvijek na liniji znanja i samosvladavanja, nekih klasičnih i uvijek aktualnih instrumenata, poput umijeća *razlučivanja* i promišljanja iskustva, *ispita savjesti* i *ispita o savjesti* (ili vlastite moralno-pokorničke senzibilnosti)³¹, u neprestanom dijalogu sa samim sobom i s Bogom, dopuštajući da nas svakodnevno promatra i propituje njegova Riječ, ali i o naučiti prepoznavati one djeliće istine koji su prisutni u drugome (u svakome drugome) i u njegovoj riječi, čak i kada rani i ispravlja.

Odgojno-obrazovnu pozornost stoga treba posvetiti procesu i sposobnosti *izbora* općenito i *posebnim umjetima za autentičan izbor djevičanstva*, slobodan i odgovoran, privučen ljepotom ideala, a ne trpljen

³¹ Ako se pod ispitom savjesti uobičajeno razumijeva ispitivanje vlastitih postupaka, ispit o savjesti je pokušaj podvrgavanja vlastite savjesti ispitivanju same sebe, kriterija koje prihvaća, moguće opasnosti koja ne ovisi o tome jesu li potpuno evanđeoski, ili previše rigidne ili previše elastične... I to bi trebalo biti prilično često ispitivanje (neka vrsta trajnog oblikovanja savjesti).

(poput zakona), ili podnošen (kao teret), ili jednostavno promatran (kao nevoljena dužnost), ili nikad »formiran« (jer se uzima zdravo za gotovo u aspirantu za svećeništvo), ili nikad... subjektivno odabran (jer je to već predviđeno ili nametnuto od ustanove).

e) Ispravan seksualni identitet i sposobnost za samoću – autonomiju

Odgajatelj također mora pratiti, u pozitivnom smislu, sposobnost mlade osobe da pristupi *ispravnom seksualnom identitetu*, muškom i ženskom, i *pozitivnom osjećaju sebe*, sposobnom za autonomiju i sposobnom podržati samoću tipičnu za život osobe u djevičanstvu, bez pribjegavanja raznim kompenzacijama i ustupcima kako bi se to izbjeglo (primjerice korištenje drugoga, ovisnost o njemu ili dominacija njime, za popunjavanje vlastite emocionalne praznine, ili razni oblici manipulacije, samodopadnosti, podložnosti...), nego naučiti to živjeti kao iskustvo koje omogućuje ispravno se odnositi prema sebi kao prema mjestu intimnosti s Bogom. Mladoy osobi treba pomoći da se suoči sa *samoćom* celibata za Kraljevstvo ne toliko kao odsutnosti ljudskog, već kao *prisutnosti božanskog*. U prvom slučaju, usamljenost je frustrirajuća i ponekad vodi do iskorištavanja, zlouporabe drugih ili do izolacije; u drugom je to milost, i vodi do zajedništva i dijeljenja.

Hrabrost *habitare secum* također omogućuje da se uđe u *misterij samog sebe*, da se upozna svoje dostojanstvo i ona unutarinja i izvanjska sredstva koja daju snagu da se suočimo sa životom i stavimo ga u službu zahtjevnog i privlačnog projekta, za koji se isplati potrošiti. Ali to je i vrijeme u kojem se uči stajati na vlastitim nogama te stjecati emocionalnu autonomiju i ujedno slobodu davati i primati, pomagati i biti pomagan, raditi i surađivati, voljeti i biti voljen: *autentični i ravnopravni odnosi u uzajamnoj razmjeni*. Poglavitito je danas potrebno na vrijeme otkriti sklonost onih koji naizgled preferiraju odnose s mlađima, u kojima se ne nazire onaj

reciprocitet, da možda ne kompenziraju vlastit osoban osjećaj manje vrijednosti, a zapravo opasno nazaduju³².

I dalje u vezi s ispravnim seksualnim identitetom valja obratiti pozornost na utjecaj određenih mitova i kulturnih stereotipa (katkad čak i vjerskih i duhovnih) koji ne poštuju dostojanstvo i izvornost svake ljudske osobe, muškarca, a osobito žene. To su mitovi i stereotipi koji ne mogu razumjeti tu tajanstvenu stvarnost čiji je spoj muškog i ženskog tijela simbol i lik³³.

f) Poštivanje granica *ja* i *ti* te stil relacija osobe u djevičanstvu

Karakteristika dosljedne osobe i rezultat upravo viđene sposobnosti autonomije (=stajanje na vlastitim nogama) jest i poštivanje *granica samoga »ja«*, vlastite intime i unutrašnjosti, kao i granica i osjetljivosti *drugih* osoba, kako ne bismo nikoga napadali ili posjedovali. Najviši izraz toga poštovanja – kako kaže papa Franjo – jest stav onih koji skidaju »svoje sandale pred svetim tlom drugoga (usp. Izl 3,5)«³⁴ i njegovim otajstvom, osobito kada je drugi slab ili ranjiv. Neophodno je, kako bi se odgojila ova pažnja puna poštovanja prema drugome, mladom kandidatu ilustrirati karakteristike i komponente *stila relacija osobe u djevičanstvu* (primjerice, nikad ne biti u središtu odnosa, ne činiti tijelo ni mjestom ni razlogom za međuljudski susret, privilegirajući relacije s onima koji su siromašni u ljubavi...) ³⁵.

³² Konkretno, usvajanje infantilnih stavova (primjerice zahtjev da se stavi u središte relacije) ili (pre)adolescentskih stavova (tendencija za pojavljivanjem ili odbijanje preuzimanja odgovornosti).

³³ Primjerice, određena šovinistička koncepcija koja ne priznaje jednako dostojanstvo muškarca i žena, ili određena koncepcija seksualnosti koja je još uvijek prilično negativna, a koja na kraju vidi ženu kao priliku za grijeh ili opasan element (drama posvećenih žena koje je zlostavljao dio klera vjerojatno je također povezana s ovim stereotipom, osobito u određenim kulturama).

³⁴ *Evangelii gaudium*, 169.

³⁵ Ovom preciziranju vratit ćemo se u završnom metodičkom dijelu (odlomak 6): ovdje samo ističemo da je pravo kandidata znati karakteristike djevičanskog stila odnosa, a dužnost je odgojitelja da ih prezentira. Svakako bez pretenzije da definira bilo kakav iscrpan popis gesta i ponašanja ili bilo kakav... »priručnik savršenog celibata«.

g) Kršćanski senzibilitet

Ako su svećenik i posvećena osoba pozvani imati u sebi iste osjećaje kao Sin (usp. Fil 2,5), eksplicitan cilj poduhvata s kojim treba doći u dodir ne može biti, kao što se često događa, jednostavna ispravnost izvanjskog ponašanja, nego onaj svijet unutar svake osobe, tako bogat energijom i često zanemaren, sastavljen od *senzibilnosti*. Cilj ove pozornosti, koja pojačava projekt formacije, jest da se osjetila i osjećaji, želje i ukusi, osjećaji i strasti preobrazu i evangeliziraju (ne samo službena i vidljiva strana subjekta), te da je senzibilnost istinski *kršćanska*. Ona senzibilnost Sina, koja je *osjetljiva* slika Oca!

Tek tada je formacija *cjelovita* (pozorna na sve vidove) i za *cjelovitu* osobu (u sebi kompaktna i dosljedna, jedinstvena i izgrađena oko središta). Ali mora usvojiti odgovarajuću metodu, onu *integracije* (između duhovnih i antropoloških elemenata, između granica i težnji, između grijeha i milosrđa, između uma i srca...). I može ciljati na pravi cilj obrazovno-odgojnog puta celibata za Kraljevstvo, to jest na onu *afektivnu zrelost* shvaćenu kao *sposobnost voljeti Boga ljudskim srcem i voljeti čovjeka božanskim srcem*, učeci sve više i više ljubiti i voljeti druge, slobodom i intenzitetom, nježnošću i snagom Božjega srca.

I zbog toga je u početnoj formaciji korisno i potrebno poznavanje dječje i adolescentne psihologije, posebne senzibilnosti maloljetnika i ranjivih osoba, ženske psihologije i uloge tijela u situacijama emocionalno-afektivne uključenosti.

TREĆA FORMACIJSKA CJELINA:

STVARNOST ZLOUPORABA I ZLOSTAVLJANJA

3

Opće načelo je da se dramatična stvarnost zlorabâ i zlostavljanjâ mora *tretirati eksplicitno i što je moguće šire tijekom početne formacije*. I to ne samo zbog preventivnog djelovanja u kriznim situacijama, već zato što nam ova analiza omogućuje da se bavimo pitanjima koja su relevantna za sve one koji sudjeluju na putu formacije za svećeništvo i posvećeni život. Upravo je zbog toga moguće obratiti se stručnjacima, ali ne prebacivati *u potpunosti* drugima ono za što je odgovitelj odgovoran predložiti o tako važnim vidovima.

3.1. PRIRODA ZLOSTAVLJANJA³⁶

Prije svega, potrebno je razjasniti prirodu fenomena zlostavljanja i zlorabâ općenito (različite vrste zlorabâ i zlostavljanja te njihovu unutarnju povezanost), a zatim precizirati značenje seksualnog zlostavljanja, mjesta i strukture zlostavljanjâ, prognostičko-dijagnostičke znakove zlostavljača (ili budućeg zlostavljača), psihodinamiku zlostavljanja, zlostavljanu osobu.

a) Zlostavljanje ili zlostavljanja i zlorabe općenito

Zlostavljanje ili zloraba samo po sebi znači »zlo iskorištavanje nečega ili nekoga«³⁷. Razmišljajući o zlorabama u međuljudskim odnosima, zlostavljanje se općenito definira kao čin u kojem se koristi sila, psihička ili fizička, s ciljem dominacije nad drugim, a koji za posljedicu ima nanošenje štete drugome. Postoje različite vrste zlostavljanja i zloraba, od zloraba moći do seksualnog zlostavljanja, koje je obično dosta vidljivo, od duhovnog zlostavljanja do zlorabe savjesti, do emocionalnog zlostavljanja ili

³⁶ Za ovaj odjeljak upućujemo na Priručnik 1 koji je objavila Hrvatska biskupska konferencija (*Rane zlostavljanja*, 2023.), gdje se tema detaljnije razmatra (upravo u točki 3.1.: *Elementi koji definiraju seksualno zlostavljanje*).

³⁷ Talijanski izraz *abuso* dolazi od latinskog *abusus* i glagola *ab-uti*, sastavljen od čestice *ab*, koja se odnosi na ideju distanciranja od nečega/nekoga, ili od određene logike ili norme, pa se stoga, u širem smislu, misli na nešto pretjerano/prekoračno; a također sastavljen od glagola *uti* što znači koristiti. Stoga bi se doslovno moglo prevesti kao »ono što odstupa od ispravne uporabe« (»Abuso«, u: *Vocabolario Etimologico di Pianigiani*, <https://www.etimo.it/?term=abuso>, posjećeno 31/10/2023.).

zloporabe *osjetljivosti*, koje je obično suptilnije; kao što se zlostavljanje *maloljetne osobe* razlikuje od zlostavljanja *ranjive odrasle osobe*. O tome ćemo govoriti u sljedećem paragrafu (3.2.). No, ono što se odmah mora naglasiti jest potreba da se mladom kandidatu što prije pokaže *unutarnja povezanost* između različitih zlostavljačkih ponašanja. Zato što mu je važno znati – kao što smo već spomenuli i opet ćemo precizirati – da problem seksualnog zlostavljanja zahvaća cjelokupnu osobnost i povijest (ili dobar dio nje) zlostavljača, te da zlostavljanja nikada nisu »samo« seksualna, nego obično nastaju u području *identiteta* osobe, kao pokušaj *kompenzacije* za nesigurno samopoštovanje, dakle kao instrumentalna i doista nedolična uporaba poziva i svećeničke uloge, odnosno vlastitog znanja i društveno-crkvenog položaja³⁸, nečijeg utjecaja na savjest i osjetljivost drugoga, osobito ako je taj drugi maloljetan ili ranjiv³⁹.

Drugim riječima, ako zlostavljanje ili zloporaba potječe iz specifičnog i ograničenog područja osobnosti, ono postaje još ozbiljnije kada se proširi na *druga* područja, te tako sve više postaje *životni stil inspiriran moći ili općim zlostavljačkim ponašanjem*, a zatim i način razumijevanja i obnašanja službe. To će se pak očitovati u raznim područjima i zloporabama, kao što je upravo spomenuto, od one duhovne razine (čak se može zloporabiti i Boga i određenu njegovu sliku, njegovu Riječ i njegovo lice) do one tipičnije ministerijalno-relacijske (određeni drski načini tumačenja da je netko posrednik između Boga i čovjeka, ili određene tvrdnje da poznaje i ukazuje na božansku volju drugima), sve do točke stvarnoga seksualnoga zlostavljanja. Može se reći da *što je zloporaba više stil života* i ponašanja, to lakše postaje *seksualno* zlostavljanje, te da u svakom slučaju svaka zloporaba i svako zlostavljanje, na bilo kojem području, uvijek ima svoju težinu.

³⁸ U tom smislu, strogo govoreći, zlostavljanje drugih jest prije svega vrsta autozlostavljanja, zloporabe samoga sebe, odnosno počinje kao takvo, očito na neshvatljivoj razini.

³⁹ »Skandal seksualnog zlostavljanja... definitivno potkopava 'antropološku' shemu dominantnih ljudi koji si dopuštaju slobodno vrijeđati one koje smatraju inferiornima, uz otegotnu okolnost nekažnjivosti« (V. Albanesi, *Pedofilia nella Chiesa*, u »Settimana«, 17 (2010.), 5). Komentira kardinal Semeraro: »To je, dakle, grijeh moći, koji prije nego što vrijeđa šestu zapovijed, vrijeđa prvu: nemoj imati drugog Boga« (*Discernere*, 652).

b) Seksualno zlostavljanje

Ne postoji univerzalna definicija pojma seksualnog zlostavljanja, ali je moguće navesti njegove sastavne elemente, a to su:

- tretiranje drugoga, na tjelesno-genitalnoj i afektivno-emocionalnoj razini, *neprimjereno i posve bez poštovanja, ciljano i s obilježjima perverzije;*
- korištenje eksplicitno ili implicitno *nametljivo-nasilnih* metoda;
- kod zlostavljača zlostavljanje potječe iz *iskorištavanja vlastite uloge, prestiža ili položaja autoriteta prema onima koji trpe zlostavljanje;*
- prethodno navedeno dovodi do iskorištavanja slabijih, uz uključivanje u genitalno-seksualne radnje, gdje se oni koriste kao *objekt* koji služi potrebama/zahjevima zlostavljača, a sve više se svodi na njegovo *vlasništvo.*

Zlostavljanje, dakle, nanosi *ozbiljnu štetu*, stvarnu ili potencijalnu, žrtvi, njenom općem, psihičkom, a katkad i tjelesnom zdravlju, moralno-duhovnom integritetu i dostojanstvu. To je šteta koja traje tijekom vremena i zahtijeva stručnu terapijsku intervenciju.

Mladi kandidat mora biti educiran da prije svega *sâm shvati* uznemirujući spektar mogućnosti i stranputica, pred kojima se nitko ne može osjećati posve stranim ili izuzetim, i – drugo – da *u sebi* prepozna te korelacije, eventualno: da se odluči za rad na *korijenima* problema, a ne samo na njegovim *posljedicama*; intervenirati na nasilno ponašanje (u raznim područjima), a ne samo na seksualnu devijantnost; spriječiti ponašanje koje stvara štetu i patnju drugima, a ne isključivo sebi; naučiti u sebi imati iste osjećaje Krista Isusa, kao pastir i kao sluga, a ne samo biti voljni igrati ulogu (autoritet).

c) Distinkcije i dijagnoze

· *Pedofilija i efebofilija*

Potrebno je razjasniti pojam *pedofilije* i *efebofilije*, polazeći od referentne točke genitalno-seksualne privlačnosti: *maloljetnici do predadolescencije* za pedofile, *adolescenti* za efebofile (obje su privlačnosti u svakom slučaju poremećaji koji predstavljaju zlostavljanje maloljetnika). I ako se kod prvih privlačnost čini posebnom određenom iluzijom dominacije i

posjedovanja drugoga bez ikakva otpora, kod efebofila se privlačnost čini izraženije seksualnom.

· *Homoseksualnost, pedofilija i seksualno zlostavljanje maloljetnika*

Druga je neophodna distinkcija između homoseksualnosti, pedofilije i seksualnog zlostavljanja maloljetnika, što ukazuje na vrlo različita stanja. Ako homoseksualnost ukazuje na istospolnu privlačnost, uglavnom bez razlike u dobi, pedofiliju karakterizira seksualna privlačnost prema maloljetnicima sa ili bez razlike spola, patološke naravi. Zapravo, govorimo o pedofilnom poremećaju kod osobe koju seksualno privlače isključivo ili maloljetne ženske osobe ili maloljetne muške osobe, ili i jedni i drugi. Također treba precizirati da se seksualno zlostavljanje maloljetne osobe može učiniti bez obzira na postojanje patologije i seksualnu orijentaciju zlostavljača. Korelacija ili izravna veza između pedofilije i seksualne orijentacije, dakle, ne postoji sama po sebi na teorijsko-znanstvenoj razini.

Međutim, činjenica da seksualno zlostavljanje u Crkvi bilježi velik broj muških žrtava u godinama vrhunca fenomena, potaknula je pitanje eventualnog utjecaja homoseksualne orijentacije na fenomen zlostavljanja, uz različita tumačenja⁴⁰.

⁴⁰ Konkretno, prema rezultatima istinski znanstvenog istraživanja koledža John Jay o seksualnom zlostavljanju u SAD-u, zlostavljanje koje su počinili svećenici ili redovnici nad maloljetnicima istog spola iznosi postotak od 81 % zlostavljanja općenito (vidi *The Nature and Scope of the Problem of Sexual Abuse of Minors by Priests and Deacons*, Karen Terry i dr., pripremio John Jay College of Criminal Justice za Konferenciju katoličkih biskupa SAD-a, Washington DC: USCCB, 2004.), dok bi prema istraživanju u Crkvi u Australiji, a koje je provelo Kraljevsko povjerenstvo, postotak bio 78 %. Neki istraživači ovaj postotak objašnjavaju većim uobičajenim prisustvom muških osoba pored svećenika toga vremena (do 1983. samo su muškarci mogli pristupiti službama na oltaru, vidi: C. D'Urbano, *Perversi vocazionali e omosessualità*, Città nuova, Rim 2020., 133-134). Zapravo, počevši od tog datuma, došlo je do porasta ženskih žrtava (*Royal Commission into Institutional Responses to Child Sexual Abuse, Final Report*, Religious Institution Books, sv. 16, 2017.).

Ne previše daleki, ali s podrobnijim objašnjenjem, podatci su koje nalazimo u istraživanju MHG studije Njemačke biskupske konferencije 2018. (Dressing H., Dölling D., Hermann D. i dr., *Child Sexual Abuse by Catholic Priests, Deacons, and Male*

To, u kombinaciji s činjenicom da formativne strukture mogu privući afektivno i spolno nezrele osobe, nameće izričit oprez u procesu formacije i razlučivanja: u prepoznavanju moguće prisutnosti orijentacije prema osobama istog spola u pojedincu i njegovoj prirodi (tj. njezino podrijetlo i značenje u ukupnoj slici osobnosti pozvanoga), uočavajući njegovu svijest o njoj i stupanj slobode u upravljanju njome, te s velikom strogošću uviđajući mogućnost integracije sa svećeničkim pozivom, a da se to ne uzima zdravo za gotovo⁴¹. Mora se izbjeći rizik da kandidat ne pristupi ovoj otvorenosti i da uopće nema razgovora s nekima od odgojitelja, s posljedičnom opasnošću da se put formacije u tim slučajevima potpuno prepusti pojedincu. Ono »neizrečeno« u seksualnom području, osobito ako je problematično ili se živjelo na

Members of Religious Orders in the Authority of the German Bishops' Conference 1946-2014, u: »Sexual Abuse: a Journal of Research and Treatment«, objavljeno na internetu 11. prosinca 2019.). Prema ovom istraživanju, 62,8 % žrtava seksualnog zlostavljanja od svećenika i redovnika su muškarci. Istraživači smatraju da postoje različiti čimbenici koji objašnjavaju ovu »jasnu prevalenciju muške djece i dječaka među žrtvama seksualnog zlostavljanja od svećenika«, ne tek prisutnost različitih i brojnijih mogućnosti vjerskog kontakta s djecom i dječacima, već i određeno subjektivno tumačenje (većinom nesvjesno) predanosti celibatu od subjekata s nejasnom seksualnom orijentacijom (ili sa sumnjama u seksualnu orijentaciju), privučenih s jedne strane mogućnošću skrivanja (samima sebi prije svega, a potom i drugima) vlastite (homo)seksualne privlačnosti, a s druge strane iz perspektive bliskog i isključivog suživota s muškarcima, u kontekstu sjemeništa. Ili privučeni iluzijom o »magijskom iscjeljenju« putem ređenja ili posvećenja, ali prije ili kasnije izloženi iskušenju da te tendencije žive u tajnosti. »Složena interakcija spolne nezrelosti, mogućih latentnih homoseksualnih sklonosti koje se poriču i odbacuju u djelomično i očito homofobnom okruženju, mogla bi biti još jedno objašnjenje za prevalenciju muških žrtava u zlostavljanju koje čine katolički redovnici. Međutim, ni homoseksualnost ni celibat nisu sami po sebi uzroci seksualnog zlostavljanja djece« (*Royal Commission into Institutional Responses to Child Sexual Abuse, Final Report*, Religious Institution Books, sv. 16, 2017.).

⁴¹ Za to se pozivamo na *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, koji je objavila Kongregacija za kler (Rim, 2016.), poglavito u brojevima 199-200, te na tekst Kongregacije za katolički odgoj i obrazovanje, *Istruzione circa i criteri di discernimento vocazionale riguardo alle persone con tendenze omosessuali in vista della loro ammissione al Seminario e agli Ordini sacri*, Rim, 2005.

dvosmislen način, može s vremenom postati ozbiljno štetno⁴². Nadalje, zadaća odgojitelja bit će potaknuti slobodnu otvorenost i otvorenost punu povjerenja u mladoj osobi, koju treba živjeti spokojno i prihvaćajući ljudsko posredovanje formativnog djelovanja Boga Oca, ili odgovanjem za otajstvo milosti koja djeluje u slabosti ljudskog instrumenta.

· *Celibat i pedofilija*

Daljnje razlikovanje koje treba ponoviti, a koje danas određena kultura dovodi u pitanje, jest distinkcija između *celibata* i *pedofilije*. Ako određen pogled na seksualne skandale u Crkvi uzrok pripisuje odabiru celibata, to se mora razjasniti u vrijeme početne formacije. Činjenica jest da se velika većina zlostavljanja događa u obiteljskom kontekstu, što svakako ne čini celibat ishodištem ovog nasilja, nego određen način njegova (ne)življenja, kao što je ranije navedeno⁴³.

U isto vrijeme, međutim, prikladnije je nego ikad da mlada osoba u formaciji što je prije moguće shvati da celibat loše i osrednje kvalitete doista riskira ove jadne i perverzne ishode⁴⁴; i da osobito *prosječnost života počne osjećati kao skandal sâm po sebi*.

⁴² O ovim posljednjim desetljećima govori se da mnogi od ovih tipova kandidata »... nisu imali problema prvih 10 ili 15 godina službe. Prije ili kasnije, međutim, pojavit će se neriješen problem u seksualnom području« (tako kaže S. J. Rossetti, utemeljitelj Saint Luke Institute, iz svog bogatog iskustva pomaganja svećenicima i redovnicima u SAD-u, citirano u: D'Urbano, *Percorsi vocazionali e omosessualità*, 131; vidi također: G. Cucci – H. Zollner, *Chiesa e pedofilia. Una ferita aperta*, Ancora, Milano 2010., str. 35). Jasno je da se ono što je rečeno u ovom odlomku uvelike tiče formativnog puta do emocionalno-seksualne zrelosti općenito, bez obzira na spolnu orijentaciju.

⁴³ »Celibat i pedofilija nisu uzročno-posljedično povezani. To pokazuje... podatak da su oni koji su počinili takva djela pedofilije uglavnom oženjeni i imaju djecu. Također, ni oni među svećenicima koji su bili krivi za slična djela nisu živjeli u čistoći« (G. Cucci – H. Zollner, *Osservazioni psicologiche sul problema della pedofilia*, u AA.VV., *Abusi, Civiltà Cattolica*, 2018., digitalno izdanje). Na istoj liniji S. J. Rossetti (citirano u D'Urbano, *Percorsi vocazionali e omosessualità*, 124-125).

⁴⁴ »Celibat treba shvatiti više kao stalnu obvezu, nego kao statično stanje, postignuto jednom zauvijek« (D'Urbano, *Percorsi vocazionali e omosessualità*, 125).

· *Za dijagnozu pedofila*

Iako upućujemo na priručnik *Rane zlostavljanja*⁴⁵ za širu raspravu o temi, ovdje se ograničavamo na naglašavanje samo nekih vidova.

Pedofilija je psiho-seksualni poremećaj, s korijenima u ranim evolucijskim stadijima osobe, dio je seksualnih izopačenosti (parafilija⁴⁶), kao njihov posebno ozbiljan oblik, ali očito nisu svi zlostavljači pedofili. Ako postoje mnogi psihološki, razvojni i bihevioralni čimbenici koji međusobno djeluju na osobnost zlostavljača općenito, onda to još više vrijedi za dijagnostičku figuru pedofila⁴⁷, koja je iznimno složena.

S jedne strane, ta činjenična višestrukost i složenost čini njegovo pravovremeno otkrivanje problematičnim. Zapravo, istraživanja nam govore da se skupina svećenika koji zlostavljaju maloljetnike »ne može odmah razlikovati od onih koji imaju druge vrste poteškoća«⁴⁸. S druge strane, važno je obratiti pozornost na ono što može istaknuti ili jednostavno natjerati na razmišljanje o osobnosti koja je u tom smislu poremećena još od vremena početne formacije. Zbog toga je neophodno temeljno poznavati *psihoseksualnu povijest* pojedinca, moguću prisutnost *trauma* i *rana*, te stupanj njihove *integracije* od strane osobe, kao što će kasnije biti rečeno, uvijek unutar općeg okvira osobnosti, i dobro razlučujući između elementa koji predisponira i elementa koji uzrokuje: u tom smislu »pretrpljeno zlostavljanje jedan je od rijetkih subjektivnih *predisponirajućih* čimbenika – dakle ne *uzrokuje* – buduće zlostavljačko ponašanje«⁴⁹. Ali također je važno promatrati ove druge čimbenike (prva dva su pozitivni pokazatelji u pozivu, posljednja tri su negativni):

⁴⁵ Talijanska biskupska konferencija – Nacionalna služba za zaštitu maloljetnikâ, Rim, 2020.; Hrvatska biskupska konferencija, *Rane zlostavljanja*, Zagreb, 2023.

⁴⁶ »Pojam *parafilija* označava bilo koji intenzivan i uporan seksualni interes koji je drukčiji od seksualnog interesa za genitalnu stimulaciju ili seksualnu predigru s fenotipski normalnim, fizički zrelim i privolnim ljudskim partnerima« (American Psychiatric Association, DSM-5, *Manuale diagnostico e statistico dei disturbi mentali*, Raffaello Cortina Editore, 2014., str. 795).

⁴⁷ U pravilu, ako nije izričito drukčije navedeno, kada se u ovom tekstu govori o pedofilima, govori se i o efebofilima.

⁴⁸ D'Urbano, *Percorsi vocazionali e omosessualità*, 129.

⁴⁹ *Isto*, 148.

- trenutačan stil relacija mlade osobe, osobito sposobnost *empatije* i poštovanja prema *drugosti*, posebice *osjetljivosti drugih*;
- *sloboda* s kojom se seksualnost doživljava, bez represije s jedne strane ili opsesije s druge strane, nego kao energija koja se otvara drugom *ti*;
- eventualno *pretjerano zanimanje za maloljetnike*, te beznačajnost ili manja sposobnost za odnose s vršnjacima, kako na emocionalnoj razini (strah od nepodnošenja suočavanja, osoban osjećaj manje vrijednosti...), tako i na afektivno-seksualnoj razini (zbog problema u razvoju i prijašnjih frustracija);
- korištenje *pornografskog* materijala, osobito kada je to korištenje »višestruko i raznoliko«⁵⁰, tj. stalno kao sve kompulzivnija navika i sve manje pod kontrolom subjekta, popraćeno svojevrsnim glumljenjem – *acting out* (ili samozadovoljavanjem i neobuzdanim maštanjem), kada se dijeli s trećim stranama, ili još i iznad svega, kada su sadržaj pornografije *djeca i maloljetnici*: dječja pornografija jest jedan od najpredvidljivijih elemenata budućeg zlostavljanja djece, posebice kada pojedinac ne uviđa njezinu ozbiljnost na relacijskoj razini kao i na moralnoj razini (i stoga ne može niti shvatiti posljedice), ili to osjetilno zadovoljstvo doživljava na *sintoničan* način (*sinton*), ne osjećajući ga kao problem, kao da to već nije zloporaba ili zlostavljanje dostojanstva drugih. Naposljetku, ova navika prema pornografiji predisponirajući je čimbenik za zlostavljanje djece kada polako uzrokuje iskrivljavanje ne samo značenja seksualnosti općenito, već i ljudske osjetljivosti i ljudske sposobnosti da uživaju i doživljavaju zadovoljstvo, ovdje svedenih do posebno jadne razine;
- *narcisoidan* stav koji vodi »iskorištavanju«⁵⁰ drugih za vlastite ciljeve i nametanju sebe slabijima.

⁵⁰ Upravo istraživanje provedeno u SAD-u govori o korištenju »...paper, video, or multiple types of pornography«, *The Causes and Context of Sexual Abuse of Minors by Catholic Priests in the United States, 1950-2010*, objavljeno 2011., str. 62, koji je uredio *John Jay College Research Team of Criminal Justice of The City*, University of New York, a predstavljen je Konferenciji katoličkih biskupa Sjedinjenih Američkih Država (USCCB).

Međutim, postoje i druga psihijatrijska stanja (osobito poremećaji osobnosti, psihoze, kognitivni deficiti i zlouporaba opojnih sredstava) koja, zajedno s posebnim i kontekstualnim društveno-kulturnim situacijama (stres, *burnout* – izgaranje, traumatični razvojni prijelazi iz jednog razdoblja života u drugo, itd.), mogu dovesti do zlostavljačkog ponašanja prema maloljetniku (ali i ranjivoj odrasloj osobi), i stoga zahtijeva odgovarajuću pozornost u formaciji i početnoj procjeni.

d) Mjesta i strukture zlostavljanja

Za ovu temu pozivamo se na priručnik *Primjeri dobre prakse za prevenciju i zaštitu maloljetnikâ u župi*⁵¹, kao i prvi koji je naslovljen *Rane zlostavljanja*⁵². Uz ono što je tamo rečeno, ovdje naglašavamo da je u prvoj formaciji potrebno raspravu dovesti do njezinih konkretnijih i praktičnih vidova, poput onih o identificiranju mjesta i mogućnosti zlostavljanja u našim sredinama. Nužnost je to koja se nameće radi, prije svega, sprječavanja bilo kakve zlouporabe i zlostavljanja, ali i u proaktivnijoj ulozi: iz poštovanja prema ljudima koji ih posjećuju, a koji moraju udisati atmosferu osobne i ambijentalne sigurnosti, također imajući na umu da je *okruženje zaštićeno i da postaje (i takvim se osjeća) sve više okruženje koje štiti*, i to ne samo maloljetne i ranjive osobe, nego i same svećenike i pastoralne radnike. Osobito, roditelji moraju osjećati tu sigurnost i zaštitu u svim našim okruženjima, od onog u liturgiji do onog u slobodno vrijeme, do točke da nam mogu povjeriti svoju djecu i sa slobodom da predlože bilo kakvu daljnju pozornost. Motivacije, mjere, dobre prakse i metodologije koje su dio budnog pastoralnog pristupa u tom smislu stoga moraju biti

⁵¹ Talijanska biskupska konferencija – Nacionalna služba za zaštitu maloljetnikâ, Rim, 2022.; Hrvatska biskupska konferencija, *Primjeri dobre prakse za prevenciju i zaštitu maloljetnikâ u župi*, Priručnik za učitelje, odgojitelje i pastoralne radnike, Zagreb, 2023.

⁵² Talijanska biskupska konferencija – Nacionalna služba za zaštitu maloljetnikâ, Rim, 2020.; Hrvatska biskupska konferencija, *Rane zlostavljanja*, Priručnik za učitelje, odgojitelje i pastoralne radnike, Zagreb, 2023.

ilustrirane već u prvoj formaciji, a koje se danas moraju provoditi s pažnjom i prema društvenim normama i konvencijama⁵³.

Također je potrebno ilustrirati koncept *zlostavljачkih struktura i kulture(a) zloporaba i zlostavljanja*, što su realnosti koje su sve samo ne možebitne i apstraktne, a koje također mogu biti prisutne i barem djelomično uvjetovati sustav – Crkvu. Ovim izrazima mislimo na sve one logike mišljenja i pastoralne stilove koji su nadahnuti određenim tumačenjem autoriteta kao moći, ili koji nisu dovoljno nadahnuti autoritetom kao suosjećanjem, milosrđem⁵⁴, a koji mogu polako prodrijeti u crkvenu i prezbitersku ili redovničku zajednicu, možda bez pompe, i zato bez toga da ih se otkrije ili da im se suprotstavi, ali s potencijalno opasnim učincima. Stoga se pozornost mlade osobe u formaciji ne odnosi samo na vlastiti život i svjedočanstvo, nego i na ono ozračje koje udiše u Crkvi, pa i u svojoj mjesnoj Crkvi, a kojemu i sâm već pridonosi i hrani ga.

3.2. DRUGE VRSTE ZLOPORABA I ZLOSTAVLJANJA

Iako se ovdje uglavnom radi o zlostavljanju u seksualnom području, korisno je eksplicitno spomenuti i druge vrste zlostavljanja i zloporaba, više ili manje povezanih, kao što je već rečeno, s područjem koje razmatramo. Osobito se osvrćemo na tri: zloporabe *moći*, koje su često – znamo – u izvorištu, zloporabe *savjesti* te *duhovna*, odnosno *duhovnička* zlostavljanja. Ukratko ćemo pogledati središnji koncept, dinamiku i neke izraze svakog od njih. Cilj je razlučiti i razjasniti, također privući pozornost odgojitelja kao i mlade osobe u formaciji u pogledu područja i aspekata svećeničkog života koji možda nisu dovoljno istraženi⁵⁵. Čini se jasnim da ove vrste zloporabâ i zlostavljanjâ na različitim razinama zahtijevaju važno i kontinuirano razlučivanje: indikacije koje će biti

⁵³ To je takozvani *safeguarding fatigue*; o tome se opširno raspravlja u spomenutom priručniku *Primjeri dobre prakse za prevenciju i zaštitu maloljetnikâ u župi*, na koji se pozivamo.

⁵⁴ Vidi što je već rečeno u 1., u točkama 1.1. i 1.2.

⁵⁵ Dok se u ovom priručniku ograničavamo na ove razjašnjene razlike, dublju analizu ovih i mogućih drugih vrsta zlostavljanja ostavljamo drugim osvrtima.

predložene u nastavku imaju za cilj potaknuti i uokviriti ovaj proces razlučivanja, a ne konfigurirati te vrste na specifičan i konačan način.

a) Zloupotreba moći

Zloupotreba moći ili ovlasti jest *svaka intervencija onoga tko, koristeći se svojom ulogom autoriteta, ne poštuje dostojanstvo i autonomiju, slobodu i odgovornost druge osobe, osobito ako je u uvjetima krhkosti, vrbujući je, više ili manje evidentno, na vlastiti način shvaćanja i želja, tjerajući je u biti da na razne načine djeluje u njegovu vlastitu korist.*

· Dinamika

Unutar svećeničkog ili redovničkog poziva ta zloupotreba, kao što je već spomenuto, proizlazi iz pogrešnog tumačenja, u *autoreferencijalnom* ključu, uloge autoriteta koji je dio ovog poziva, određujući *progresivan proces korupcije*, na razini ideala i ponašanja. Taj proces polako transformira *autoritet u autoritarizam, a zatim u moć i obnašanje moći*, deformirajući ono što bi trebalo biti služba za rast povjerenih osoba u *instrument vlastite afirmacije*, s posljedičnim podjarmljivanjem drugoga.

· Znakovi i načini izražavanja

Načini izražavanja te moći su različiti: nametanje vlastitih misli, asertivnim načinima koji ne dopuštaju razlike u mišljenjima; tumačenje uloge autoriteta za vlastiti prestiž; izazivanje osjećaja krivnje kod onih koji odstupaju od logike »jedne misli«; razni oblici laskanja i zavodjenja radi stjecanja ovisnosti, nagrađivanja onih koji pristaju i kažnjavanja onih koji ne pristaju ili razne emocionalne ucjene; viktimizacijski stav (poput žrtve) pred mogućom (i pretpostavljenom) nezahvalnošću; nedostatak transparentnosti u vođenju relacija; zadiranje u tuđu privatnost; preuzetnost govora u Božje ime; upornost u ne željenju napuštanja uloge ili dužnosti koja daje vlast ili tek prividno »povlačenje« s funkcije; stvaranje male skupine vrlo lojalnih i odanih vođi; sposobnost utjecanja na postupke drugih na suptilan i uporan način; nesposobnost prihvatanja osobnog neuspjeha i netrpeljivost prema afirmaciji drugih;

obezvjeđivanje »neprijatelja« ili onoga koga *lider* doživljava boljim od sebe.

U slučaju da takav ima odgovornost formacije, uglavnom će zauzeti autoritarne stavove, tonove i sadržaje (pozivanje na osjećaj dužnosti, kategoričko nametanje, slaba sposobnost slušanja, rigidnost u neznanju kako se prilagoditi drugima...), također pokazujući jedinstvenu nesposobnost da pozitivno i kreativno motivira odgojno-obrazovni hod (odricanja) te da rastu osobna uvjerenja itd.⁵⁶

Može biti korisno ponovno pročitati što Isus osporava pismoznancima (usp. Mk 13,38-40), kako bismo u tom nizu stavova koje je Učitelj osudio shvatili stanoviti duh koji je i danas prisutan i prepoznatljiv u Crkvi, iako su se njegove metode izražavanja promijenile.

Vrhunac zlorporabe moći ili ovlasti jest stav podložnosti onih koji su njezin predmet do te mjere *da brane i podržavaju zlostavljača*, bez ikakve svijesti o vrijeđanju vlastitog dostojanstva i katkad u svojevrsnom »deliriju identifikacije« sa zlostavljačem.

Zlorporaba moći ili ovlasti je zarazna ili ima tendenciju reproduciranja u onima koji su je pretrpjeli, ako su potom pozvani pokrivati uloge autoriteta, osobito ako im se nije pomoglo da ponovno prouče ovo iskustvo i interno se distanciraju od nje. Katkad se reproducira trenutačno i paralelno na odnose zlostavljane osobe s onima koji su joj na neki način inferiorni.

U procesu formacije potrebno je ne samo skrenuti pozornost mladoj osobi na mogućnost takvog interpretativnog zanošenja, nego pokazati njegove štetne učinke u odnosima i pastoralnoj praksi.

Konačno, zlorporaba moći ili ovlasti može imati vrlo negativne posljedice na taj dragocjen resurs osobe, a to je njezina *senzibilnost* (senzacije, osjećaji, naklonosti, motivacije, ukusi, želje...). U nastavku navodimo dvije vrste senzibilnosti koje mogu biti predmetom ovog oblika zlostavljanja: duhovnu osjetljivost i moralnu osjetljivost.

⁵⁶ S tim u vezi je ono što smo rekli o narcizmu u prvoj cjelini (odlomak 1.2. – Svećenički narcizam i nerealna očekivanja, točka a) Razni oblici klerikalizma), te što ćemo dodatno precizirati o narcizmu onih koji zlostavljaju (odlomak 3.3., točka a) (Očajnički) narcizam zlostavljača).

b) Duhovno zlostavljanje

Duhovno zlostavljanje jest *svaka relacijska manipulacija emocionalne prirode, ali s argumentima religiozno-duhovnog sadržaja (»u ime Boga«), koja utječe na osjetljivost osobe prema božanskom*. Ta manipulacija kontaminira i iskrivljuje sliku Boga, dezorijentira i šteti nečijem životu vjere, te općenito odnosu osobe s vlastitim unutarnjim svijetom vrednota i uvjerenja.

Kao takvo, duhovno zlostavljanje jest oblik zlouporabe moći.

· *Dinamika*

Duhovno zlostavljanje javlja se kao slom ili narušavanje odnosa povjerenja unutar kojeg vjernik, koji se povjerio nekom pratitelju, biva od njega izmanipuliran i korišten za vlastito zadovoljstvo. Često se takva zlostavljanja događaju u kontekstu duhovne pratnje ili u obnašanju određenih službi⁵⁷, ili unutar zajednica, gdje je dinamika odnosa posebice intenzivna.

Mogućnost ove vrste zlostavljanja veća je kod onih koji su *ranjiviji*, ili koji se nalaze, trajno ili povremeno, u situaciji *dubovne, emocionalne ili druge kerhkosti*, pa stoga imaju posebnu *potrebu za umirujućim egzistencijalnim potvrdama*.

· *Znakovi i načini izražavanja*

Sa strane žrtve: pad samopoštovanja koji dovodi do oblika samopodcjenjivanja; izazvana ovisnost; strah od Boga i njegova suda, s osjećajem udaljenosti i nemogućnosti doživljavanja milosrđa; savršenstvo shvaćeno kao perfekcionizam, skrupuloznost i opsesivno-kompulzivan osjećaj krivnje; gubitak poleta u duhovnom životu i slobode da se čine stvari iz ljubavi; nedostatak povjerenja prema sebi i drugima, sumnjičavi stav; nemogućnost napuštanja; sumnje vjere⁵⁸; osjećaj ugnjetavanja i

⁵⁷ Razmislimo – primjerice – o šteti koju ova vrsta zlostavljanja može prouzročiti u situaciji već iznimne ranjivosti i nemoći kao što je (manje ili više pretpostavljena) đavolska opsjednutost, unutar konteksta molitvi i obreda oslobađanja i egzorcizama.

⁵⁸ Sumnje prema božanskom, ali koje ne dotiču granitnu »vjeru« prema osobi zlostavljača!

iscrpljenosti; iznenadni izljevi i ispadi bijesa, tjeskobe i depresije... Sa strane zlostavljača: korištenje »duhovnih« argumenata i motivacija za dobivanje pristanka drugoga, do te mjere da graniči sa, kako kaže papa Franjo, svojevrsnim »teološkim ispiranjem mozga«⁵⁹.

Jedno od područja gdje se duhovno zlostavljanje i zlouporaba moći mogu preklapati i poprimiti poseban intenzitet jest ono povezano s odnosom podređenosti koji je u vjerskoj sferi određen u nekim slučajevima između svećenika/redovnika i redovnica, osobito u nekim kulturnim kontekstima, s negativnim posljedicama za potonje u smislu slobode, autonomije prosudbe, percepcije volje i lica Božjega, dostojanstva žene, formacije savjesti, preuzimanja odgovornosti (profesionalnih ili pastoralnih) itd. Sve su to posljedice znatne težine, sve do točke stvarnih duhovnih zlostavljanja.

U tom smislu, i ne samo kako bi se spriječila ova nenormalna ponašanja, vrlo je prikladna – kao što će kasnije biti rečeno – prisutnost žena u kontekstu formacije, kako bi se potaknulo »spoznavanje i stjecanje bliskosti sa ženskom stvarnošću«⁶⁰ koja vodi mlade kandidate poštivanju dostojanstva žene i promicanju njezina poziva, cijeneći njihovu »genijalnost«⁶¹, a posebice njihovu duhovnu genijalnost i intuiciju, što ih nerijetko čini osobito sklonima prisnosti s Bogom i vodstvu duša.

c) Zlouporaba savjesti

Zlouporaba savjesti, uvijek unutar zlouporaba u području moći i ovlasti, *oblik je povrede tuđe privatnosti, koji se sastoji u izazivanju svoga načina prosuđivanja i svojih kriterija razlučivanja, odnosno svoje moralne (i pokorničke) osjetljivosti kod drugoga.*

⁵⁹ Papa Franjo je u svom govoru sudionicima Plenarne skupštine Papinskog vijeća za društvene komunikacije (21. rujna 2013.) govorio o »*avoso spirituale*« [duhovno *uznemiravanje*], opisujući ga kao način »manipuliranja savjesti; teološko ispiranje mozga, koje vas u konačnici vodi do čisto nominalističkog susreta s Kristom, a ne s osobom živoga Krista«.

⁶⁰ *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Rim, 2016., 95.

⁶¹ Ivan Pavao II., *Pismo ženama* (29. lipnja 1995.), br. 10.

To je daljnji oblik nasilja nad drugima i njihovom slobodom, u onom što se smatra najsvetijim dijelom čovjeka, njegovom individualnom savjesti, koja mu omogućuje razlikovanje dobra i zla i razlučivanje – na vjerničkoj razini – »što je dobro, Bogu ugodno i savršeno«. U tom obliku nasilja, u slučaju zlouporabe, savjest riskira da bude nadomještena ili poništena. Uloga onih koji prate osobe, podsjeća nas papa Franjo vrlo prikladno, jest da su pozvani »formirati savjesti, a ne pretendirati da ih nadomještaju«⁶².

· *Dinamika*

Zlouporaba savjesti obično nastaje u odnosu povjerenja, kao što je duhovna pratnja (ili vodstvo) ili sakrament ispovijedi, odnos u kojem se netko otvara onome kome vjeruje; osobito *zbog uloge koju obnaša* (i čak svetačke uloge u slučaju svećenika).

Razvija se uz sve asertivniji i autoritarniji stil odnosa od strane voditelja, koji se progresivno stavlja na mjesto savjesti druge osobe, iskorištavajući njezino povjerenje (i već prakticirajući određenu moć), ali joj zapravo ne dopuštajući da raste u sposobnosti izbora istine u slobodi. Odnosno, postati odrasla osoba, odgovorna za sebe i svoje odluke.

Nerijetko je odnos obojen emocionalno-afektivnim tonovima, do te mjere da oni koji sebe stavljaju na mjesto savjesti drugoga, sebe također stavljaju u središte njegova života, čineći se nezamjenjivima u ekskluzivnom i naizgled nagrađivanom odnosu za žrtvu, oslobođenu napora razlučivanja i rizika od pogrešaka, i zadovoljnu osjećajem određene zaštite. Konkretno, zlostavljač provodi vještu »pedagošku« strategiju, unutar koje se predstavlja kao mudri »učitelj života«, katkad se služeći pozitivnim ili negativnim potkrepljenjima, no zbog pretjeranog povjerenja redovito završavajući u prelaženju »profesionalnih« granica, specifičnima za ulogu koju obnaša. Zbog toga se katkad između zlostavljane osobe i zlostavljača javlja kakva vrsta *lažnog* suučesništva⁶³.

⁶² Franjo, *Amoris laetitia*, 37.

⁶³ Ne zaboravimo da su ljudi u ranjivim situacijama često uvjereni u gotovo neophodnost ili pogodnost ovakvog tretmana, pa ga na neki način i sami »traže«.

· *Znakovi i načini izražavanja*

Zlouporaba savjesti očituje se uglavnom istim simptomima kao i zlouporaba moći i duhovno ili duhovničko zlostavljanje.

Konkretnije, kod žrtve treba istaknuti sljedeće: nisko samopoštovanje koje stvara *mentalnu i psihičku ovisnost* o zlostavljaču, sve do osjećaja krivnje za bilo kakvo izražavanje autonomije (makar i samo mentalno) naspram njega ili neslaganja s njim; *neprihvatanje vlastitih granica*; moralističko i rigidno tumačenje značenja biti vjernik i zadataka vezanih uz vlastiti status; nesposobnost da voli ono što radi; uspostava vidljivo *preferencijalnih odnosa unutar male skupine* onih koji se drže istog vodstva, a istodobno odbacivanje do razine *prezira ili »izopćenja«* prema onima koji ne slijede učenja vođe; ozračje tajnovitosti i suučesništva unutar takve skupine.

Sa strane zlostavljača, tu su stavovi zavodjenja i emocionalnog zadovoljenja, te prividnog promoviranja identiteta pojedinca, primatelja ekskluzivnih tajni i povjerljivosti⁶⁴; *autoritarni i invazivni stavovi* prema privatnosti osoba s *prijetnjom otkrivanja istinitih činjenica* koje bi mogle narušiti njihov ugled u grupi ili zajednici; nepravilno korištenje unutarnjeg foruma (*forum internum*), miješanje unutarnjeg i vanjskog foruma (*forum internum* i *forum externum*); uporan zahtjev za *bezwjetnim i nekritičkim pridržavanjem odluka vođe* kao da su te odluke »Božja volja« i znak milosti koju on uživa gotovo na isključiv način; prikazivanje rezultata *vlastitog pastoralnog rada kao potvrde* i opipljivog znaka Božjeg odobrenja. Opet treba naglasiti da ova iskrivljena dinamika odnosa može dovesti i do *seksualnog* ili *emocionalnog* zlostavljanja, kao što se događa s drugim vrstama zlouporaba i zlostavljanja.

Sve se to, ponavljamo, mora navesti u formacijskom itineraru, uz realno promišljanje o tome koliko je tanka granica između autentičnog i manje autentičnog ponašanja pastira, te kako je moguće pomiješati pozornost prema drugome s nametljivošću koja ne poštuje i koja guši slobodu djece Božje. Ali ako doista želimo da pastir bude odgajatelj savjesti, a time i

⁶⁴ Evo nekih tipičnih izraza u ovim slučajevima: »Samo tebi govorim ove stvari.«; »Ono što ti kažem je vrlo važno.«; »Samo ti možeš razumjeti zato što si poseban/posebna.«; »Imam puno povjerenja u tebe, nemoj me izdati/iznevjeriti.«; »Mi smo u misiji koju nam je Bog povjerio.«, itd.

moralne osjetljivosti, onda osjetljivost i svijest o vlastitoj ograničenosti pastira mora biti izričit predmet odgojno-obrazovne pozornosti.

3.3. PSIHOGENEZA ZLOUPORABE I ZLOSTAVLJANJA⁶⁵

Vratimo se sada eksplicitno na raspravu o seksualnom zlostavljanju, točnije, držeći naravno uvijek u pozadini našeg promišljanja ono što smo sada vidjeli o drugim vrstama zlouporaba i zlostavljanja, posebice zlouporabu moći, koja se čini – kao što je spomenuto – najodlučnijim faktorom zlostavljanja.

S jedne strane, kao što nam govori literatura o ovoj temi, ne postoji *jedinstveno* objašnjenje kako zlostavljanje može započeti i zatim se produžiti tijekom vremena (unatoč raznim teorijama, od bioloških do onih o privrženosti, koje pokušavaju dati ključeve tumačenja)⁶⁶. S druge strane, s obzirom na to da se zlostavljači ne rađaju, već postaju, potrebno je s najvećom mogućom preciznošću predočiti *kako se zapravo može postati* zlostavljačem i kako prepoznati (počevši od sebe, posebice) signale u tom smislu⁶⁷.

a) (Očajnički) narcizam zlostavljača

Narcisoidnost je kvalificirajući element većine svećenika zlostavljača. Njegove opće karakteristike su: *izvana grandioznost i potreba za divljenjem, iznutra osjećaj inferiornosti i nedostatak empatije*. Može se manifestirati u dva oblika: najklasičniji je onaj narcisa sa slabom introspektivnom sposobnošću, prividnom i površnom sposobnošću relacija i relativnom emocionalnom smirenošću, ali s nedostatkom dubokog interesa za druge i diskretnom potrebom za uspjehom u relacijama i službi, s posljedičnom sposobnošću privlačenja.

⁶⁵ U ovom i sljedećim odlomcima ove treće cjeline formuliramo tip obrazovno-formacijskog prijedloga koji je sadržajno razrađeniji i artikuliraniji u dijelovima, jer je to tema koja je do sada bila manje obrađivana u našim odgojno-obrazovnim sustavima.

⁶⁶ Usp. D'Urbano, *Percorsi vocazionali e omosessualità*, 126.

⁶⁷ Neke od ovih znakova naći ćemo među kriterijima razlučivanja.

Druga, zloćudnija karakteristika kod narcisa uvijek uključuje malo introspekcije i još manje zanimanja za drugoga, ali *s očajničkom potrebom da bude u središtu odnosa, snažnom ogorčenošću i neprijateljstvom prema onima koji – po njegovom mišljenju – to ne dopuštaju, i frustracija jedva skrivena zbog potrebe za odobravanjem, nikad potpuno zadovoljena*. Ispoljava značajan utjecaj i privlačnost na druge, posebice one koji su ranjivi i ne mogu odoljeti njegovom opčinjavanju ili moći. Ako prvi tip narcisa *ignorira* drugoga, drugi tip normalno koristi (ili *zlorabi*) drugoga, kako u smislu općeg stila zloroparaba tako i stvarnog zlostavljanja prema prikazanoj tipologiji (zloroparaba moći, duhovno zlostavljanje, zloroparaba savjesti, do seksualnih zlostavljanja). Ako je prvi *poremećaj* osobnosti koji osoba može držati pod kontrolom, drugi je *poremećaj* koji može imati destruktivne učinke na samog narcisa (i njegovu žrtvu).

· *Znakovi raspoznavanja*

Upravo na ovu drugu vrstu mislimo kada govorimo o zlostavljanjima, no vrlo je korisno i provokativno mladom kandidatu predložiti, također prilično vidljive, znakove raspoznavanja narcisoidnog svećenika (ili mogućeg budućeg zlostavljača) koji na neki način također ukazuju na put koji vodi do tog zanošenja.

- To je vjernik koji nikada ne sumnja, koji nije razvio zreo smisao za istraživanje i razlučivanje Božje volje, ali posjeduje naglašenu *dubovnu preuzetnost* (zapravo za prikrivanje niskog samopoštovanja) koja ga dovodi do toga da obezvrijedi svaku sumnja ili sud drugih.
- Njegovi su odnosi *selektivni*, po *vlastitom nahođenju* bira ljude koje će pratiti te ih veže za sebe. Zna kako fascinirati/zavesti, s dobro izbalansiranim sustavom između nagrada i kazni, između naklonosti i povlačenja naklonosti, između fascinacije i straha. Postavlja se kao mudra i stručna osoba (»duhovni otac«, možda nedorasli) bez duhovne dubine, te očekuje da se odabrane osobe povjeravaju (ili ispovijedaju) *samo njemu*⁶⁸.

⁶⁸ Katkad se ta nametljivost i psihološko-duhovna veza pretvaraju u vrlo »materijalni« zahtjev za upravljanjem dobrima i posjedima drugoga, uvijek zbog navodno... »duhovnog pravila«.

- *Nema empatije i suosjećanja*. Ne zna slušati, sklon je ne uzimati u obzir druge ili ih idealizirati (barem dok mu idealizacija dopušta da se u njima ogleda). U stvarnosti, relacija mu služi za pozitivan utjecaj na njega samog i njegovu sliku. Ako, međutim, ne dobije ništa od toga, onda drugi više ne vrijedi ništa, kao svaki predmet koji je odjednom obezvrijeđen. Zbog toga naglo prekida odnose koje je prethodno intenzivno proživljavao, nezainteresiran za tuđu tjeskobu. Rijetko osjeća istinsku krivnju čak i u slučaju ozbiljnih uvreda i štete drugima.
- Ne prihvaća *kritike, ne zna voditi dijalog i raspravljati*, nego želi samo sljedbenike i obožavatelje zavesti i manipulirati. Osobito vješto zna manipulirati potrebom za naklonošću i ovisnošću onih koji su krhki ili nesigurni u svojim odlukama, a očito ne shvaća da i sâm postaje ovisan o potrebi za manipulacijom (do opsjednutosti).
- Nije sposoban za *timski rad*, niti za ravnopravnu raspravu, nego uvijek mora ispoljavati dominantno vodstvo, odnosno imati tim na usluzi, sve dok – u svakom slučaju – vidi da je u središtu pažnje: ako nije takav, gubi zadovoljstvo da radi ono što radi i napušta to.
- Vjeruje da je *dubovno ili psihološki iznad drugih* i da *zaslužuje posebna priznanja*; ljuti se ako ona ne pristizu, bori se obuzdati *ogorčenost*, ali uspijeva sjajno *glumiti žrtvu*, stvarajući osjećaj krivnje kod druge osobe. Na taj način (vrlo rafiniran) također je u stanju *upravljati*, čak i emocionalnom ucjenom, praćenom osobom tako da – u logici jedinstvene misli – želi ono što on želi, voli ono što on voli i ide u smjeru koji je on naznačio.
- Osobito je *egzibicionist* u svojim nastupima, pa i u liturgijskom ruhu; na oltaru se često transformira i razlikuje od onoga što se vidi u normalnom životu; često ima *komunikativnu privlačnost* zahvaljujući kojoj uvjerava i vara, a sposoban je i verbalno demolirati one koji mu se suprotstavljaju ili ih iscrpiti svojom retoričko-argumentativnom brbljavošću.
- Ako je s jedne strane *on taj koji definira što je dobro, a što loše*, s druge je sklon radikalno i rigidno tumačiti stvarnost (ili sve dobro ili sve loše) ili se osjećati napadnutim od neprijatelja, dotle čak da, u nekim slučajevima, vidi djelovanje Zloga i osjetiti se pozvanim boriti se protiv njega (blagoslovima, raznim molitvama oslobođenja, čak i

egzorcizmima⁶⁹ itd.). S jedne strane, on sebi tako pripisuje važne uloge i posebne moći koje potiču osjećaj veličine njegova ega (i možda ga čine slavnim), s druge strane otkriva vrstu *primitivnog razmišljanja* s tendencijom oslanjanja na »čarobna« rješenja.

- Po svaku cijenu mora ostvariti ciljeve koje si je postavio (uglavnom vezane uz njegovu potrebu za uspjehom i napredovanjem u karijeri), do pribjegavanja oblicima laskanja i ucjena onima koji imaju moć, te osjećaja intenzivne *zavisti* prema onima koji bi ga u nečemu trebali nadmašiti, osobito ako su mlađi i možda prethodno njegovi učenici.
- Osjeća se uvrijeđeno *ako mu se ne usluži odgovarajuće*, traži da se prema njemu postupa s poštovanjem, kao da su mu svi na usluzi; ali je također prilično sumnjičav, jer se sâm ne libi pretvarati. Iako obično ima određene sljedbenike, često završi tako da se boji da ga drugi ne izoliraju.
- Kod narcisa postoji strukturna *sklonost zavaravanju i laganju*, bilo kao izostavljanje dijela istine ili kao čista *laž*. Sposoban je lagati na sustavan način jer je tako strukturirao svoj obramben stil, sastavljen od *slike*, a ne od suštine, od *izvanjske veličine* bez odgovarajuće unutarnje stvarnosti, katkad čak i *nedoličnim prisvajanjem* proizvoda mentalnog napora drugih (intuicija, promišljanja, tekstova...) predstavljajući i izlažući ih kao vlastite.
- Ne zna tolerirati frustraciju, tjeskobu i agresiju, pa lako dolazi do impulzivnih reakcija *ljutnje i neprijateljstva* ili nedostatka kontrole u *seksualnom* području. Takve reakcije, osobito one seksualne prirode, zadovoljavaju narcisovu potrebu za grandioznošću i dominacijom.
- *Hvali se svojim stvarnim ili pretpostavljenim prijateljstvima* i čini sve što može da ih ima u vrlo visokom društvu (gotovo da kompenzira svoje nisko samopoštovanje); često ga privlači tjelesna ljepota. Zapravo on *nema prijatelja, nego samo žrtve ili suučesnike* (koji su i dalje žrtve, a da to ne znaju). Niti je u stanju osjetiti i iskusiti ljepotu normalnog bratstva ili takozvanih »malih stvari« i ne može jednostavno uživati u tome da pripada zajedno s drugima, kao jedan među mnogima, Božjem narodu.

⁶⁹ Obično ne čekajući službena zaduženja, ili ih na neki način pokušavajući dobiti forsiranjem situacije i manipuliranjem ljudima.

Očito je kako narcisoidnost, ovako ocrtana, čini srce fenomena klerikalizma, određujući kod svećenika »don Narcisa« osjećaj neosporne nadmoći nad laikom⁷⁰. No zanimljivo je, kao što znamo, da ovaj fenomen može biti potaknut odgovarajućim *laičkim klerikalizmom*, kao potrebom laika da ima snažnog vođu, obdarenog moralnom superiornošću, posve sigurnom referentnom točkom, prema kojemu (nazivajući ga »velečasnik«) iskazuje snishodljivost, poštovanje koje je katkad pretjerano i očito iz interesa⁷¹. To su dva klerikalizma koja se međusobno hrane.

· *Osobna povijest i rane koje valja integrirati*

Postoji povijest, na životnom putu budućeg zlostavljača, satkana od senzacija, emocija, iluzija, zahtjeva, strahova... koju valja identificirati u njezinim strateškim koracima. Jer ti koraci – koje ćemo sada vidjeti – nisu nužno automatski, ili u svakom slučaju mogu biti predmet obrazovno-odgojne pozornosti, kako bi se spriječio konačan dramatičan ishod. Zbog toga je bitno pažljivo *razmotriti prethodnu povijest pojedinca*, na poseban način obraćajući pozornost na eventualno nasilje ili čak zlostavljanje raznih vrsta, i uvijek imajući na umu da su oni koji su pretrpjeli zlostavljanje izloženi većem riziku da postanu zlostavljači, ili da se ponašaju na zavodnički način, zapravo »jer je to često jedini poznat način za relacije i da ih se uzme u obzir«⁷².

S druge strane, mora biti jasno, kao što stvarnost potvrđuje, da »ne postaju svi zlostavljani ljudi i sami zlostavljači. Čini se da mnogo toga ovisi o *dobi*, o *kontekstu* u kojem se zlostavljanje dogodilo, je li bilo izolirano ili ponavljano, od stranaca ili od emocionalno relevantne osobe; konačno, prije svega ovisi o tome kako subjekt ponovno promatra traumu i njezine posljedice. Ako je psihička struktura žrtve dovoljno jaka i uravnotežena, ako je sposobna suočiti se i oduprijeti ozbiljno

⁷⁰ Papa Franjo smatra da je to prava perverzija, izopačenost: »Jedna od posljedica loše formacije koja me najviše brine jest klerikalizam. Nema sumnje da je to jedna od najtežih izopačenosti u posvećenom životu.« (*La forza della vocazione. La vita consacrata oggi*, Conversazioni di papa Francesco con Fernando Prado, Bologna, 2018., EDB).

⁷¹ O tome smo već govorili, gdje je i bilješka 22.

⁷² G. Cucci – H. Zollner, *Chiesa e pedofilia. Una ferita aperta. Un approccio psicologico-pastorale*, Ancora, Milano, 2018., 18.

destabilizirajućim i stresnim situacijama, ako prije svega ima obiteljsko okruženje u kojem je nailazila i može naići na razumijevanje ili se obratiti emocionalno značajnoj vanjskoj figuri s kojom može podijeliti ono što se dogodilo, moći će to ponovno elaborirati, udaljujući se od toga. To je ono što se u psihologiji zove *otpornost (resilijenz)*.⁷³ Ili ono što bismo mogli nazvati, ne samo na psihološkoj nego i na duhovnoj razini, integracijom: *integracija* pretrpljenog nasilja, fizičkog ili verbalnog, ili nedostatka ljubavi i komunikacije.

Integracija kao metoda i ujedno *univerzalan* cilj formacije *za sve*: svaku mladu osobu treba zapravo pratiti na putu *integracije* vlastitog života, a osobito različitih životnih rana, gdje integracija znači pomirenje ili sposobnost promatranja Božje prisutnosti čak i u egzistencijalnim nedostacima, ili davanje smisla čak i onome što se čini da ga nema, ili pozitivno mijenjanje onoga što se čini da ima samo negativno značenje. Integrirati, konačno i iznad svega, znači dati uskrsni smisao svakom negativnom događaju u vlastitoj povijesti, živjeti svaki smrtan događaj u svjetlu Uskrsa. Očigledno je da je integracija proces koji nema kraja, ali je potrebno da se tijekom početne formacije mlada osoba ohrabri i potakne da cijelu svoju povijest *uglavi u Kristu*, raspetom i uskrsnom.

U ovoj operaciji, odgojitelj mora biti u stanju razlikovati ozbiljne (ili čak patološke) posljedice u budućoj ministerijalnoj perspektivi od normalnih učinaka povijesti obilježene prirodnim ljudskim ograničenjima, ali koje ne oduzimaju osnovnu slobodu osobe. U tome se ne treba bojati dopustiti kompetentnim ljudima da pomognu kada razlika – kao što se često događa – nije očita.

b) Psihogenetske etape

Skretanje pozornosti mlade osobe u formaciji na progresivne faze rasta nasilnog zlostavljačkog impulsa znači učinkovito signaliziranje važnosti obraćanja pozornosti *na sebe i na ono što osjeća u svom unutarnjem svijetu*, ponad njegove neposredne moralne težine, te dobro znajući da se ni zlostavljanje, bilo seksualno, bilo kao zlouporaba moći, bilo na kakav

⁷³ *Isto*, 21-22.

drugi način, ne pojavljuje iznenada, nego daje priličan broj prethodnih signala, u raznim osobnim područjima. To što bi svaki sjemeništarac trebao naučiti čitati i dešifrirati, polazeći od ideje koju treba odmah snažno razjasniti jest: osoba koja zlostavlja nije sretna osoba zadovoljna svojim prijestupima, niti depresivna osoba koja se osjeća krivom. To je u stvarnosti *očajan* čovjek, čiji očaj:

- proizlazi iz osjećaja *unutarnje praznine*, gdje se doživljava neodgovarajućim, pa i *nemoćnim*.
- Otuda i iluzija mogućnosti popunjavanja te praznine s *moći i kontrolom drugih*, posebice spram ljudi koji su slabi i inferiorniji od njega, a kojima se lako dominira (maloljetne i ranjive osobe), te s moći i kontrolom *svoje intime i seksualnosti*.
- Tjeskobna potraga za moći tada se *seksualizira*, ali ne radi samog genitalnog zadovoljstva, već zato što seksualnost izražava najintimniju srž osobe, a njezina kontrola izražava (san ili potrebu) *dominaciju* nad osobom.
- Istodobno, seksualnost je iskrivljena: od temeljno relacijske geste koja se otvara drugome transformira se u područje i simbol *moći* koja poništava *ja*, a također i *ti*, dostojanstvo osobe, žrtve i agresora.
- U stvarnosti tako zlostavljač postaje *kompulzivno ovisan* ne samo o činu emocionalno-seksualnog zlostavljanja (koji mora ponavljati), već o *svom općem stilu zlostavljanja i zlouporabe* cjelokupne stvarnosti (svojeg poziva i odnosa, Boga i njegove »svemoći«, drugih i njihovih osjećaja); sve je *zabtvjnije posesivan* (katkad i *pohlepno nasilan*) prema drugima i odnosu, kao da je to njegovo pravo; ali i sve više *frustriran* nemogućnošću uživanja (i ljut na sebe i druge zbog toga, zbog čega mora... povećati dozu); i u konačnici *ravnodušan* prema bilo kakvim moralnim sumnjama (=moralna neosjetljivost) i prema boli žrtve, od koje neće moći tražiti oprost (=pokornička neosjetljivost). Zbog toga je očajan, čak i ako to ne priznaje, čak ni samom sebi, pa i kada očaj nije očit.

3.4. METODE PRISTUPA

Također o ovoj temi ne možemo se ne pozvati na priručnik *Rane zlostavljanja*⁷⁴.

Na poglavito formativnoj razini ovdje dodajemo samo jednu temeljnu karakteristiku samog zlostavljača, na koju oni koji slijede Gospodina i njegovu riječ istine moraju biti vrlo oprezni: *lažnost*. To se očituje u cjelokupnom načinu približavanja zlostavljača željenom plijenu, pritom ne izazivajući nikakvu sumnju, dakle kao i svaka posve normalna osoba. Spreman je prevariti cijelu okolinu da bi dobio ono što želi. Očito je da se takav stav ne može improvizirati: zlostavljač se obično krije u osobi koja je ne samo naizgled kao svi ostali, nego je u svom normalnom životu naučila biti lažna, prema sebi ali i prema drugima i Bogu, riskirajući da se to shvati. Ako zlostavljanje znači (ili proizlazi iz) poricanje istine (o drugom i sebi, te dostojanstva drugoga i sebe) da bi se počinilo zlostavljanje, onda zlostavljač mora već odavno napustiti svaki kontakt s istinom i više ne osjećati nikakvu sklonost prema potrazi za istinom, nemati privlačnosti i nostalgije za onim što je istina.

Ako ništa drugo, zlostavljač će pokušati proučiti različite tehnike pristupa/zavođenja žrtve (*grooming*): od namamljivanja do »empatijske obmane« za stvaranje suučesništva i ovisnosti, od umijeća suptilne manipulacije (»Ovo je naša tajna, ne razgovaraj o tome ni s kim.«) na načine neutraliziranja bilo kakvog osjećaja krivnje ili kajanja.

Posebice je važno, za mladog studenta moralne teologije, analizirati proces indukcije/iskrivljavanja moralne prosudbe kod žrtve od strane onoga koji je zlostavlja, jer mu to korisno pomaže razumjeti prije svega, na svojoj osobnoj razini, *kako studij, zapravo, ne određuje nužno formiranje moralne savjesti*. Studij je, zapravo, fundamentalno mentalan događaj, povezan s intelektualnim kapacitetom, i obično se (ne isključivo) provodi tijekom početne formacije; formacija savjesti je, pak, mnogo širi događaj, koji uključuje cijelu osobu, od senzibilnosti do konkretnih izbora. Počinje u prvoj formaciji i sazrijeva kroz život, u procesu trajnog formiranja. Zbog toga se ne može isključiti suprotno uvjetovanje: ako izbori osobe

⁷⁴ Točnije, na broj 5 u njemu.

sljedeće određenu transgresivnu orijentaciju, u određenoj je točki vjerojatno da će čak i mentalna prosudba biti sve povoljnija, sve dok više ne otkrije nikakvu transgresiju, kao što ćemo bolje vidjeti u sljedećoj točki.

U ovom trenutku neizbježno je određeno uvjetovanje savjesti drugih, a to treba vrlo ozbiljno razmotriti: *proces propadanja svećenikove moralne osjetljivosti može kobno odrediti propadanje savjesti onih koje na neki način vodi isti svećenik*. Očito s velikom odgovornošću potonjeg.

3.5. PSIHODINAMIKA ZLOUPORABE I ZLOSTAVLJANJA

Stvarno zlostavljanje ima svoju povijest i ne može se odmah prepoznati. Potrebno je da mlada osoba upozna tu evoluciju, da nauči pravodobno intervenirati (pa i na sebi).

a) Etape zlostavljanja

Obično su te etape raspoređene po iskrivljenostima: s vrlo blagim skretanjima na početku, gotovo neprimjetnim, zatim su sve izraženija (tj. u prvim etapama sloboda i budnost su obično vrlo aktivni, zatim sve manje i manje).

1. etapa: Mali i lagani ustupci

Na početku povijesti seksualnog zlostavljanja uvijek postoje prilično lagani ustupci i ne neophodno u emocionalno-seksualnom području, ali uvijek karakterizirani tendencijom »korištenja« drugoga (primjerice da se ispuni osjećaj osobne usamljenosti), ili korištenja na nedoličan i instrumentaliziran (sebičan) način stvarnost, *ti*, pa i Boga i vlastito zvanje...

2. etapa: Ponavljanje i normalnost

Ponavljjanja određene radnje čini mali ustupak *sve poznatijim, normalnijim* u subjektu, zlostavljaču. Ali problem nije djelovanje ili njegova moralnost (koja obično nije ozbiljno ugrožena u ranim etapama), nego određen osjećaj da je subjekt, zlostavljač, *iznad* drugoga do te mjere da si može sve

mirnije dopustiti da drugoga »iskoristi« za svoje potrebe ili interese, kao da je drugi na nižoj razini od njega.

3. etapa: Navike i stil života

Nešto što se čini iz navike signalizira određenu *pasivnost* osobe koja to čini, poput nedostatka pozornosti i mogućnosti izbora, ali i određene *dubovne i relacijske osjetljivosti* koja usmjerava prema specifičnom stilu života. Stoga, ako steknem naviku ispunjavati svoju samoću raznim kontaktima, očito tražeći ljude koji će me saslušati, razumjeti i dati mi toplinu, neće mi biti tako spontano razmišljati da bi samoća mogla biti poseban trenutak intimnosti i novog iskustva Boga ili pak konkretne pažnje prema onima koji su sami i mogu me trebati. Niti će mi biti prirodno promijeniti taj stil života, jer ne vidim razlog za to.

4. etapa: Dvosmislenost i neosjetljivost

Ponašanje polako počinje postajati *dvosmisleno*, ali moralna osjetljivost osobe ne otkriva tu dvosmislenost. Naprotiv, um i srce bit će sve više usmjereni na *opravdavanje* ponašanja te iznad svega na to da se dvosmislenost uopće ne vidi, primjerice autoriteta koji se korumpira u moć, a samim tim ni njegovu proturječnost kod pozvane osobe.

5. etapa: Ovisnost i automatizam

U ovom trenutku početni prijestupi više nisu dovoljni (proces navikavanja smanjuje sposobnost uživanja), »doza« se *mora povećati* da bi izazvala zadovoljstvo. Zadovoljenje istodobno sve više poprima genitalno-seksualnu konotaciju. Međutim, ako se smanjuje sposobnost *uživanja*, smanjuje se i sposobnost *trpljenja*, odnosno prepoznavanja onoga što je loše i pogrešno (*moralna osjetljivost*) i žaljenja zbog toga (*pokornička osjetljivost*), pred Bogom (*dubovna osjetljivost*) i ljudima (*relacijska osjetljivost*). Vrata se tako otvaraju prema *moralno relevantnom* ponašanju, a da subjekt, zlostavljač, ne može mnogo učiniti da intervenira (od navikavanja do automatizma).

Tu nastaju zlouporabe i zlostavljanja ili *zlostavljački mentalitet, praksa*, što također može dovesti do stvarnoga seksualnoga zlostavljanja.

b) Taktika *groominga*

Pojam *grooming* koristi se za označavanje tehnike koju koriste pedofili kako bi namamili maloljetnike korištenjem novih tehnologija (internetskih stranica, društvenih mreža i sl.), pridobili njihovo povjerenje i na kraju zatražili kontakt, a potom i osoban susret. Slično, to se može dogoditi prema ranjivoj odrasloj osobi i unutar sustava zajednice, posebice u zatvorenim sustavima s krutim internim pravilima. Primjena ove tehnike podrazumijeva preciznu strategiju pristupa osobi u svrhu zlostavljanja, stvaranje – uvijek unutar sustava – povoljnog okruženja za manipulaciju i podređivanje slabijih moćnima.

Važno je da se taj pristup u prvoj formaciji poznaje i objašnjava barem u njegovoj najbitnijoj dinamici, koja opet otkriva skrivene namjere, koje mladi kandidat za svećeništvo može pronaći i u sebi i u svom stilu odnosa, nad čime valja bdjeti.

1. etapa: Manipulacija i dominacija

Zlostavljač bira žrtvu, a prvo se osigurava sustavnom igrom moći u kojoj središnju ulogu imaju afektivna manipulacija i dominacija nad svakodnevnom stvarnošću predodređene osobe.

Također zbog toga, kao što smo već vidjeli, seksualno zlostavljanje dolazi izdaleka, ono je pripremano i prethodi skupu činova zlouporabe moći nad drugim i njegovom ili njezinom intimnošću, više ili manje eksplicitnima, kao što može biti relacijska dinamika koja postaje sve ekskluzivnija ili koja pribjegava oblicima pritiska i privlačnosti, zavodjenja (kao što je razmjena darova i osobnih usluga), a zbog kojih se drugi osjeća važnim, privilegiranim, zaslužnijim od ostalih... Element koji treba istaknuti u formaciji jest taj da se te nakane i radnje instrumentalizirano koriste svećeničkom ulogom i dvosmislenom fascinacijom ili strahom od svetoga, te ih stoga zlorabe (primjerice, određen posesivan i izravan način obnašanja sakramenta ispovijedi ili duhovnog vodstva umjesto pratnje).

2. etapa: Izolacija i intruzija

Manipulacija i isključivost odnosa vode žrtvu prema izolaciji i *de facto* stvaranju prepreke između nje i njezinih uobičajenih odnosa, a nasilnik

zauzima sve više središnje mjesto u njezinu životu. Taj način manipulacije, koliko suptilan toliko i tragično učinkovit, tjera one nad kojima se to čini *da se povjere samo određenoj osobi*, da vjeruju i predaju se osobi koja njima manipulira, da joj ispričaju svoju priču i postanu ovisni o njoj, gubljenjem vlastite kritičke sposobnosti procjene onoga što se događa unutar i izvan sebe. U ovom trenutku *zlostavljanje je već u tijeku, a drugi je već žrtva*. U toj je spirali, naime, jasno da je budući seksualni zlostavljač gotovo uvijek već nekažnjeno zadirao u intimu i senzibilnost drugoga, koristeći žrtvu u svrhe koje ne samo da je ne poštuju, već je ponižavaju; ne samo da joj ne daju ljubav, nego je varaju; ne samo da joj ne čine dobro, već je svode na objekt.

c) Spriječiti zlostavljanje i zlouporabe

Najbolji način da se spriječi zlostavljanje jest pozornost koju svatko mora naučiti primjenjivati prije svega *na sebi*, unutar osobnog praćenja i nadzora svojega pastoralnoga rada, koji često može biti kontaminiran suptilno zlorabljujućim ili zlostavljačkim stavovima.

Osobito će biti važno educirati mlade da budu oprezni, posebice kada provjeravaju ili razlučuju vlastiti stil odnosa, vlastitu senzibilnost, posebno onu:

- *relacijsku*: koja podrazumijeva poštivanje dostojanstva drugih, osobito onih slabijih, te odgojno-obrazovnu odgovornost prema maloljetniku;
- *moralnu*: koja ne dopušta da čovjek bude zadovoljan s nečinjenjem grijeha, jer *ono što je moralno dopušteno nije uvijek psihološki i dubovno prikladno*;
- *pozivnu*: poziv ne treba shvatiti samo kao raspoloživost o kojoj se odlučuje jednom zauvijek slijediti Gospodinov poziv, nego da *vlastiti identitet zvanja preuzmu kao prvi i temeljni kriterij svakog razlučivanja*, prije bilo kojeg kodeksa ili priručnika dobrog ponašanja;
- *dubovnu*: koja nudi »krajnji« kriterij razlučivanja svakog vjernika: što je »dobro i Bogu milo«; odnosno, razlučivanje izražava *slobodu onih koji ljube, onih koji odlučuju činiti stvari iz ljubavi*.

U tom razlučivanju (uvijek u svjetlu ovih različitih tipova senzibilnosti) mlada će osoba biti izazvana da pažljivo ispita vlastiti stil ponašanja – na

komunikacijsko-relacijskoj, vidljivoj i javnoj razini, ili također u privatnom području jednostavne vizije ili čestog posjećivanja *internetskih stranica* – unutar *digitalne* stvarnosti. Često ta stvarnost, i način kretanja unutar nje, ostaje tajno područje kojim upravlja isključivo subjekt, zlostavljač, bez ikakva odgojno-obrazovnog utjecaja. Ali podjednako često u njoj izranja skrivena, gotovo neviđena strana pojedinca ili onaj unutarnji svijet agresivnih ili seksualnih poriva koje on sâm ignorira ili bi želio ignorirati ili ih teško kontrolira, ili kao skrivena i mračna kompenzacija za odricanje koje nije dobro integrirano. No to neizbježno utječe na kvalitetu njegove relacijske, moralne, strukovne i duhovne osjetljivosti.

Mladoj osobi treba pomoći da shvati da upravo ta ponizna i inteligentna askeza, sačinjena od pozornosti i transparentnosti, daje koherentnost i linearnost njezinu životu i štiti je od bilo kakve sklonosti zlostavljanju, stavljajući je u poziciju da pomaže i drugima, i možda intervenira kako bi se *spriječilo* zlostavljanje i zaštitilo žrtvu. Time daje svoj dragocjen doprinos izgradnji autentične kulture zaštite i poštivanja maloljetnih i ranjivih osoba.

d) Globalna pozornost: unutarnji – individualni i vanjski – situacijski čimbenici

Kao što smo već nekoliko puta rekli, zlostavljanje je i dalje složena i multičimbenična stvarnost, gdje se čimbenici unutar zlostavljača i pojedinca kombiniraju s vanjskim situacijskim okolnostima, a odgovornosti pojedinca dodaju se odgovornostima institucije. Spriječiti zlostavljanje znači paziti i na jedno i na drugo⁷⁵.

· *Emocionalna podudarnost između zlostavljača i zlostavljane osobe*

Prije svega, valja obratiti pozornost na *ranjivosti* zlostavljača, koje stvaraju svojevrsnu *emocionalnu podudarnost* između njegovih potreba i potreba žrtve, kao da njegove nezrele potrebe nalaze veću korespondenciju u

⁷⁵ U ovom odlomku slijedimo zaključke do kojih je došlo istraživanje u tom smislu, prema vrijednoj analizi navedenog teksta: D'Urban, *Percorsi vocazionali e omosessualità*, 120-124; 142-143.

djetetu ili adolescentu nego u odrasloj osobi. Te se potrebe pogoršavaju ako zlostavljač ima nisko samopoštovanje i neodgovarajuće relacijske i socijalne kompetencije. Tada se u odnosu s maloljetnom – a ne s odraslom osobom – osjeća opuštenije, pogotovo zato što može imati moć i kontrolu.

· *Čimbenici stresa u službi*

Međutim, ove se ranjivosti obično ne aktiviraju spontano, već se potiču da se pojave i utječu na ponašanje, primjerice *čimbenicima stresa u službi, pretjeranim očekivanjima od institucije ili okoline, abnormalnom akumulacijom odgovornosti, posebice zamornim uvjetima rada, slabim rezultatima, beznačajnošću odnosa (osobito unutar presbitereskog tijela), samoćom i izolacijom...* Institucija mora pažljivo pratiti te situacijske čimbenike i vidjeti svoj dio odgovornosti u njima.

· *Olakšavajući vanjskih uvjeti*

Međutim, kod zlostavljanja postoji i utjecaj *vanjskih uvjeta* koji ga omogućuju ili čak olakšavaju. Primjerice, tamo gdje ne postoje nikakve kontrole ili postoje uvjeti okoline (relativna samoća, odsutnost vanjskih čimbenika...) koji dopuštaju da ponašanje prođe nezapaženo ili da osoba djeluje nesmetano bez izlaganja posebnim rizicima. Ili, u drugom smislu, vanjski čimbenik koji utječe na mogućnost zlostavljanja jest i prijateljstvo nasilnika s djetetovom obitelji ili sve veće povjerenje okoline. Oba su ova čimbenika važna, tako da je bliskost s maloljetnikom olakšana bez izazivanja sumnje.

· *Mehanizmi neutralizacije i minimalizacije*

Naposlijetku, vraćajući se s pažnjom na zlostavljanje, postoji cijeli unutarnji stav koji se može pripisati senzibilnosti zlostavljača, koji mu omogućuje da uoči vlastito perverzno ponašanje minimizirajući težinu štete i opseg same perverzije, na psihološkoj i moralnoj razini, snižavajući razinu srama, krivnje i odgovornosti, katkad čak i negirajući naneseu ranu, te čak uspijevajući svemu dati duhovni smisao. A tu su ne samo obrambeni mehanizmi, već i cijela jedna osjetljivost koja se progresivno

pogoršava, te koja je ne samo daleka od, nego i suprotna onoj Dobroga Pastira.

Da bi se proveo istinski preventivan rad, ova vrsta pozornosti potrebna je tijekom prve formacije, posebno s obzirom na prvi i zadnji od navedenih čimbenika, koji najviše izazivaju odgovornost pojedinca. Ali postoji također odgovornost i u očekivanjima ili zahtjevima, pretenzijama koje sâm zlostavljač ima prema službi (primjerice potreba za uspjehom putem službe, isključivanje pashalne dinamike u razmišljanju o vlastitoj budućnosti, nesposobnost prihvaćanja neuspjeha i kritičnih situacija, relacije usmjerene na sebe...), koje formacija ne provjerava uvijek i ne ispravlja. Usto je uvijek očigledna subjektivna volja u svim tim, već viđenim, strategijama pristupa žrtvi i obitelji, s ciljem stjecanja njihova poštovanja i povjerenja.

e) Skrb za one koji su zlostavljali

U ovoj formacijskoj cjelini važan je vid pozornosti koju treba imati prema onima koji su zlostavljali, koje se ne može prepustiti sebi samima. Stoga je potrebno suočiti se s problemima u vjerodostojnom kršćanskom duhu i s odgovarajućim stručnim sredstvima:

- *praćenjem i skrbi za njih* koji uvijek ostaju braća;
- vrstom podrške koju treba *ponuditi nakon optužbe i presude, tijekom kazne i nakon što je odslužena*, potporom koja je što *cjelovitija*, ne samo duhovna niti samo psihološka, već koja uzima u obzir cjelokupnu složenu osobnost zlostavljača;
- mogućnošću *eventualne rehabilitacije* koja postoji u pojedinačnim slučajevima; očito se mora osmisliti svim potrebnim razboritim mjerama slučaja, i uz puno poštovanje prema žrtvi prije svega, a onda i prema vjerničkoj zajednici, javnom mnijenju;
- promicanjem procesa *subjektivne integracije* u pojedincu, tako da zajedno sa sviješću o težini čina postoji najviše moguće iskustvo milosrđa koje otkupljuje i čini novim.

3.6. STVARNOST ZLOSTAVLJANJÄ

Dostupni podatci o fenomenu *seksualnog zlostavljanja djece (Child Sexual Abuse) u općoj populaciji i Crkvi su zabrinjavajući:*

- otprilike jedno od petero djece u dobi od 12 do 15 godina izloženo je neželjenom eksplicitnom seksualnom materijalu *na internetu*, jedno od devetero je seksualno zavođeno *na internetu* od strane odraslih⁷⁶. Prema *Internet Watch Foundation*, 2019. godine *na internetu* je bilo više od 132 700 slika i videozapisa koji prikazuju seksualno zlostavljanje maloljetnika⁷⁷;
- 19-20 % djevojčica i 8 % dječaka pretrpjelo je seksualno zlostavljanje prema podacima *Svjetske zdravstvene organizacije*⁷⁸;
- otprilike 90 % seksualnog zlostavljanja maloljetnika događa se od strane poznate odrasle osobe, u 60 % slučajeva unutar obitelji⁷⁹;
- konkretno, prema *American Psychiatric Association*, pedofilski poremećaj pogađa 3-5 % opće populacije⁸⁰;
- što se tiče umiješanosti svećenstva u seksualno zlostavljanje maloljetnika, podatci se odnose na istraživanja provedena od 2004. godine. Izvješća *John Jay Study*, australske *Royal Commission* i Njemačke biskupske konferencije (ovdje već citirana), iako predstavljaju metodološke probleme, navode da se postotak svećenika odgovornih za seksualno zlostavljanje maloljetnika kreće od 4 do 7 % aktivnog klera.

⁷⁶ Usp. S. Madigan i dr., »The Prevalence of Unwanted Online Sexual Exposure and Solicitation Among Youth: A Meta-Analysis«, u *Journal of Adolescent Health*, svezak 63, br. 2, 2018.

⁷⁷ Usp. Internet Watch Foundation: <https://www.iwf.org.uk/>.

⁷⁸ Usp. Svjetska zdravstvena organizacija, »The Global status report on violence prevention 2014«, WHO 2014.; N. Pereda i dr., »The prevalence of child sexual abuse in community and student samples: A meta-analysis«, in *Clinical Psychology Review* 29 (4), 2009., 328–338.

⁷⁹ Usp. M. C. Seto i dr., »The puzzle of intrafamilial child sexual abuse: A meta-analysis comparing intrafamilial and extrafamilial offenders with child victims«, u *Clinical Psychology Review*, svezak 39, 2015., 42-57.

⁸⁰ Usp. American Psychiatric Association, *DSM-5, Manuale diagnostico e statistico dei disturbi mentali*, Raffaello Cortina Editore, 2014.

U svakom slučaju, seksualno zlostavljanje nije slučajnost koja je pogodila mali dio Crkve u svijetu, ili koja bi se trebala identificirati samo kao prijestup u ponašanju ili kao eventualnost. Naprotiv, tijekom godina sjemeništa mora se podržavati *realan i globalan pristup problemu, bez obrana ili strahova*: o značenju zlostavljanja, na individualnoj i skupnoj razini (dakle sustavno značenje), ali također o načinu tumačenja i upravljanja fenomenom koji je jedno vrijeme prevladavao u ne tako davnoj prošlosti. Zdravo je za mladu osobu i njezinu formaciju postaviti ova uznemirujuća pitanja: Kako je moguće da se ovi događaji zbivaju (i da su se događali) u Crkvi? Kako je bilo i je li moguće da su oni koji su trebali štititi povjerenu im djecu zapravo seksualnim nasiljem *oskvrnuli lice Božje na čiju smo sliku stvoreni*⁸¹? Što znači određen stil zataškavanja zlostavljanja i neobraćanje pozornosti na žrtve? Zašto nije bilo adekvatnog odgovora nadređenih? Odnosno, koliko evanđelja ima u Crkvi koja se više brine za zaštitu dobrog imena svojih službenika nego za razumijevanje i dijeljenje boli žrtava?

Osobito treba odgovoriti mlade da odgovore na ova pitanja ne prebacuju *drugima*, nego da se osjećaju dijelom crkvene stvarnosti i osjećaju to kao pitanje upućeno sebi: *Gdje smo bili* kad su maloljetne i ranjive odrasle osobe bile ranjene? I, s pozitivne strane, kako možemo razviti drukčiju moralno-pokorničku osjetljivost da prestane ovo strašno nasilje nad tijelom i duhom?

a) Zlostavljanje i moralna osjetljivost svećenika

Upravo posljednje pitanje poziva sve, odgojitelje i one u formaciji, da promisle, prije svega, o posebnoj pozornosti koja se pridaje *formaciji moralno-pokorničke osjetljivosti* (= savjesti) svećenika i posvećene osobe, te o njezinoj kvaliteti s obzirom na to da većina svećenika zlostavljača nikada nikoga nije zamolila za oprost (*pokornička* neosjetljivost), a mnogi još uvijek nisu svjesni težine čina (*moralna* neosjetljivost) pa čak smatraju

⁸¹ Usp. Papa Franjo u propovijedi svete mise uz sudjelovanje žrtava 7. srpnja 2014. godine. Prema Papinim riječima: »Ovo je nešto više od nedjela vrijednih žaljenja. To je poput svetogrdnog kulta jer su ti dječaci i djevojčice bili povjereni svećeničkoj karizmi da ih vodi Bogu, a oni su ih žrtvovali idolu svoje požude.«

da se u Crkvi pridaje pretjerana pozornost seksualnim skandalima. Formacija moralno-pokorničke osjetljivosti svakako ne završava na studiju moralne teologije i ne može biti samo didaktičko pitanje. Osjetljivost je rezultat izbora koje čovjek nauči donositi, stoga – ako je svatko odgovoran za vlastitu osjetljivost – to mora biti izričit predmet formacijske pozornosti.

b) Zataškavanje zlouporaba i zlostavljanja

U uvodu smo spomenuli rizik *djelomičnog i ograničenog shvaćanja* zlouporaba i zlostavljanja, nesposobnog da shvati dubinu odgovornosti kako na razini pojedinca tako i na razini zajednice. Dobro je tijekom formacije ukazati na tu opasnost koja sprječava put obraćenja u tom pogledu, a ujedno i konkretno identificirati barem neke od ovih obrambenih načina tumačenja ove drame, uklanjajući je kao takvu iz savjesti (pojedinačno i kolektivno) ili je svodeći, primjerice, na problem koji postavljaju mediji ili osobe neprijateljski raspoložene prema Crkvi, ili na nešto što kao da nije tako ozbiljno s obzirom na mali broj krivaca, ili pripisivanjem razloga nesavladivoj patologiji, ili tumačeći je kao prijestup koji se mora riješiti u području privatnog milosrđa i oprosta, dakle prikrivajući činjenicu i ignorirajući bol žrtve (a katkad jednostavno premještajući krivca na drugo mjesto), ili čak svođenjem takvih činjenica na jednostavnu slabost koja je oduvijek prisutna u Crkvi... To ne znači ni da su ti obrambeni procesi i procesi skidanja odgovornosti danas potpuno nestali: upravo zbog toga mladu osobu treba poticati da shvati određene otpore i krutosti pred licem istine i slobode da se ona prizna, bez potrebe da nas na to prisiljavaju vanjski čimbenici.

c) Kako djelovati nakon zlostavljanja

Još jedna tema koju ne smijemo zanemariti jest ona koja se odnosi na to kako živjeti *u župnoj zajednici ili vjerničkoj zajednici* s osobama koje su *pretrpjele zlostavljanje ili gdje se zlostavljanje dogodilo*. Riječ je o učenju procesuiranja žalovanja, iskustvu koje smo svi pozvani imati prije ili kasnije u životu, te, polazeći od tog osobnog iskustva, učenju kako pratiti i pomagati zajednici koja je izravno po svojim članovima trpjela nasilje,

kako reagirati na njega ili se suočiti sa žalovanjem i integrirati ga. Riječ je, konačno, još više o obnovi odnosa povjerenja i povjeravanja između pastira i vjernika, između institucionalne stvarnosti, premda uvijek nesavršene, i Crkve kao zajednice okupljene milosrdem Vječnoga, kako bi zajedno rasli.

U tu svrhu bit će važno boriti se protiv fenomena takozvane *sekundarne viktimizacije*. To je fenomen koji se sastoji od svih onih negativnih posljedica, na emocionalnoj i relacijskoj razini, proizašlih iz određene vrste kontakta između žrtve te hladnog i neempatičnog institucionalnog sustava, iz medijske pretjerane eksponiranosti i iz uključenosti u proceduralne ritmove i načine na koje žrtva pati i nad kojima nema nikakve moći, ali koji joj se katkad čak čine neshvatljivima i neprijateljskima.

Katkad postoji rizik dodavanja *višestruke viktimizacije* tom fenomenu, koja uključuje sve ljude koji se u raznim svojstvima vrte oko žrtve, a koji iz različitih razloga mogu kriviti sebe za incident, bilo stoga što nisu učinili dovoljno da ga spriječe, bilo da se osjećaju suučesnicima u pogrešnom sustavu.

Na istoj razini moraju se predvidjeti i druge slične situacije. Primjerice, kako pratiti *svećenika* koji preuzima ulogu župnika u *župi pogođenoj poviješću zlostavljanja* ili koji zamjenjuje župnika *optuženog za zlostavljanje ili osuđenog i suspendiranog zbog zlostavljanja*. Kao što je već rečeno, nemamo uzore koji bi nas inspirirali, ali povijest koju živimo sve više zahtijeva pozornost u tom pogledu i osjetljivost koja se rađa od trenutka prve formacije. Ta je osjetljivost kod budućih svećenika i posvećenih osoba najjači protuotrov protiv zlostavljanja, te ono što će nam konkretno omogućiti razvoj tih modela koji nam sada nedostaju.

3.7. DOBRO FUNKCIONIRANJE SUSTAVA

Sustavno proučavanje stvarnosti zlostavljanja u Crkvi omogućilo nam je da bacimo pogled na odnos koji možda nikada nije strogo razmatran niti u potpunosti prepoznat u svojoj istini: to je *poveznica između zlostavljanja od*

*strane nekolicine i prosječnosti mnogih*⁸². U stvarnosti se ta poveznica ne očituje odmah. Ona još uvijek nailazi na dosta otpora (osobito, što je zanimljivo, upravo u prosječnom dijelu stanovništva o kojem je riječ⁸³), i doista se može shvatiti samo unutar sustavnog proučavanja, kao jedan od njegovih zakona ili posljedica. Formativno treba mladog kandidata uvesti u tu perceptivno-interpretacijsku perspektivu, da bi shvatio kako jedan sustav, poput crkvenog, funkcionira ili treba funkcionirati.

a) Kada sustav dobro funkcionira

Može se reći da sustav dobro funkcionira ne toliko kada je u njemu sve dobro i kad savršeno funkcionira (što ne bi bilo realno, čak ni u crkvenom sustavu), koliko kada u toj stvarnosti, i u onima koji su dio nje, postoje sljedeći znakovi ili stavovi.

1. Hrabrost ne samo prepoznati dobro koje tamo živi, već *prepoznati, prijaviti zlo* koje postoji u njemu, njegove korijene, na razini pojedinca i zajednice, te njegove posljedice, unutar i izvan samog sustava, bez potrebe da drugi, izvana, to prijave.
2. Sposobnost *trpjeti to zlo zajedno s onima koji su bili njegove žrtve* (=supatnja, suosjećanje), privatno i javno tražeći oprost, i prihvaćajući poniženje i sramotu koji iz toga proizlaze, a da se zbog toga ne osjećamo nepravедno uvrijeđenima i ozlojeđenima.
3. *Kaznena intervencija na počinitelja* zlostavljanja, stavljajući ga u poziciju da ne ponovi kazneno djelo i pružajući mu mogućnosti terapijskog tretmana, bez puštanja samom sebi.

⁸² »Sveti strah Božji navodi nas da optužujemo sami sebe – kao osobe i kao instituciju – i da ispravljamo svoje nedostatke« (Francesco, »Discurso conclusivo«, u AA.VV., *Consapevolezza e purificazione*, 163).

⁸³ Činjenica da ovaj princip (sablazan nekolicine posljedica je prosječnosti mnogih) nije prepoznat u svojoj istini (i to upravo kod prosječnih), prirodni je učinak prosječnosti, koji – po definiciji – onemogućuje (osrednjem) subjektu da to shvati, pretrpi, da shvati posljedice na sebe i druge, da se odluči učiniti nešto da to prevlada. Upravo zato je prosječnost opasna, pogotovo kada postane grupna kultura, opća zaraza.

4. *Općenitija i regenerativna intervencija na razini zajednice (u cijelom sustavu) kako bi se osigurala početna i trajna formacija članova institucije, bez ograničavanja djelovanja na kaznu i kažnjavanje pojedinca.*
5. Identifikacija *dobre pedagoške prakse* kako bi se zajamčila sigurnost okruženja, posebno za maloljetnike i one koji su ranjivi, i kako bi se svima dala jasna i nedvosmislena poruka.

b) Integracija rane

Takvi stavovi i zahvati mogli bi također omogućiti cijeloj Crkvi da integrira bolnu ranu ovih strašnih događaja, tako da otvore novu eru u životu Crkve, obraćenja i pročišćenja, transparentnijeg i istinitijega svjedočanstva, osobito sa strane svojih službenika. Samo unutar te *crkvene* integracije, i zahvaljujući njoj, bit će moguće i žrtvama integrirati ovu vrlo bolnu osobnu ranu te više ne biti žrtve, nego osobe koje su *preživjele* pretrpljeno nasilje, ne nastavljajući dalje *trpjeti* nasilje, nego mu dajući značenje, pashalno značenje, kako ćemo kasnije precizirati.

U formaciji će stoga biti korisno usredotočiti se na razliku između *otvorenih i zatvorenih sustava*. Prvi su oni koji rade u svjetlu navedenih kriterija, drugi su oni koji još uvijek pružaju obrambena i neodgovorna tumačenja zlostavljanja. Prvi su oni u kojima bi čak i vrlo tužan događaj poput zlostavljanja mogao postati *Božji čas*, drugi su oni koji su zatvoreni ovoj pashalnoj viziji, a time i najizloženiji mogućnosti ponavljanja samog zlostavljanja, kao otrovna tvar koja nastavlja zagađivati Crkvu.

3.8. ZLOSTAVLJANA OSOBA

Ovu temu, koja ima dublju analizu u priručniku *Rane zlostavljanja*, obrađujemo opet sa stajališta početne formacije s dvostrukom svrhom: odgojiti mladu osobu u formaciji da prvo u sebi prepozna znakove određene ranjivosti (koja svakako nije vezana uz dob), a zatim da je prepozna i kod drugih, koliko je to moguće i bez dijagnostičkih pretenzija. Međutim, neka ponavljanja iz spomenutog priručnika bit će neizbježna.

Vrlo je važno da dio ili više odjeljaka za formaciju budu usmjereni na proučavanje zločina zlostavljanja: tko su žrtve, koje su posljedice za

zlostavljača, različiti oblici zlostavljanja, središnje mjesto prihvata i slušanja ranjenih osoba.

a) Ranjivost

Ranjiva odrasla osoba, kaže papa Franjo, općenito je »svaka osoba u stanju nemoći, tjelesne ili mentalne nesposobnosti ili lišenosti osobne slobode koje, makar samo povremeno, ograničuju njezinu sposobnost da razumije ili želi ili da se odupre onome čime će ju se povrijediti«⁸⁴.

Ova kategorija ranjivosti značajnija je nego ikad, *univerzalna* je, prisutna u nama i oko nas, a vidljiva ne samo u psihosocijalnom ili kulturnom deficitu, već i u mnoštvu znakova, stavova, stilova odnosa, katkad skrivenih iza suprotnih pojava, ali koje otkrivaju skrivenu slabost i koje osobu mogu učiniti posebno ovisnom o drugome i krhkom u vezi, do točke zlostavljanja.

Ranjivost postoji u svakome od nas: mlada osoba u formaciji mora je naučiti upoznati, u svojoj prošlosti i sadašnjosti, u svom tijelu i u svom duhu, prihvatiti je i, u isto vrijeme, ne pretvarati se da je uklanja, nego nastojati biti sve manje njome uvjetovana. U mjeri u kojoj je formacija odgaja u tom smislu, moći će pronaći znakove ranjivosti u drugima oko sebe, učeći je razumjeti i poštivati, ni na koji način je zlorabiti, učiniti sve što može, ako može išta, tako osoba bude sve manje ovisna o vlastitoj slabosti, a osobito da joj pomogne da ne bude zavarana prividom onih koji je katkad naizgled razumiju i obećavaju joj zadovoljstvo, a zapravo joj ne daju da raste u slobodi. U stvarnosti, seksualno zlostavljanje uvijek je *dijalog ili interakcija između dvije ranjivosti* koje će postajati sve ranjivije, ropkinje jedna drugoj.

b) Vrste, znakovi i stanja ranjivosti odraslih osoba

Preciznije, ranjiva odrasla osoba jest ona koja u sebi nosi slabost *strukturne* prirode, tj. onu koja prožima njezinu osobnost, koja nije prepoznata u svojim korijenima niti je prerađena, poput nekoga tko je – dolazeći na našu temu – zlostavljanje pretrpio još u djetinjstvu, a nije

⁸⁴ Franjo, *Vos estis lux mundi*, čl. 1, §2, b).

uspio dovoljno organizirano i uravnoteženo obnoviti svoju obranu, i zapravo kao da je nastavio u sebi trpjeti, bez ikakve mogućnosti da to procesuiru ili da mu da smisao. Također su ranjive odrasle osobe s *kognitivnim* nedostatcima koji su se manifestirali tijekom razvojne dobi ili su stečeni naknadno; one osobe koje su izložene posebno teškim *tjelesnim i emocionalnim stanjima*, ili koje zbog svoje predispozicije nisu sposobne same sebe obraniti i zaštititi, biti poštivane ako su povrijeđene ili emocionalno zlostavljane, ili same brinuti o sebi jer su fizički oslabljene. Misli se, primjerice, na slabost koja je posljedica dugog razdoblja ozbiljne *fizičke bolesti* koja onesposobljava ili na situaciju *oplakivanja* zbog gubitka voljenih osoba.

Oni više ili manje značajni ostaci ranjivosti prisutni kod onih koji su živjeli u obiteljskom kontekstu s posebno dominantnim, neafektivnim *roditeljskim figurama* ili s *nekom emocionalno-afektivnom blokadom* također se moraju pažljivo razmotriti, kao i kod onih koji su – naprotiv – bili predmetom pretjerano *nametljivih, zavodljivih i izrazito okrivljavajućih emotivnih veza*, te kod onih koji su proživjeli *iskustvo uništenih i pokidanih obiteljskih veza, napuštenosti i emocionalne usamljenosti, neunjetovanog neprihvatanja vlastite osobe*.

To su sva iskustva koja imaju tendenciju da ozbiljno oslabe formiranje osjećaja autokohezije i identiteta koji je dovoljno čvrst, netaknut i neophodan za stjecanje samopouzdanja. I stoga mogu biti predisponirana za zlostavljanje raznih vrsta.

Upravo bi taj široki spektar fenomena ranjivosti trebao mladom kandidatu omogućiti razumijevanje njegove složenosti koja uvelike nadilazi seksualno područje i potrebu za potpunom pozornošću na osobu i njezinu povijest. To se dobro uklapa s tipičnom osjetljivošću Dobrog Pastira, koji poznaje svoje ovce jednu po jednu.

c) Različiti oblici seksualnog zlostavljanja

U kulturi poput naše, sve više lišenoj etičko-moralnih kriterija, ali i nesposobnoj dokučiti tajanstvenu dimenziju seksualnosti, izruguje se temeljan osjećaj srama. Zbog toga se tijekom početne formacije moraju specificirati geste i stavovi u kojima se može *prepoznati besramnost* koja

potom riskira poprimiti razne oblike seksualnog zlostavljanja. Očito je da ova indikacija ima smisla samo u procesu formacije moralne osjetljivosti, dakle unutar preciznog okvira vrednota i ciljeva koji moraju biti istaknuti, ali se te geste i stavove također mora označiti kao ponašanje koje treba izbjegavati. To se mora reći jasno i bez... *lažnog srama*.

Evo nekih oblika seksualnog zlostavljanja, u osnovi dvije vrste.

Zlostavljanja *bez fizičkog kontakta*:

- govori koji aludiraju na seksualnost, koji za neke imaju učinak stvarnog uznemiravanja i verbalnih provokacija;
- prikazivanje pornografskoga materijala (slike, tekstovi...);
- seksualne provokacije poput egzibicionizma, fetišizma, voajerizma...;
- prisiljavanje maloljetnika na skidanje odjeće, otkrivanje, predstavljanje u seksualno provokativnim pozama, a zatim eventualno snimanje te korištenje i širenje na *društvenim mrežama*;
- telefoniranje i/ili slanje dvosmislenih poruka, a zatim sve opscenije poruke (*sexting*);
- poticanje i/ili provođenje akcije usmjerene na promicanje dječje prostitucije (davanje informacija, uspostavljanje kontakata...).

Zlostavljanja *s fizičkim kontaktom*:

- radnje uz seksualni kontakt: razna namjerna dodirivanja intimnih dijelova tijela, erogenih zona, grudi, unutarnjih dijelova bedara, genitalija od strane zlostavljača nad maloljetnom ili ranjivom odraslom osobom, u više ili manje eksplicitnom obliku prisile;
- penetrativne radnje: sve pokušavane ili dovršene radnje vaginalne ili analne penetracije penisom, prstima ili predmetima, kao i svi kontakti između usta i genitalija.

d) Rana i rane zlostavljanja

Zlostavljanje utječe na dostojanstvo ljudske osobe, otvarajući rane koje *ostaju tijekom vremena*, pa i nakon liječenja i integracije. Treba naglasiti da trauma zahvaća *cijelu* osobu, uzrokujući štetu na fizičkoj, psihičkoj, egzistencijalnoj, emocionalnoj, bihevioralnoj, kognitivnoj, socijalnoj,

relacijskoj i posebice duhovnoj razini (kao što je deformacija slike o Bogu, o čemu smo već govorili)⁸⁵.

To je šteta velikih razmjera na koju se može i mora odgovoriti stavljanjem *povrijeđene osobe*, muškarca ili žene, na prvo mjesto u smislu etičko-moralnih vrednota, kao i praktične pažnje! Bez obzira je li on/ona taj koji traži pomoć.

»Dužni smo pažljivo slušati ovaj prigušen, tih vapaj.«⁸⁶ A kada je slušanje autentično, tada omogućuje da se presretne bitno pitanje koje svaka osoba ranjena zlostavljanjem nosi u sebi: Vjeruješ li mi? A skriva i druge: Prihvaćaš li me, vjeruješ li mi, poštuješ li me u mojemu dostojanstvu, razumiješ li me u mojoj boli...? Ili se bojiš moga bijesa i ne prihvaćaš moj očaj, ili me kriviš za moju povijest i čudiš se mojim sumnjama u vjeri...? Staviti povrijeđenu osobu na prvo mjesto znači prepoznati i zapamtiti da je glavna stvar *ponjerenje*, jer je zlostavljanje uvijek zločin koji je ozbiljno narušio vezu povjerenja, i to ne samo s nekim, nego *s drugim kao takvim*. U tom smislu potreba osobe da bude prihvaćena, saslušana, poštovana, ona kojoj se vjeruje, shvaćena u svojoj patnji jest, u isto vrijeme, središnje pitanje i strah, posebice strah od suočavanja s još jednim nasiljem: *da joj se ne povjeruje*, što je možda i gore od nasilja koje je prijavljeno.

e) Od žrtava do preživjelih

Potreba onih koji su pretrpjeli zlostavljanje jest da se ne osjećaju ili smatraju *žrtvom*, nego osobom koja je uspjela ili uspijeva *preživjeti* svoju dramu, gotovo ponovno rođenje za nov život. Biti žrtva znači trpjeti (tal. *subire*, sub-ire = biti ispod), preživjeti znači postaviti se na neki način

⁸⁵ Ponovno papa Franjo poziva na »povećanje svijesti o uzrocima i posljedicama seksualnog zlostavljanja putem stalnih inicijativa za permanentnu formaciju biskupa, redovničkih poglavara, svećenika i pastoralnih radnika«. I dalje u sjemeništima traži da se »potkrijepe sve informacije i podatci o opasnostima zlostavljanja i njegovim učincima, o tome kako prepoznati znakove zlostavljanja i kako prijaviti sumnju na seksualno zlostavljanje«. (»Punti di riflessione«, 9.20, u AA.VV., *Consapevolezza e purificazione*, 11-12).

⁸⁶ Francesco, »Discorso conclusivo«, u: AA.VV., *Consapevolezza e purificazione*, 159. Sveti Otac nastavlja: »Odjek tihog vapaja malenih, koji su umjesto očinstva i duhovnih pratitelja našli krvnike, učinit će da zadržću srca, anestetizirana licemjerjem i moći.«

iznad, živjeti sa slobodom, koliko je to moguće, ili odgovornim odabirom određenog stava prema tome.

Naime, nitko ne može izbrisati ono što mu se dogodilo u životu, ali može odlučiti u kojem će se duhu toga sjećati i (ponovno) živjeti. Slušanje onih koji su u svojoj prošlosti patili trebalo bi se, putem relacija pomaganja, otvoriti u smjeru *integriranja* tako ozbiljne rane, birajući da je sada proživi sa stavom koji nije samo stav žrtve (iako je razumljiv u određenoj mjeri ograničenja), što nije tek pasivna rezignacija, frustracija zbog nečega što je nepopravljivo, depresija (katkad očaj) zbog gubitka osjećaja vlastite ljubavi, osjećaj krivnje (što se nije učinilo sve da se to spriječi), osjećaj neizbrisive mrlje koja će sada zauvijek unakaziti nečiju sliku (i nečiji identitet)... Ali s drukčijim unutarnjim držanjem, tipičnim za one kojima se pomaže i koji uče svoj život *promatrati u pashalnom smislu*, odnosno *pashalno osmišljavati* svoju povijest, shvatiti logiku života koji prolazi kroz smrt, milosti koja se u potpunosti očituje u slabosti (usp. 2 Kor 12,9), opraštanja koje se miri sa zlom i daje mir srcu, smisla koji se krije u svakom događaju, i onog značenja koje svaki čovjek (a vjernik posebice) može slobodno dati svakom događaju, pa i onom naj... besmislenijem. S druge strane, tek tako ljudska povijest postaje *povijest spasenja*.

Proces formacije za svećeništvo i posvećeni život jest ponajprije formacija u ovom pashalnom smislu života, vlastitog života, s njegovim otajstvom dobra i zla, jer to je upravo ono što će budući pastir morati moći činiti: pratiti one koji su bili ranjeni postojanošću kroz pashalan put, gdje rane postaju stigme.

f) Kako slušati one koji su ranjeni zlostavljanjem

Slušanje koje cilja na ovo pashalno promatranje rana jest slušanje koje je sve samo ne pasivno ili tek suosjećajno, već je interaktivnije i dinamičnije nego ikad. To je u biti *evanđeoski* stil slušanja, koji izražava *bezuvjetno prihvaćanje, poštovanje i delikatnost* u relaciji, pozitivan stav, *poštovanje i razumijevanje*. To je slušanje onih koji ne nameću vlastito vrijeme i način na koji pričaju dramu, niti se zaustavljaju na osudi, a još manje dopuštaju da na njih utječu predrasude. To je slušanje onih koji znaju da je za razumijevanje osobe važnije slušati što je osoba propatila, nego što je

učinila⁸⁷. I svoju patnju shvaćaju vrlo ozbiljno: ne produhovljuju odmah sve niti minimaliziraju emocionalne reakcije onih koji im prenose možda najbolniji djelić svojega iskustva.

U isto vrijeme ono jest i mora biti slušanje *u ime Crkve*, ili sa sviješću da se može očitovati očinsko i majčinsko crkveno lice; lice Crkve koja je prije svega slobodna prepoznati, tamo gdje je bilo, vlastitu zabludu i spremna je s poniznošću i istinom tražiti oprostjenje; Crkve koja se brine za one koji pate, štoviše, osjeća *supatnju (com-passione)*, slobodna je prihvatiti, po srcu onog koji sluša, barem dio boli drugoga, trpjeti s njim i za njega, ublažiti mu onaj dio boli koji je svećenik, kao njezin predstavnik i službenik, primio u svoje srce; Crkve, dakle, koja očituje supatničko Božje srce, gotovo ga vraćajući u njegovoj cjelovitosti onima koji su vidjeli njezinu narušenu sliku, uz veliku uznemirenost. Ako je istina, zapravo, kao što smo rekli na početku, da seksualno zlostavljanje od strane Božjeg službenika uzrokuje deformaciju slike Boga u žrtvi, tko god sluša dramu žrtve tako počinje rekonstruirati istinsku božansku sliku. S druge strane, ako je zlostavljanje relacijska činjenica, *samo relacija* može imati istinske terapijske učinke (u širokom, ali istinskom smislu); i što više odnos izražava potpuno prihvaćanje onoga tko je bio zlostavljan, to će više vratiti slobodu i zadovoljstvo življenja relacija s drugima, s pozitivnim učinkom i na one koji ih prihvaćaju ili se posvećuju ovoj službi. Kako kaže papa Franjo, »slušanje liječi ranjene, ali i nas same od egoizma, od udaljenosti, od 'nije do mene', od 'ne tiče me se', od stava svećenika i levita u prisposobi o milosrdnom Samarijancu«⁸⁸. Jer zbog toga mlada osoba koja se priprema za službu zaređenih, mora biti izričito formirana u ovoj vrsti slušanja, kao tipičnom izrazu onoga biti pastir i svjedok nježnosti Vječnog, ne dovodeći u pitanje, i to također treba jasno reći, razlikovanje između duhovnog praćenja i stručno-terapijskog praćenja (koje nije odgovornost svećenika), te potrebu poznavanja i poštivanja *profesionalnih granica (professional boundaries)* vlastite službe.

⁸⁷ Usp. D. Bonhoeffer, »Dieci anni dopo. Un bilancio sul limitare del 1943«, u *Resistenza e resa. Lettere ed altri scritti dal carcere*, Queriniana, Brescia 1988., 66.

⁸⁸ Francesco, »Discorso conclusivo«, u: AA.VV., *Consapevolezza e purificazione*, 164.

g) »Učiteljstvo« žrtava

Nije pretjerano kazati da nitko ne može dočarati smisao ove drame kao osoba koja je pretrpjela zlostavljanje, i to ne samo s obzirom na osobno iskustvo, već i s obzirom na samo zlostavljanje, osobnost zlostavljača, dinamiku zlostavljanja, njegove dramatične posljedice.

Ovo učiteljstvo ne smije nedostajati tijekom godina duhovne formacije i teološkog studija. Zbog toga je važno i prikladnije nego ikad uključiti, slušati i biti u stanju otvoriti dijalog, tijekom početnog razdoblja formacije, s osobama koje su preživjele zlostavljanje, koje su ga dovoljno obradile i integrirale. Taj susret/slušanje, koji zahtijeva delikatnost i poštovanje, a nadasve spremnost na učenje od drugoga (osobito od onih koji govore s *katedre patnje*), neophodni su da bismo shvatili koliko i kakve rane zlostavljanje uzrokuje i kakve tragove ostavlja u srcima i tijelima ljudi. Također i tragove duboke i bolne borbe s Bogom i s Crkvom, pred kojom svi oni koji rade u samoj Crkvi, a posebice oni u formaciji i razlučivanju, moraju ponizno dopustiti da budu upitani. Ako je služba zaređenih dramatično postala mjesto i instrument zlostavljanja koje je otvorilo tu ranu, ista služba može postati mjesto i instrument za liječenje te rane.

Slušati žrtve susret je »s Kristovim ranama«⁸⁹. Njihova je središnjost, dakle, prije svega *teološka*⁹⁰.

⁸⁹ L. A. Tagle, »L'odore delle pecore«, u: AA.VV., *Consapevolezza e purificazione*, 30.

⁹⁰ Usp. Benedetto XVI, *Lettera ai cattolici irlandesi*, 2010.

METODA I ITINERAR FORMACIJE

Slijedi metodološki prijedlog koji se nadovezuje na ono što smo s pedagoškog vida već naznačili u prijedlogu sadržaja unutar predloženog didaktičkog modula. Zapravo, barem implicitno, sadržaji diktiraju ili daju naslutiti način na koji su predstavljeni. Vjerujemo da je ova poveznica proizašla iz onoga što je do sada rečeno. Ali željeli bismo ići dalje od toga ili ga učiniti još eksplicitnijim. Stoga su neizbježna određena ponavljanja. Neke naznake koje ćemo ovdje dati su općenitije i manje razrađene, a neke su pak više vezane uz specifičnost predmetne teme pa su preciznije.

1. DVOSTRUKO DJELOVANJE: NA SKUPINU I NA POJEDINCA

Općenito, autentična metoda formacije u zajednici uključuje i pokušava uravnotežiti djelovanje *na skupinu i na pojedinca*. Ili se polazi od ideje da je formacija događaj zajednice, ali i pojedinca, te da se autentična formacija odvija samo aktiviranjem obiju razina, poštujući njihovu prirodu i metode, te ih postavljajući u međusoban dijalog u individualnom predmetu za njegov ili njezin integralan rast.

Djelovanje na skupinu, kao *formativna lekcija*, ima za cilj iznijeti *objektivne* podatke o putu formacije, koji ima svoje zakonitosti i kriterije, svoju gramatiku i svoj duh, koje je važno poznavati, posebice u području kao što je onaj emocionalno-seksualni, sa svim već navedenim sadržajima i pozornostima. Individualno djelovanje pak omogućuje pojedincu da *svoje osobno iskustvo*, još uvijek žive rane i probleme iz prošlosti, može usporediti s objektivnim idealom i vrijednosnom normom, u ozračju pune slobode izražavanja, gdje je zajamčena apsolutna zaštita povjerljivosti i *privatnosti*⁹¹. Ali razgovor sa starijim bratom/sestrom u vjeri i učeništvu također potiče da osoba pokuša integrirati tu gramatiku i ta objektivna načela u stvarnost vlastite subjektivnosti, u sintezi koja može biti samo osobna, a koja upravo zbog toga zahtijeva pomoć pratnje. Ova integracija, koja će pak uvijek biti trajan proces, cilj je autentičnog modela formacije i uvjet vjerodostojnog i održivog izbora.

⁹¹ Zbog toga je važno ponoviti i razjasniti razliku između unutarnjeg i vanjskog foruma (*forum internum et forum externum*) od početka procesa formacije.

Nadalje, formacija se još više pojavljuje *kao skupni i pojedinačni* događaj ako se radi o formaciji u izboru celibata. Mnogo puta, naime, i danas čudni strahovi i otpori sprječavaju pojedinca da se otvori i izrazi osobne probleme općenito, a posebice na emocionalno-seksualnom planu, zbog straha da će ga se smatrati psihički nezrelim i profesionalno nepodobnim, kao da bi osjećaj određenih poteškoća u tom smislu bio sâm po sebi profesionalna zapreka. Djelovanje na skupinu mogla bi – naprotiv – u takvim slučajevima svakome pokazati i ilustrirati savršenu podudarnost i razumljivost poteškoća i dvojbi pozvane osobe kad se suoči sa zahtjevnim projektom kao što je plan djevičanstva⁹², te stoga odagnati strahove i otpor, pomažući pojedincu da se ne osjeća kao zaseban slučaj ako osjeća poteškoće i nedoumice na području seksualnosti, te da shvati da mu je korisno otvoriti se u osobnom odnosu s odgojiteljem za provjeru i odluku, koju će zatim razmotriti i donijeti sâm.

S druge strane, ako su ti strahovi u suštini prema drugom (osobito ako je autoritet), to znači da se nešto dogodilo u prije što sada potkopava povjerenje. Ali ako je rana relacijska, to će biti i njezin lijek, odnosno rana će zacijeliti samo zahvaljujući relaciji i to relaciji u kojoj subjekt doživljava *bezuvjetno približavanje*, kakva god bila njegova rana i njegova prošlost.

2. ISPRAVAN PEDAGOŠKI ITINERAR: PRVO EDUKACIJA, ZATIM FORMACIJA

Prva pedagoška usluga bilo kojeg itinerara rasta uvijek je *edukativne* naravi, to jest usmjerena na provociranje kod osobe i pomoć osobi da izvučavan (= *e-ducere*) istinu, u pozitivnom i negativnom smislu, kako bi prvo shvatila vlastitu ljepotu i vjerovala u svoj potencijal, a u isto vrijeme kako bi prepoznala gdje je netko posebno slab i ranjiv, manje slobodan i manje odrastao, gdje stoga mora raditi: to je područje *središnje nedosljednosti*⁹³,

⁹² Ako ništa drugo, sumnjaju u autentičnost svog poziva upravo oni koji vjeruju da nemaju problema na afektivno-seksualnom području («Onaj tko kaže da nema problema s odabirom celibata, on sâm je problem.»), a ne oni koji prepoznaju svoju slabost i svoje strahove pri donošenju ovog izbora.

⁹³ Nedosljednost znači unutarnju suprotnost između proklamiranog (i naizvana življenog) ideala i stvarne motivacije koja navodi da ga proklamiramo i provodimo u

pogotovo na emocionalnoj razini. Bitno je omogućiti mladoj osobi *što je prije moguće da imenuje svoju nedosljednost*, jer ako se ne otkrije, ona paralizira ili dezorijentira osjetila i senzibilnost: sprječava je da vidi i osjeti stvarnost – čak i duhovnu stvarnost – u njezinoj objektivnosti i otajstvu, u onom pozivu na svetost koji dolazi odozgo, i umjesto toga ponovno privija osobu uz sebe čineći je robom samoga sebe, nesposobnom da bude ganuta i strastvena za ono što je istinito, lijepo i dobro, i stoga drago, da dopusti biti dirnuta i dovedena u krizu od drugih i od života, osjećati samilost za one koji pate... To čini da se »gube osjetila«⁹⁴, da se stvara rascjep između unutarnjega i izvanjskoga, koji je temelj ne samo sveg licemjerja i klerikalizma, nego i svakoga zlostavljačkoga stava.

Valja, dakle, otkriti nedosljednosti ciljanim i ne baš spontanom putom, putom koji se stoga mora polagano učiti⁹⁵. To je temeljan uvjet da se nedosljednost drži pod kontrolom i da ona ne dominira, da se vrati ljudskost i osjetljivost, te da se počnu preobražavati emocije i osjećaji, naklonosti i želje, ukusi i strasti..., kako bismo postali slobodniji voljeti i dopustili da nas ljube Bog i drugi, kako bismo preuzeli odgovornost za druge s odgovornošću odraslih ljudi, dopustili da nas propituje Riječ sa svim svojim provokacijama, kako bismo osjetiti bol drugoga, posebice zbog štete koja mu je učinjena.

djelo. Što se tiče emocionalne zrelosti, to bi mogao biti slučaj nekoga tko naviješta evanđelje ljubavi na mnogo načina, ali onda očekuje da se njegova riječ prihvati, uvrijedi se ako ga malo tko sluša, traži uspjeh i vidljivost, ljuti se ako nekom kolegi ide bolje nego njemu i ima više slave i sljedbenika, mora biti omiljen i zahtijeva znakove toga....

⁹⁴ Opis idola spomenut u Psalmu 115 (5-8) mogao bi se primijeniti na psihološku ideju nedosljednosti, idola koji »usta imaju, a ne govore, oči imaju, a ne vide, imaju uši a ne čuju, nos imaju, a ne mirišu. Ruke imaju, a ne hvataju, noge imaju, a ne hodaju; glas im iz grla ne izlazi. Takvi su i oni koji ih napraviše i svi koji se u njih uzdaju.« Nedosljednost je napraviti od sebe idola i postati poput njega.

⁹⁵ Može se nazvati »hodočašćem u korijene ega« ili *descensus ad inferos* (silazak u vlastiti pakao). Ali zapravo je to istinski ispit savjesti koji polazi od promatranja ponašanja, no ne zaustavlja se na tome, nego radije prelazi na otkrivanje stavova i duboke osjetljivosti (na različitim razinama), na razumijevanje razloga vlastitih postupaka, i onih manje svjesnih. Naučiti shvatiti svoju istinu na ovaj način jest jedna od najzdravijih askeza, zato što je to uvjet za slobodu (vidi Ivan 8,32).

Iako se te dvije etape ne mogu jasno razdvojiti, tek u ovoj točki počinje ona *više formativna*, s prijedlogom forme, što nije jednostavan model za oponašanje, već način postojanja, ljubavi, *osjećanja*, uspostavljanja relacija... što za osobu posvećenu Kraljevstvu, za svećenika ili redovnika/redovnicu, može biti način postojanja, ljubavi, *osjećanja*, uspostavljanja relacija poslušnog Sina, Sluge patnika, nevinog Jaganjca⁹⁶. Ovaj je prijedlog moguć tek nakon obrazovne etape, jer tek tada su duhovna osjetila *ozdravljena*, odnosno progresivno sposobna vidjeti, čuti, okusiti..., dok je sve više obraćena, evangelizirana osjetljivost također sve slobodnija prepustiti se privlačenju ljepote i istine ideala, imati u sebi osjećaje Sina⁹⁷ i prihvatiti prijedlog puta koji zahtijeva i skupa odricanja, ali potom omogućuje stvorenju da nauči voljeti na Božji način. I zatim kulminira u odgovoran i sve više oslobađajući izbor, u posve personalizirana odricanja i izbore. Edukacijsko-formacijska dinamika očito će se nastaviti tijekom cijeloga života, a počinje onog trenutka kada osoba može prepoznati vlastitu emocionalnu nedosljednost i početi raditi na tome. Bez edukacije, dakle, ne može biti ikakve formacije, ili će ona biti vrlo slaba i neučinkovita. Često se u dosadašnjoj povijesti onih koji zlostavljaju druge čini da izostaje, među ostalim, upravo edukacija, dublje spoznaje sebe i svoga ropstva.

3. PSIHOLOŠKA PROCJENA I DOPRINOS PSIHOLOŠKIH KOMPETENCIJA

Sâm papa Franjo podsjeća na »provođenje *psihološke procjene* od kvalificiranih i ovlaštenih stručnjaka za kandidate za svećeništvo i

⁹⁶ Dvije etape (edukacijska i formacijska) nije moguće jasno razdvojiti, kao što je očito da je određen prijedlog formacije prisutan od početka pedagoškoga puta. Ono što ovdje želimo istaknuti jest potreba da se eksplicitno usmjerimo na put samospoznaje kao temelja istoga puta, odnosno da počemo od *edukacijskog* rada samospoznaje, a ne započinjati proces rasta trenutačnim nuđenjem sadržaja i ideala, i uzimajući zdravo za gotovo da će ih subjekt odmah percipirati/implementirati u njihovom najdubljem i najprosvjetljenijem smislu. Prvo je potrebno osloboditi osjetila ako žele uočiti istinu-ljepotu-dobrotu prijedloga formacije, kao što će sada biti rečeno.

⁹⁷ Moglo bi se reći da osjećaji (ili osjetljivost) Sina predstavljaju *formu*, odnosno *oblik* života pozvanoga.

posvećeni život«⁹⁸. Ova vrsta evaluacije omogućuje sprječavanje mogućeg fenomena *nepovoljne selekcije*, određene posebnom privlačnošću koju svećenički (ili redovnički) ideal, s obvezom na celibat i život bez braka, ima na ljude s problemima nezrelosti ili s konfuznim afektivno-seksualni identitetom (tj. oni bi birali svećeništvo, možda i nesvjesno, kako se ne bi suočili sa svojim problemima, pa su stoga najmanje podobni i najizloženiiji budućoj devijaciji). Ali potreban je oprez, kao što je već rečeno, i glede onih koji kažu da su sigurni da nemaju problema u tom području.

3.1. Profesionalan doprinos

Doprinos stručnjaka u ovom području stoga se pokazao vrlo korisnim, kako zbog toga što ti stručnjaci posjeduju profesionalne kvalitete potrebne za odgovarajuću evaluaciju, tako i zbog tehničke podrške koju mogu naknadno ponuditi. Zbog toga je važan njihov izbor, o kojemu se mora voditi računa u svjetlu temeljnog kriterija: osim specifične kompetencije, moraju posjedovati određeno poznavanje konteksta svećeničke i redovničke zajednice, pravila koja ih reguliraju i obveza koja svećenici i posvećene osobe preuzimaju, kao i predispoziciju za timski rad⁹⁹. Čak i ako specijalisti ne postanu dio zajednice odgojitelja, oni mogu dati velik doprinos kako formaciji tako i samim kandidatima, i to u dva smjera: u procjeni osobnosti pojedinca, izražavanju mišljenja o njegovom mentalnom zdravlju, te u mogućoj osobnoj pratnji¹⁰⁰, kako bi rasvijetlili moguće probleme i pridonijeli rastu ljudske zrelosti mladog čovjeka, a da se pritom nikada ne izjašnjava o njegovoj prikladnosti za svećeništvo¹⁰¹. Uloga stručnjaka uvijek treba biti dobro razgraničena i izražena, prepoznata i transparentna, a posebice treba voditi računa o tome da

⁹⁸ Francesco, »Punti di riflessione«, u: AA.VV., *Consapevolezza e purificazione*, 17, 12.

⁹⁹ Usp. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Kongregacija za kler, Rim 2016., 192.

¹⁰⁰ Smatramo da je poželjno takve intervencije ne nazivati *terapijskim*, iako ih provode stručnjaci, upravo kako bi se ispravila ideja da su takve intervencije isključivo kliničke prirode te da su usmjerene samo na osobe s više ili manje patološkim psihičkim problemima ili poremećajima.

¹⁰¹ Usp. *Ratio fundamentalis*, 146, 147.

psihijatar (koji dijagnosticira i *tretira* pojedinca) može biti vrlo koristan u procesu *evaluacije te stvarnog i učinkovitog liječenja* eventualnog psihičkog poremećaja, a psihoterapeut može imati značajnu ulogu, ne samo u evaluaciji, već i u praćenju procesa stjecanja i *osobne integracije vrednota*. Kako bi se izbjegle dvosmislenosti i etički neispravni pristupi, najbolje je da psihoterapeut uključen u pratnju koristi odgovarajuće okruženje i izbjegava miješanje sa životom zajednice kandidata, jer bi to moglo ugroziti poštivanje profesionalne tajne i stvoriti nelagodu kod samih kandidata¹⁰². Svaka evaluacija ili pratnja neophodno zahtijeva slobodan pisani informirani pristanak zainteresirane strane, uz daljnji pisani pristanak za dijeljenje relacija, izvješća ili indikacija o procesima liječenja ili itinerarima psihološke podrške, s odgojiteljima¹⁰³.

Evaluacija se prema mogućnosti može provesti u pripremnom (propedeutskom) razdoblju, ali se može ponoviti u bilo kojem trenutku kada to odgojitelji smatraju korisnim¹⁰⁴. Svrha ove vrste evaluacije, zapravo, nije samo isključiti patologije koje nisu kompatibilne s prijemom kandidata (kao što su kognitivan deficit, kronične psihoze i seksualni poremećaji¹⁰⁵), već je – daleko iznad čisto selektivne ili čak striktno terapijske svrhe – cilj pomoći osobi, bilo kojoj mladoj osobi u formaciji (ne nužno niti isključivo onima koji su problematični ili poremećeni), da identificira korijene svojih slabosti (edukacijska razina) i tako pokuša spriječiti određene kritične ishode (preventivna razina), da naznači gdje i kako provesti personaliziran i motiviran projekt formacije (formacijska

¹⁰² Upravo stoga smatramo da izbor stručnjaka bude što je više moguće među osobama koje nemaju nikakav odnos s institucijom biskupije (*amicus curiae*) ili sjemeništa, kako bi se na bilo koji način izbjegli mehanizmi slabe transparentnosti i profesionalizam (s posljedičnim poteškoćama u poštivanju etičkih ograničenja i rizikom ublažavanja i prilagođavanja nalaza zbog moguće pretjerane uključenosti u osobne odnose s odgojiteljem ili ordinarijem).

¹⁰³ Usp. *Ratio fundamentalis*, 194-195.

¹⁰⁴ Usp. *Isto*, 193.

¹⁰⁵ Opet prema *Ratio fundamentalis*, propisno će biti potrebno »izbjeci primanje u sjemenište onih koji pate od neke patologije, manifestne ili latentne (primjerice shizofrenije, paranoje, bipolarnog poremećaja, parafilije, itd.), koje su u stanju potkopati diskreciju osobe u prosudbi i, posljedično, njenu sposobnost da preuzme obveze svog poziva i službe«. (Vidi: *Isto*, 191).

razina), te konačno učiniti pozvanu osobu sve dostupnijom djelovanju Milosti (integrativna razina)¹⁰⁶.

3.2. Sredstva za ocjenjivanje

Za ispravnu procjenu kandidata važno je da stručnjak nastavi s pažljivim prikupljanjem anamneze, putem polustrukturiranih ili slobodnih intervjua, dubinskim prikupljanjem psihoseksualne anamneze, te korištenjem validiranih i standardiziranih psihometrijskih sredstava¹⁰⁷.

Evaluacije i rezultati dobiveni testovima nikada se, međutim, ne bi smjeli razmatrati pojedinačno (niti, još manje, da ih odgojitelji tumače bez specifične stručnosti), nego zahtijevaju pozornu i cjelovitu analizu u svjetlu puno važnijih nalaza kliničkih razgovora ili polustrukturiranih intervjua, kao i povremenih i uobičajenih manifestacija ponašanja. Kao što je već spomenuto, ne postoje *testovi* koji bi mogli jasno istaknuti karakteristične čimbenike rizika mogućeg zlostavljača, niti takvi da bi se omogućilo preventivno ili rano prepoznavanje seksualnih poremećaja. Stoga je preporučljivo nastaviti s prikupljanjem pomne psihoseksualne povijesti putem pravoga polustrukturiranoga psihoseksualanoga intervjua¹⁰⁸, koji nam omogućuje da istaknemo čimbenike koji se često povezuju sa seksualnim poremećajima (tzv. *red flags*, crvene zastavice),

¹⁰⁶ Vidi, u tom pogledu: Kongregacija za katolički odgoj, *Smjernice za korištenje psiholoških vještina u primanju i formaciji kandidata za svećenike*, Rim 2008.

¹⁰⁷ Vidi: *Isto*. Potrebno je, međutim, uzeti u obzir da trenutčno ne postoje dovoljno validirani testovi za procjenu specifične populacije kao što je ona kandidata za svećenike, ako izuzmemo *Minnesota Multiphasic Personality Inventory-2* (MMPI-2), vidi: G. J. McGlone, F. A. Ortiz, & R. J. Karney, »A survey study of psychological assessment practices in the screening and admission process of candidates to the priesthood in the U. S. Catholic Church«, u: *Professional Psychology: Research and Practice*, 41(6), 526–532, 2010.

¹⁰⁸ Općenito, intervju ove vrste trebao bi procijeniti područja koja se odnose na: obiteljski kontekst podrijetla, seksualni razvoj u prepubertetu, pubertetu i adolescentnoj dobi, seksualnu orijentaciju, moguću povijest seksualnog zlostavljanja, seksualna iskustva i aktivnosti u mladosti i odrasloj dobi, simptome parafilije i neobično seksualno ponašanje, trenutčno upravljanje seksualnim ponašanjem i porivima. Vidi: Rossetti & C. Meyer, *Psychosexual Interview*, u G. D. Coleman, »Taking a Sexual History«, u: *Human Development*, 17/1 (1996.), 10-15.

kao što su: prethodni psihijatrijski poremećaji (također u obiteljskom kontekstu), povijest pretrpljenog zlostavljanja ili aktivna, konfuzna ili transgresivna seksualnost, stalne poteškoće u življenju čistoće, sklonost ovisnosti o kemijskim/toksičnim supstancama (narkotici) i o određenoj uporabi tehnoloških alata (osobito *online* pornografskog materijala), nestabilnost života i raspoloženja, poteškoće u ispunjavanju radnih obveza.

Izvan početnoga formativnog razdoblja, doprinos humanističkih znanosti može biti dodatno koristan tijekom trajne formacije, s posebnim obzirom na prvih deset godina nakon ređenja, koje se smatra najosjetljivijim vremenom, tijekom kojega se javljaju neugodnosti, problemi i elementi koji predisponiraju zlostavljanju¹⁰⁹

4. INTEGRACIJA RANA

Ako nitko nije imao savršenu obitelj ili savršenu povijest, onda je svatko pozvan integrirati *svoju prošlost*, to jest prepoznati, sa zahvalnim srcem, mnoga *dobra* koja su u njoj primljena, kao i njihovu suprotnost, ono *zlo* koje ju je možda obilježilo u različitim oblicima, također na ozbiljan način, kako bi osoba naučila ponovno proživjeti sve to kao dio otajstva ljudskog života koji je *već otkupljen* Kristovom krvlju i koji se *neprestano mora otkupljivati*.

4.1. Integrirati i/ili uglaviti u Kristu

Već smo u prethodnom odjeljku¹¹⁰ naznačili značenje integracije kao izraza ljudske i duhovne zrelosti, a posebno u odnosu na značajne rane kao što su zlostavljanja raznih vrsta pretrpljena u prošlosti. Međutim,

¹⁰⁹ *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* preporučuje »izbjegavanje stavljanja novozaređenih u pretjerano teške ili delikatne situacije, kao što se moraju izbjegavati razmještaji u kojima se nalaze djelujući daleko od svoje subraće. Doista, bilo bi dobro na moguće načine potaknuti kakav primjeren oblik zajedničkoga života.« »Valja se pobrinuti za pokretanje osobnog praćenja mladih svećenika« (83). O tome ćemo govoriti u priručniku o trajnoj formaciji.

¹¹⁰ Upravo pod točkom 3.8. (Zlostavljana osoba), stavak e) (Od žrtava do preživjelih) u trećoj cjelini.

integraciju treba shvatiti ne samo u *terapijskom* smislu, kao operaciju koja se provodi isključivo za posebno bolne događaje u životu, već je treba tumačiti kao opći model formacije koji spaja milost i prirodu, Božji plan i ljudski otpor, duhovni projekt i ljudske strasti, božanske darove i ljudske rane..., da ne izgubimo ništa, u idealnom slučaju, od ove tajanstvene razmjene između Boga i čovjeka, da ne odbacimo nijedan djelić života i čovječanstva u događaju formacije, čak i tamo gdje se čini da se ljudska dimenzija opire ponudi božanske ljubavi. I treba tražiti sintezu, osobnu i kreativnu, između različitih polariteta u tom otajstvu koje je maksimum integracije, između neba i zemlje, između smrti i života, između svetosti i grijeha... što je pashalno otajstvo. Upravo u tom smislu metoda koju na psihološkoj razini nazivamo integracijom, duhovno-teološkim rječnikom postaje proces *uglavljivanja u umrlom i uskrsnom Kristu* (usp. Ef 1,10-12); i ako prvi bitno ukazuje na *metodu* koju treba usvojiti, drugi nudi *sadržaj* oko kojeg je moguće djelotvorno integrirati cjelinu života te njegove rane¹¹¹.

4.2. Itinerar integracije

Konkretnije, na putu integracije, mlada osoba koja se formira trebala bi u postupnim etapama naučiti:

- a) prepoznati prije svega *dobro* prisutno u vlastitom životu, u svakom slučaju iznad zla koje je također dio ljudske pustolovine, počevši od samog dara postojanja, velikog i posve nezaslužnog dara, do svake male geste ljudske ljubavi po kojima je pojedinac bio sakrament vječne ljubavi. Sposobnost *prepoznavanja* pozitivnosti života, *zahvaljivanja i uživanja* u njemu, prvi je i neizostavan korak u učenju integriranja i negativne komponente;
- b) hrabro prepoznati i *zlo*, u njegovim različitim oblicima, ono pretrpljeno ili ono koje se počinilo, ne poričući ga i ne omalovažavajući, nego učeći *osjećati bol* zbog zla učinjenog drugima i ne stidjeti se *plakati* zbog zla koje je osoba sama pretrpjela;

¹¹¹ Kada Pavao govori o tom planu »uglaviti u Kristu« (*ricapitolazione in Cristo*), vjerojatno aludira na *capitulum*, drveni cilindar oko kojeg su se motale pergamente Svetoga pisma.

- c) ne ograničavati se na one *pasivno-inertne oblike* (ne)reagiranja ili jednostavne rezignacije pred zlom, koji u stvarnosti riskiraju da osobu *zauvijek* učine njegovom žrtvom, kao da je njena prošlost ujedno i njena sadašnjost (i način na koji valja ići u budućnost);
- d) s jasnoćom i realizmom identificirati na sebi *moгуće negativne posljedice* eventualno pretrpljenog nasilja, u pogledu slike o sebi i Bogu, odnosa s drugima i načina shvaćanja samog *poživja i poslanja*;
- e) iako prepoznajući poteškoće integriranja činjenica i događaja, opraštanja i mirenja s bolnim ljudima i sjećanjima, treba se oduprijeti *iskušnju duhovnog ukletanja*, ostavljajući sve to, lica i geste, dijelove osobne povijesti, *izvan odnosa s Bogom*, kao da je to nešto što treba ukloniti iz vlastitog pogleda, nešto što se ne može otkupiti. Integracija je također jednostavno staviti između sebe i Boga ono što je još teško prihvatiti, kako bi se na tome spustio milosrdan i utješan pogled Vječnoga, koji vraća život našoj smrti i čini nas sposobnima iskusiti njegove osjećaje;
- f) početi – u ovoj točki – pozitivno *procesirati tugu*, *zauzimajući sve aktivniji, kreativni stav* onih koji ne pate od događaja, nego ga prvo uče pomno proučiti izvan njegovih negativnih i dramatičnih dokaza, gotovo kako bi shvatili i izvukli skriveni smisao iz njega: pitajući se, primjerice, kakvo *značenje* ono što se dogodilo može imati u nečijem životu i za nečiji poziv, kakva se korisna *pouka* može izvući iz toga, ili u kojem se smislu nečije *iskustvo* sada može time čak obogatiti; možda da razumije one koji su proživjeli istu dramu, te time biti vjerodostojniji i uvjerljiviji u svom evanđeoskom navještaju¹¹²;
- g) integracija se ostvaruje, na psihološkoj razini, i postaje *rekapitulacija* ili *uglavljivanje* u Kristu, a time i psihološka i ujedno duhovna operacija, kada vjernik slobodno odlučuje *dati smisao u vjeri i na temelju vjere u Raspetoga, Uskrsloga, onome što mu se čini lišenim, ili pretvara u pozitivno ono što se čini da ima samo negativno značenje*, kao što je pretrpljeno zlostavljanje. Znak te opcije jest, primjerice, spremnost na pogled pun

¹¹² Nitko ne može razumjeti žrtvu istog zlostavljanja kao netko tko je prošao kroz strašno iskustvo seksualnog zlostavljanja, kako bi mu pomogao da više ne bude (tek) žrtva: to je ono što nam govori povijest nekoga tko je naučio integrirati ovu ranu!

razumijevanja i milosrđa naspram agresora, ili na iskustvo patnje pretrpljenog zlostavljanja kao aktivnog sudjelovanja u pashalnom otajstvu Sina, ili iskustiti u nasilju koje ponižava tajanstvenu snagu neizbrisivog dostojanstva, onih koji na zlo odgovaraju dobrom (što je najviše dostojanstvo)... U tom trenutku taj zli događaj biva iskupljen i spašen, život postaje povijest spasenja, a onaj tko se osjeća spašenim – ne više tek žrtva, nego *preživjeli*¹¹³ – može drugima navijestiti to spasenje koje liječi svaku ranu.

Ono što je sada opisano jest proces, a ne trenutačan (možda dobrovoljan) čin. Uključuje različite pozornosti koje ne mogu nedostajati niti jednom itineraru formacije, kao što je – primjerice – *liječenje pamćenja*¹¹⁴. Ne može se zahtijevati, nametnuti, već samo *stručno isprovocirati i strpljivo pratiti*. Stavljajući mladu osobu u poziciju da ponovno – kao vjernik – iščitava vlastitu prošlost, ali bilo bi još bolje kada bi naučila *pisati* vlastitu povijest spasenja, kako bi ovom djelovanju dala još više sustavnosti i konačnosti¹¹⁵.

Ali u svakom slučaju bitno je da mlada osoba u procesu pripreme nauči metodu integracije, rekapitulacije vlastita života, cijele svoje povijesti. Ako integracija zapravo znači davanje otkupiteljsko-pashalnog smisla vlastitom životu u cijelosti, ne izostavljajući ništa što nas je moglo povrijediti, valja imati na umu da *ono što nije integrirano postaje dezintegrirajuće*. Zlostavljanje je uvijek i izraz unutarnje neintegracije, uzrokujući slom unutarnjeg jedinstva (ili dezintegraciju) žrtve.

¹¹³ Ovaj pojam shvaćamo u već navedenom smislu, kao nekoga tko ne da podnosi (*subisce = jest pod* nasiljem) nasilje, nego se uči nositi s njim i dati mu značenje (postavljajući se na neki način *iznad* njega).

¹¹⁴ Liječiti pamćenje kao »učiti sjećati se kao vjernici«.

¹¹⁵ Pisanje je, zapravo, najviši oblik mišljenja, i zato što pokreće mnogo više dinamikama, i to ne samo mentalnih, u usporedbi s jednostavnim mišljenjem, i zato što je potrebno formulirati pisani tekst, unutar logičnog konteksta da bude koherentan. Također zahtijeva veću uključenost i osoban stav u usporedbi s čisto intelektualnim pristupom. Možda je to i razlog zašto mladi ljudi obično nisu oduševljeni idejom da zapišu svoju povijest. Ali mora se shvatiti da ta objektivizacija sebe i svojih iskustava značajno pomaže vlastitom procesu psihološkog i duhovnog rasta.

5. INTEGRACIJA SEKSUALNOSTI

Unutar modela integracije ništa se ne smije isključiti i sve mora biti uglavljeno u Kristu (usp. Ef 1,3-10), tako i onaj dragocjeni resurs koji je seksualnost i afektivnost.

5.1. Ne delegirati afektivno-seksualnu formaciju

Ova se formacija ne može zanemariti u procesu formacije ili prepustiti subjektivnom upravljanju pojedinoga kandidata, niti se njome može baviti samo u posebnim slučajevima, ili kada to sâm kandidat zahtijeva ili prijavi kakav problem, niti se može promatrati reduktivno samo na moralno-kreposnom planu (kao da je seksualnost samo mjesto kušnji i iskušenja). Ne može se povjeriti isključivo stručnjaku za humanističke znanosti niti samo ispovjedniku.

U isto vrijeme, potrebno je jako paziti da se seksualnosti ne pridaje vizija koja je previše idealna i odvojena od stvarnosti¹¹⁶: ne samo negativna ili problematična percepcija seksualnosti, kao da je ona perverzna i kobno opasna stvarnost sama po sebi, ali ni njezino idealiziranje ili pretjerano produhovljena vizija svakako ne pomaže da se dobro živi djevičanski izbor. Obje mogu voditi, počevši od suprotnih pozicija, prema transgresivnom ponašanju.

Stoga se mora prenijeti realistična slika seksualnosti: njezine *središnjosti* na intrapsihičkoj razini (seksualnost je povezana sa svim ostalim područjima osobnosti), te njezine *simboličke* dimenzije na duhovnoj razini, što je čini mjestom punim misterija, mikrokozmos značenja povezanih sa smislom života i smrti, slobode da se dopusti biti voljen i voljeti, relacijske prirode svakog živog bića, tipično ljudske sposobnosti izlaska iz vlastitog *ja* otvaranjem drugome, o pozivu na plodnost – kvalitetu života, uključujući život svećenika i posvećene osobe, otajstvenog jedinstva između Krista i njegove Crkve. Veliko otajstvo!

¹¹⁶ Pojavljuje se određen način tipičan za pomalo bestjelesnu duhovnost nazivanja čistoće »vrlinom anđela«.

5.2. Seksualnost je mjesto i predmet formacije

Seksualnost stoga mora biti *blagoslovljena* i u isto vrijeme smatrana *mjestom i predmetom formacije*; uz realizam i svijest – s jedne strane – o razmjerima i naporima odricanja na ovom polju (uz jasno promišljen rizik od mogućih kompenzacija i odstupanja), te učeći – s druge strane – pronaći u njoj dragocjenog saveznika za dobro življenje, uz pomoć stvaralaštva i plodnosti života, te vlastitom djevičanstvom ljubavi spram Boga i ljudi. Zapravo, oko seksualnosti, dragocene energije duboko ukorijenjene u ljudskoj prirodi, često se izravno ili neizravno odvija temeljna životna opcija u svojoj ljudskoj konkretnosti, sa svojim sukobima i naporom izbora koji se mora pažljivo pripremiti i prosvijetliti. Upravo stoga seksualnost mora biti mjesto i predmet formacije unutar hoda svećeničke i redovničke pripreve.

5.3. Kriteriji za integraciju afektivnosti i seksualnosti

Ovdje ukratko iznosimo kriterije ili znakove integracije afektivnosti i seksualnosti, kao što je objašnjeno u priručniku *Rane zlostavljanja*, ali ovdje posebice naglašavamo formacijsku stranu.

Prvi znak ove integracije jest postizanje *sigurnosti da smo već ljubljeni, uvijek i zauvijek*. To je sigurnost koja se posebno tiče afektivnosti, ali s neizbježnim pozitivnim reperkusijama u načinu življenja i upravljanja seksualnošću. Ali prije svega to je prioritetan kriterij za primanje u redove ili profesije: ne može naviještati Vječnoga onaj tko živi sa sumnjama u vlastitu sposobnost ljubiti ili tko nije naučio čitati stvarnost ljubavi bez ograničenja.

Daljnji znak jest *dobar odnos sa svojim tijelom kao muškarca ili žene*, dakle sa svojim spolom, s njegovim impulsima i privlačnostima, učeći kako njima upravljati u skladu sa svojim projektom zvanja, i dobro znajući da seksualnost kroz sva doba života ostaje uvijek živa, ali zahtijeva nove načine življenja djevičanstva, sa *sve obilnijim motivima i kreativnom vjernošću*, u tijesnoj interakciji između tijela i psihe, između ljudskih i duhovnih osjetila. Celibat za Kraljevstvo očituje svoje tajanstveno bogatstvo značenja tek *postupno* tijekom širokog raspona cjelokupnog postojanja i

kroz različite životne dobi; nije to tek jednostavna ustrajnost u mladenačkom projektu koji se uvijek ponavlja.

Temeljna je, dakle, realistična percepcija seksualnosti i njezine gramatike, ili *onog reda* ili normi koju ona ima upisanu u sebi¹¹⁷, a koja se mora promatrati u svakom stanju života, u skladnom i jedinstvenom projektu, gdje se seksualnost živi i gdje je postavljena u skladu s vlastitim projektom zvanja. Ako je *identitet taj koji daje smjer* afektivnosti i seksualnosti, ili ukazuje na odgovarajući način djelovanja (ili asketizam), *afektivnost i seksualnost daje energiju* za realizaciju projekta. Stoga je potrebno naučiti kombinirati normativnu objektivnost i izvornu subjektivnost tijekom vremena formacije, kako se ne bi rasipala dragocjena energija afektivnosti i seksualnosti.

Iz te privrženosti normi upisanoj u prirodi koju je Bog stvorio, proizlazi sloboda relacija prema drugima općenito, a posebice življenja komplementarnih i plodnih odnosa sa *suprotnim spolom*, izvan obrambenih ili autoritarnih stavova, kao i dvosmislenih i pogrešnih stilova relacija. Ako je Bog relacija sâm po sebi i takvo je spasenje, ako je vjera relacija i ako se u odnosu događa navještaj radosne vijesti i obavlja svaka služba u Crkvi, bitno je voditi računa o *formaciji za relacije*, jer svaki međuljudski odnos pastira i posvećene osobe treba biti transparentan izraz ne samo njegova identiteta, nego stila ljubavi Vječnoga i postati mjestom spasenja. Integrirana afektivnost i seksualnost i dalje se očituje kao sposobnost skladnog življenja s osjećajima *nježnosti, empatije, dijeljenja, zanimanja za drugoga*. S jedne strane, dakle, spolnost se ne smije reducirati na genitalnost, nego je treba živjeti prema stvaralačkom jeziku ljubavi. S druge strane, ako je seksualnost škola različitosti, integrirana seksualnost prepoznaje se po tome što je pojedinac naučio voljeti onoga tko mu nema što dati u zamjenu, dakle uz puno poštovanje njegove drugosti, u prihvaćanju i preferencijalnom izboru onih koji se osjećaju marginalizirani i nepoželjni. Seksualno zlostavljanje uvijek polazi od očekivanja da se drugi iskoristi za vlastite svrhe, gušeći njegovu drugost, gotovo ga homologizirajući prema sebi.

¹¹⁷ O »gramatici seksualnosti« govoreli smo u 2. poglavlju, paragraf 2.3., a).

Naposljetku, zreo izraz integracije seksualnosti jest sposobnost koja kvalificira odraslu osobu da *preuzme odgovornost prema drugima*, posebice prema maloljetnicima i ranjivim odraslim osobama. Tek je u ovoj točki, zapravo, seksualnost dosegla svoj prirodan cilj: *generativnost*. Ako je svako ljudsko biće, vjenčano ili u celibatu, pozvano *generirati*, prema vlastitom životnom statusu, formativan put celibata posvećenog Kraljevstvu, onda je autentičan samo ako je celibat izabran kao put *prema očinstvu/majčinstvu u Dubu*, a ne da se osoba tobože brine za vlastitu savršenost, jer neplodna je ako misli samo za sebe.

6. DJEVIČANSKI RELACIJSKI STIL

Ovo je također tema koja je obrađivana i u drugim *priručnicima*, a koju ovdje ponovno razmatramo sa stajališta početne formacije. Važno je reći, prije svega, da se u početnoj formaciji mora posve posvetiti promišljanju o stilu relacija, ne samo u preventivnom i normativno-biheviorističkom smislu (postaviti obrambena ograničenja na djevičanski život, temeljena uglavnom na vanjskom ponašanju), nego još više u *formativnom* smislu, s obzirom na to da je osoba u celibatu za Kraljevstvo prije svega *čovjek relacija*. On ne može sebe smatrati u sebi zatvorenim da bi osigurao, kao što je upravo rečeno, vlastito usamljeno savršenstvo, nego je pozvan živjeti mnoge relacije, a svaku relaciju kao *mjesto naviještanja* Boga koji je odnos u sebi i koji traži odnos s čovjekom, a time i kao *mjesto početne i trajne formacije*.

To podrazumijeva dva opća kriterija formacije: davanje prednosti što je više moguće *praktično-iskustvenoj* dimenziji (ne samo idealnoj ili didaktičkoj) prijedloga formacije, te *dubovno-kognitivnoj* kvaliteti (ne samo psihološkoj) samog iskustva¹¹⁸.

¹¹⁸ U konačnici radi se o pedagoškom prijelazu od znanja do iskustva i konačno do mudrosti. Mnogo puta formacija koja se daje u sjemeništima riskira zaustavljanje na fazi *teorijskog znanja* (ili teologije koja se studira); samo par puta dopušta *iskustvo* ili se otvara *osobnom iskustvu* s većim uključivanjem vlastite senzibilnosti (prelazeći na teofaniju koju treba doživjeti), a rijetko vodi do *nove mudrosti* (*sapientzja*), do dubokog preobražaja znanja (*sapere*, u latinskom smislu), okusa, osjećaja (otvarajući se teopatiji).

Zbog toga nije dovoljno najavljivati kriterije djevičanskog stila relacija, već je potrebno mladu osobu formirati za relacije i *vrlo konkretno provoditi* određen tip relacija, upravo onih koji su u skladu s njezinim identitetom, ili kombinirati *formu* (ideala celibata za Kraljevstvo koje treba živjeti s Kristovim osjećajima) s *normom* (odgovarajućim relacijskim stilom), kako osoba ne bi zapala u bezdušan moralizam i rigidnost ponašanja.

Potom će biti pitanje učenja kako živjeti međuljudske odnose ne kao zadovoljenje vlastitih emocionalnih poriva i potreba ili samo kao izazova ili čak mjesto iskušenja, niti s onom spontanošću lišenom vrednota, tipičnom za one koji su sebi dopustili ići »kamo god ih srce nosi«, već kao *dubovno* iskustvo. Pritom, primjerice, u *središte* relacija i svakoga odnosa treba staviti *Boga*, a ne vlastitu osobu s njezinim potrebama, kojima bi se i drugi trebao podrediti, kako bi osoba iskusila da samo Bog može zadovoljiti potrebu ljudskog srca za ljubavlju, i stoga odlučila *ostati po strani* u odnosu kako bi potaknula susret druge/drugoga s Bogom i njegovom ljubavlju.

Ili se treba uključiti u relaciju, ali u tipičnom djevičanskom stilu, u kojem osoba *ne čini tijelo mjestom ili razlogom susreta*, a u svakom slučaju ne odričući se željeti dobro kreativnim i simboličkim jezikom ljubavi. Ako s jedne strane tijelo i fizička gesta zapravo stvaraju poveznice i šalju poruke koje se mogu čitati na dvosmislen način, s druge strane osoba u celibatu pozvana je svojom ljudskošću prenositi božansku ljubav i osigurati da svaku njezinu gestu, riječ, milovanje, zagrljaj... drugi doživljava kao najnježniji i najčišći dodir nježnosti Vječnog.

Kandidat, nadalje, treba biti obrazovan i odgojen da doživi *jedinstvenu ljepotu djevičanskog srca*, to jest *slobodnog*, ne radi osobnog savršenstva ili još manje da se ni s kim ne kompromitira, nego da prihvaća svaku osobu, a posebice da u sebi može *ugostiti barem malo boli onih koji pate* te naučiti trpjeti s onima koji mu povjere svoju bol¹¹⁹, poput onoga kako Bog voli. I uvijek u tvoj perspektivi mladi kandidat treba u svojoj početnoj formaciji naučiti živjeti relaciju s *onima koji su kerhki* s odgovornošću i delikatnošću: biti trijezan i diskretan u svojim gestama, poštivati granice

¹¹⁹ Vidi što smo rekli u 1. poglavlju o pravom autoritetu svećenika i posvećene osobe: autoritet supatnje (1., odlomak 1.1.).

i osjetljivost drugih, slobodan ne samo voljeti, nego željeti (istinsko) dobro osobe¹²⁰. Usto nikada ne dopustiti, možda s iluzijom da se čini slobodnim i nesputanim, bilo kakav oblik instrumentalizirane uporabe drugoga koji ga čini objektom i degradira ga, te umjesto toga valja shvaćati *misterij* drugoga i poštivanje njegove intime, kojih je spolnost znak.

Ali iznad svega, neka se obrazuje i odgaja u temeljnoj dinamici ljubavi, koja je *pashalnog* tipa (ili ima *pashalnu* strukturu): ljubav se zapravo rađa iz svijesti o primljenoj dobrohotnosti i teži prema darivanju samoga sebe kako bi se učinilo da drugi raste. Relacija je mjesto gdje se odvija ova dinamika ili točka susreta između svijesti o primljenoj ljubavi i odluke o davanju ljubavi, a ujedno je i njezin plod. Osobito je to djevičanska relacija. U tom smislu i odricanje od prakticiranja genitalno-seksualnog nagona poprima pashalno značenje: to je smrt za život, to je asketizam kako bi čovjek bio slobodniji voljeti. Doista, sama spolnost je *pashalna*. A djevičanstvo je ono što je naglašava.

7. CILJANA PRIPRAVA («SJEMENIŠTE KOJE IZLAZI«)

Za poticanje ove vrste iskustveno-kognitivne formacije, korisno je i prikladno imati vrijeme koje je odvojeno od školskih obaveza te je potpuno i isključivo posvećeno formativnom putu pojedinca, ali u kontekstu poslanja i izravne službe zaređenih, gdje će biti pozvan živjeti i zajedno svjedočiti svoje *potpuno biti od Gospodina* i onih koje mu sâm Gospodin povjerava.

7.1. Vrijeme edukacije i formacije

To bi moglo i trebalo biti vrijeme u kojem osoba nastavlja i produbljuje svoj put rasta u dvije bitne dimenzije koje već poznajemo: onoj samospoznaje (*edukacijska* dimenzija) i onoj prijanjanja uz oblik života, koji je način bivanja («osjećaja») od Sina (*formacijska* dimenzija). Konkretno, ovo će biti vrijeme stalnog doživljavanja određene stvarnosti,

¹²⁰ Vratit ćemo se u još eksplicitnijim terminima u priručniku za trajnu formaciju o karakteristikama djevičanskog stila relacija.

kontakta s novim, posebno teškim i provokativnim situacijama, možda osobnog emocionalnog relacijskog angažmana, koji će mladu osobu staviti u poziciju da se bolje upozna i prihvati vidove neobjavljenih informacija o sebi, vlastitih zasluga i vlastitih ograničenja, da na terenu – primjerice – provjeri svoju sposobnost za vjernost, samoću i emocionalnu autonomiju, za odraslu i odgovornu ljubav, kao i vlastitu pastoralnu i prezbitersku osjetljivost. Sve to, u sklopu razgovora sa svojim »učiteljem«, može samo pomoći da još bolje upozna samoga sebe i odredi osobna područja na koja treba stalno paziti, kao i da ispravi neka nerealna i manje evanđeoska očekivanja u pogledu vlastitog ideala života. Ali ne samo to. Izravan i iskustven pastoralan kontakt otvara um i srce za nove intuicije i nove prostore za novo iskustvo Boga; nudi mogućnost ljudskih kontakata koji obogaćuju na emocionalnoj i duhovnoj razini, ali nudi i autentičniju i realniju viziju života i njegovih drama, patnje mnogih i Božje supatnje, mudrost malih i jednostavnih, o blaženstvu siromašnih i najmanjih, prepuštajući se da nas oni evangeliziraju. Opet zahvaljujući ovom neposrednom kontaktu, mlada osoba se tada nalazi u idealnom stanju da se kreće od teorijske, a možda čak i pomalo preuzetne i površne formacije, prema poniznoj mudrosti prepuštanja životu i drugima da je oblikuju, da se prepusti biti izazvana sumnjama onih koji drukčije misle, pa čak i očajem onih koji su izgubili ukus života...

To je, dakle, put prema formaciji koja će trajati cijeli život i koja će se ostvarivati u službi zaređenih i u svakodnevnim odnosima. Ali upravo u tim trenutcima, ili čak kroz ovo pripravničko iskustvo, mlada osoba uči dopustiti da je oblikuju služba i odnosi.

Zbog tih razloga, ovo edukacijsko-formacijsko vrijeme bi barem trebalo ponuditi svima, a ne rezervirati ga samo za problematične slučajeve.

7.2. Afektivno-relacijski *docibilitas*

Očito to vrijeme ne postaje automatski vrijeme formacije, nego je to samo ako je mlada *osoba formirana da dopusti sebi da bude formirana*, ne samo unutar institucije za formaciju sa svojim različitim službenim ulogama i kompetencijama, već i kroz stvarnost svakodnevnog života u konkretnim

terminima onoga što se događa, tajanstveno posredovanje i normalan instrument Očeva formativnog djelovanja. Vrijeme pripreme ima upravo tu posebnost: ono potiče mladog kandidata da dopusti da ga isprovocira, izazove, prosvijetli i oblikuje svakodnevna povijest, a posebno relacije, mnogi odnosi koji čine pastoralni život. To je *docibilitas*, sloboda onih koji su naučili učiti, u idealnom slučaju od svih, u svakoj dobi i životnim okolnostima. To je, u našem slučaju, *afektivno-relacijski docibilitas osobe u celibatu za Kraljevstvo, koja stalno uči ljubiti Boga ljubeći svakog brata i sestru, stavljajući Boga u središte svakog odnosa, tako da se svaki brat i sestra osjećaju ljubljenima*. To je stalno učenje koje se događa i ostvaruje u stvarnosti života i relacija, dakle na vrlo stvaran način, ne apstraktno, bez ikakvog bijega od ljudskoga.

Mogli bismo reći da je vrijeme pripreme, shvaćeno na ovaj način, prvo pravo iskustvo trajne formacije. Stoga se mora pripremati pažljivo i u svjetlu nekih kriterija, ponad onoga što smo vidjeli. Iskustvo mora biti:

- usmjereno na *izražito formacijsku perspektivu*, a ne samo na provjeru bilo kakvih pastoralnih kompetencija;
- osmišljeno na mjestu i u kontekstu *po mjeri subjekta*, ali i sposobno da ga primjereno isprovocira ili da za njega predstavlja test;
- praćeno i popraćeno stalnom *edukativno-formacijskom usporedbom* mlade osobe s njezinim uobičajenim pratiteljem, ali to također mora biti iskustvo koje vide i ljudi *izvan* formacije, s različitim osjetljivostima i u različitim kontekstima (primjerice župnik ili pastoralni radnik s kojim mlada osoba surađuje ili drugi subjekti koji na neki način mogu vidjeti i vrednovati mladog čovjeka na djelu).

Ideja »sjemeništa koje izlazi« ipak želi ponoviti važnost razmišljanja o općenitijoj formaciji povezanoj sa životom i poviješću današnjih muškaraca i žena, jer budućnost je upravo u životu i povijesti sadašnjeg čovječanstva koje župnik mora naučiti živjeti, a također i živjeti vlastito djevičanstvo za Kraljevstvo u službi drugima, dajući obrazloženje nade i ljubavi koja je u njemu. Njegovo je svjedočanstvo, naime, još iščekivanije i značajnije, nužnije i žurnije u svijetu slabih relacija i neizvjesnih ljubavi, u svijetu straha od čvrstih veza i onoga *zauvijek*. Jer to je svjedočanstvo one ljubavi koja jedina zadovoljava potrebu ljudskog srca za ljubavlju,

koja uklanja sve njegove strahove i daje svakome sigurnost da je ljubljen. Uvijek i zauvijek.

8. KRITERIJI ZA POČETAN PRIJEM

Danas je vrlo ozbiljan problem početno razlučivanje, koje se mora provoditi s većim oprezom i rigoroznošću. Mnogi od onih koji su zlostavljali nikada nisu trebali biti primljeni na put svećeničke formacije. Zbog toga ovdje ukazujemo na neke pozornosti i kriterije.

8.1. Temeljito poznavanje kandidata i njegove povijesti

Uz već rečeno (u stavku 3.) vezano za preventivnu upotrebu psiholoških kompetencija, potrebno je općenito ponoviti važnost odgovarajućeg poznavanja mladih koji se prijavljuju u sjemeništa i kuće formacije: poznavanja – od strane odgojitelja – o njihovoj *povijesti* (počevši od podrijetla obitelji), o putu zvanja i iznad svega o *motivacijama* koje ga temelje, o bilo kakvim *ranama* ili posebnim iskustvima na afektivno-seksualnoj razini, o *kritičnim* epizodama i putu njihova prevladavanja, o dosadašnjem putu *vjere*, o *slici Boga* koju nose u svojim srcima, ali i o *očekivanjima* – svjesnim i nesvjesnim – glede svećeničkog ili redovničkog ideala, o njihovu osjećaju da su Crkva i da imaju određenu ulogu unutar nje.

U procjeni mlade osobe određenu važnost ima provjera razine *samospoznavaje* mlade osobe i *subjektivne integracije njezine prošlosti i njezinih rana*. Odnosno, prisutnost dvosmislenog ili izrazito negativnog događaja u prošlosti nije dovoljna za prosudbu (ne)autentičnosti zvanja, potrebno je vidjeti – koliko je to moguće i od prvih kontakata – kako se sama osoba postavlja pred takvu zbilju prošlosti, kakve je posljedice pretrpjela (i trpi), svjesne ili nesvjesne, kako je i u kojoj mjeri njome na neki način uvjetovan ideal zanimanja, u sadašnjosti i u budućoj projekciji. Kriterij koji institucija treba slijediti za ovo poznavanje je maksimalan: podatci o osobi koja traži da započne put formacije trebaju biti što potpuniji i povezani sa svim područjima života, od odnosa do duhovnog života, pogotovo kada je subjekt određene dobi i ima različita životna iskustva, pa tako i na emocionalno-seksualnoj razini. Ovdje će biti još važnije

shvatiti značenje određene moguće povijesti nestabilnosti i stvarne motivacije zvanja koja ga sada tjera da prihvati svećeničku službu. Na isti način i s istom posebnom pozornošću mora se suočiti sa slučajevima takozvanih *lutajućih sjemeništaraca* (*seminaristi vaganti, lutajući bogoslovi*), onima koji svojevolumino mijenjaju svoj put i/ili cilj zvanja, ili su otpušteni iz formacijske strukture i traže pristup drugoj, posebice kada su razlozi novog izbora ili otpusta nejasni ili se skrivaju¹²¹. U tom pogledu već postoji crkveno zakonodavstvo, prema kojemu »rektor sjemeništa u koje osoba želi biti primljena ne može izbjeći pribavljanje dokumentacije, uključujući psihološku dokumentaciju, koja se odnosi na vrijeme provedeno u drugoj ustanovi za formaciju¹²², prema odredbi biskupske konferencije«¹²³. Baš kao što je »precizna dužnost prethodnih odgojitelja pružiti točne informacije novim odgojiteljima«¹²⁴. U tom smislu, završni

¹²¹ »Mora se osigurati potpuno poštivanje odredbi sadržanih u Općoj uredbi o prijemu u sjemenište kandidata koji dolaze iz drugih sjemeništa ili redovničkih obitelji (CEI, 27. ožujka 1999.), pridajući strogu pozornost razmjeni potpunih i istinitih informacija, glede onih kandidata za svećeništvo koji prelaze iz jednoga sjemeništa u drugo, između različitih biskupija ili između redovničkih instituta i biskupija (usp. Kongregacija za kler, *Dar prezbiterskoga zvanja. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Rim, 2016., br. 198)«; (usp. CEI, *Linee guida per la tutela dei minori e delle persone vulnerabili*, br. 4.3.). »Odgojitelji u sjemeništim, izuzev duhovnika, u suradnji s biskupima, posebnu pozornost neka posvete dužnoj razmjeni informacija glede onih kandidata za svećeništvo ili redovnički život koji prelaze iz jednoga sjemeništa u drugo, iz jedne biskupije u drugu ili iz redovničke ustanove u biskupiju i obratno. Poželjni su sastanci nadzora (supervizije) i predstavljanja značajnih slučajeva iz prakse.« (usp. Hrvatska biskupska konferencija, *Smjernice za postupanje u slučajevima spolnoga zlostavljanja maloljetnika od strane klerika*, br. 11 Preventivne mjere).

¹²² Usp. *Orientamenti per l'utilizzo delle competenze psicologiche nell'ammissione e nella formazione dei candidati al sacerdozio*, 16 (usp. također CIC, kan. 241, §3).

¹²³ Kongregacija za kler, *Dar prezbiterskoga zvanja. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Rim, 2016., 198. Usp. također *Naputak biskupskim konferencijama o prijemu u sjemenište kandidata iz drugih sjemeništa ili redovničkih obitelji*, br. 157/96, koji je izdala Kongregacije za katolički odgoj 8. ožujka 1996., u EV15/384-394.

¹²⁴ Usp. *Orientamenti per l'utilizzo delle competenze psicologiche nell'ammissione e nella formazione dei candidati al sacerdozio*, 16 (usp. i *Enchiridion vaticanum*, 25 (2011), 1284). Budući da se radi o svjedočanstvima koja mogu postati presudna i u svakom slučaju značajna, važno je da se sve što više dokumentira.

tekst ne tako davne Sinode o mladima izrazio se na sljedeći način: »Relacijska i emocionalna nestabilnost, te nedostatak crkvenih korijena opasni su znakovi. Zanemarivanje crkvenog zakonodavstva u tom pogledu predstavlja neodgovorno ponašanje, koje može imati vrlo teške posljedice za kršćansku zajednicu.«¹²⁵

8.2. Pozitivan identitet i sigurnost u vlastitu sposobnost ljubiti

Uvijek je bitno prihvatiti već navedene naznake u vezi s dva strateška područja ministerijalnog identiteta i afektivnosti i seksualnosti.

Stoga valja provjeriti prisutnost *pozitivnog i stabilnog osjećaja sebe i dviju temeljnih emocionalnih sigurnosti: da je osoba već voljena, uvijek i zauvijek, i da je sposobna i zna kako voljeti*. U autentičnom zvanju dvije se stvarnosti odnose jedna na drugu, a zajedno su temelj zrelosti zvanja, k, „ao što smo već vidjeli. Ovdje dodajemo korisne prijedloge za put formacije.

a) Sklad između identiteta i samopoštovanja

Osjećaj identiteta za vjernika jest u svijesti da je dijete Božje, stvoreno na njegovu sliku (= *sadašnje ja*) i pozvano da provede njegov plan (= *idealno ja*). Samopoštovanje bi također trebalo ići u istom smjeru, tj. subjekt treba percipirati svoje zvanje ne samo kao ono što mu otkriva samoga sebe u svojoj istini (kao da mu je to ime), već kao nešto lijepo i dobro što mu daje definitivnu pozitivnost i dostojanstvo. I ako mu s jedne strane njegova stvorenost (*sadašnje ja*) otkriva ljubav koju je oduvijek primao, onda je upravo ta ljubav, *istinska* ljubav, koja mu sada omogućuje da ljubi, ili mu daje sigurnost da može zauvijek ljubiti (*idealno ja*). To je osjećaj njegove *sposobnosti da ljubi i bude ljubljen* (kao izraz samopoštovanja na emocionalnoj razini).

Drugim riječima, kod osobe koja se kreće prema zrelosti, identitet i samopoštovanje idu u istom smjeru ili se nalaze u istim sadržajima: ona neće samo moći percipirati vlastitu pozitivnost i uživati u onome što jest, što znači ne ići »za stvarima velikim ni za čudima što su iznad mene« (Ps

¹²⁵ Biskupska sinoda, *Mladi, vjera i razlučivanje zvanja. Završni dokument*, Rim, 2018., 163.

Izraz »lutajući sjemeništarc« koji je prije spomenut, nalazi se u ovom tekstu.

131,1). I upravo zato što se osjeća radikalno voljenom, moći će prihvatiti sebe i u neizbježnoj negativnoj komponenti, u svojim granicama i proturječnostima: njezin dom (njezina sposobnost da ljubi ili njezino samopoštovanje) izgrađen je na stijeni (identiteta stvorenja i zvanja). A ako poštovanje dolazi iz njezine *nutrine* (od onoga tko osoba jest), neće morati moliti negdje *drugdje i izvan sebe* za osjećaj vlastite pozitivnosti, niti neprestano tražiti sigurnost da je vrijedna ljubavi¹²⁶.

b) Nesklad između identiteta i samopoštovanja

Umjesto toga, moramo biti vrlo oprezni prema onima koji se od početka čine manje voljnima shvatiti ovu vezu između identiteta poziva i sposobnosti za ljubav, samopoštovanje, ili kod kojih prvo ide u jednom smjeru, a drugo u sasvim drugom. Obično takvi subjekti nemaju dvojbi u teorijskom definiranju svoga identiteta zvanja i shvaćanju njegove intrinzične vrijednosti (na teološko-duhovnoj razini), ali potom, zapravo ili bez pune svijesti, odlaze i traže drugdje sigurnost vlastite sposobnosti za ljubav ili im trebaju drugi izvana da im daju tu sigurnost. U praksi će imati pretjeranu potrebu – primjerice – uspjeti u onome što rade, biti cijenjeni od drugih, postići značajne stvari, napraviti karijeru, biti priznati, vidljivi i možda slavni, imati veze u kojima će se osjećati željenima i važnima za nekoga, pobjeđivati u usporedbi s drugima, osjećati se da su posebno dragi...

Očito njihovo zvanje nije dovoljno da dokuče vlastito dostojanstvo/ljupkost i njezin siguran korijen; koriste ga da bi imali prestiž i uspjeh, ili *zlorabe* (ili se spremaju zlorabiti) moć povezanu s njim da bi privukli ili zaveli¹²⁷, zavarujući se tako da kompenziraju loše ili

¹²⁶ Upamtimo da dok je identitet u biti koncept, samopoštovanje je iskustvo. Te dvije stvarnosti su stoga različite. I to objašnjava zašto netko može savršeno poznavati vlastiti identitet (i na teološkoj razini), ali zapravo osjećati relevantnijim i privlačnijim, kako bi imao samopoštovanje, druge stvarnosti i egzistencijalne situacije, više nagrađujuće za sliku o sebi (primjerice dobivanje javnog odobravanja, društvenog priznanja ili samopotvrđivanja), kao što primjećujemo.

¹²⁷ Već smo razmotrili, u bilješci 22, jedinstvenu vezu između niskog samopoštovanja i emocionalne ranjivosti: oni koji ne poštuju sami sebe, zapravo će biti posebno

negativno samopoštovanje, ali u bići osuđuju sami sebe da nikad ne pronađu sigurnost vlastite voljenosti i dajući ambivalentnu poruku božanske ljubavi.

Takvi subjekti, ako im se na vrijeme ne pomogne da pobjegnu iz ove opasne distonije, ili iz te unutarne kontradikcije, potencijalni su budući zlostavljači ne samo svog poziva, već i drugih, na raznim razinama.

8.3. Važnost propedeutske godine

U tom smislu posebnu važnost ima vrijeme razlučivanja propedeutske godine¹²⁸, neizostavna edukacijsko-formacijska etapa, koja mladom kandidatu želi ponuditi mogućnost *veće samospoznaje* kao osnove za njegov osobni rast, na ljudskom i duhovnom planu, s obzirom na sazrijevanje izbora. Prikladno je da se ova propedeutska etapa živi u zajednici koja se razlikuje od one u velikom sjemeništu ili kući redovničke formacije i, gdje je to moguće, da također ima posebno mjesto s *vlastitim odgojiteljima*, što neposredno cilja na precizan prijedlog radi razlučivanja i omogućuje početan odabir kandidata za veliko sjemenište ili novicijat. Nije, dakle, riječ samo o uvodnom trenutku, već prije svega o *pravom »edukativnom« pedagoškom vremenu* koje implementira i nudi ona sredstva koja provociraju i pomažu mladoj osobi da kaže istinu u sebi slušajući *ob-audiens* Onoga koji poziva. A zajedno je to edukativna etapa koja od odgojitelja traži pristup koji uzima u obzir heterogenost kandidata (prema dobi, kulturnoj razini i podrijetlu) i njihova više ili manje realna očekivanja. Mnogo pozornosti, u smislu emocionalno-seksualnog sazrijevanja, mora se posvetiti jamčenju puta inicijacije u humanističke znanosti u logici integracije s duhovnim putem, kako bi se u svakoj mladoj osobi potaknula sloboda iskrenoga, svjesnoga i konkretnoga odgovora na poziv, kao što smo već naznačili.

U ovom razdoblju razlučivanja, i zahvaljujući njemu, mogu se pojaviti krhkosti, rane i nelagode koje preporučuju put *psihološke dubinske analize* koju treba učiniti odmah. Neizostavan uvjet da bi se to zaista i poduzelo

osjetljivi na svaki znak pažnje koji im dođe od drugoga. Stoga će biti prilično ranjivi na emocionalnoj razini.

¹²⁸ Usp. kako podsjeća *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 59.

jest motiviran pristanak kandidata, pristanak koji će odgojitelj nastojati potaknuti što je više moguće, a bez kojeg nijedan psihološki put ne bi bio koristan.

8.4. Sjemenište kao otvorena struktura

U različitim crkvenim sredinama, uzimajući u obzir i dramatične događaje od kojih je ova analiza započela, sve se više dijeli određeno razmišljanje koje dovodi do ovako složenog pitanja: Je li moguće preispitati prikladnost struktura velikih sjemeništa ili pripravničkih redovničkih ustanova? Ovo se pitanje postavlja prije svega tamo gdje se čini da ove strukture mlade ljude u formaciji izlažu situacijama i uvjetima koji bi mogli spriječiti zdrav proces formacije, kao što su, na primjer:

- određena izolacija od stvarnosti i svojih vršnjaka;
- izrazito isticanje identiteta svećenika kao (pre)različitog od drugih (a zapravo njima nadređenog);
- zahtjev za savršenstvom koji ne prolazi dovoljno kroz relaciju (ili kroz zapovijed ljubavi, u stvarnosti);
- određena fiksacija na ulogu, odnosno očekivanja izvan stvarnosti i evanđelja;
- duhovnost koja ne proizlazi iz Uskrsa niti je dovoljno utjelovljena u životu;
- udaljenost i nemogućnost dijaloga s onima koji su izvan Crkve, ili ne vjeruju, ili više ne vjeruju.

Nitko ne poriče važnost institucionalne formacijske strukture za odgoj budućih svećenika i posvećenih osoba, ali sama povijest koju živimo zahtijeva od nas sve hrabriju pozornost i razbor kako bi te strukture bile sve sposobnije odgajati vjerodostojne pastire, prema Kristovu srcu. Valja napustiti oblike koji su danas zastarjeli, i u konačnici manje evanđeoski, te razmišljati o formaciji koja je otvorena prema svijetu i povijesti.

9. KRITERIJI ZA KONAČNO RAZLUČIVANJE

Možemo ih sagledati prema dvostrukoj artikulaciji, u odnosu na identitet i proces afektivno-seksualnog sazrijevanja.

9.1. Zvanje, identitet i samopoštovanje

U paragrafu 8.2. percepcija poziva naznačena je kao početan pozitivan kriterij – gotovo otkriće od pozvane osobe – kao ono što otkriva ne samo Božji plan, već osobu samoj sebi, kao što je njezino ime ili kao izvor i jamstvo *definitivne pozitivnosti i dostojanstva*. Kriterij konačnog razlučivanja tada neće biti samo otkriće veze zvanje – identitet ili teorijsko uvjerenje o toj povezanosti, nego praktično i egzistencijalno iskustvo toga, ili odluka da se stvarno poštovanje samoga sebe traži *u istoj liniji kao identitet*. Svakodnevna egzistencija, čak i unutar strukture formacije, omogućuje pažljivom odgojitelju da vidi koliko se mlada osoba zapravo orijentira prema tome gdje je njegovo blago, ili do čega mu je zapravo *stalo*, i što ga čini zadovoljnim i sretnim, tko i što ima moć dati mu identitet, ili odakle crpi stabilnu sigurnost vlastite pozitivnosti, onu koju mu ništa na svijetu, čak ni pastoralni neuspjeh ili vlastiti grijeh, ne može oduzeti...

U tu svrhu možemo predložiti pokazatelje ili točke promatranja, koji omogućuju i njemu i odgojitelju da razumiju što subjekt duboko *osjeća* u sebi u vezi s tim, i s kojim posljedičnim izvjesnostima ide prema vlastitoj budućnosti.

a) Konkretna i općenita očekivanja

Prvi pokazatelj jest eksplicitna provokacija da sâm sebi kaže što očekuje od svoje svećeničke službe ili od svoje pastoralne službe povezane sa svojim ređenjem, ili ono što smo u drugim točkama ovoga priručnika nazvali konkretna ili općenita *očekivanja*, koja mogu biti manje ili više realna, manje-više prema evanđelju: kako sanja i želi vlastitu budućnost, odnosno što namjerava postići svojom službom, osobito s gledišta relacija, nastojeći koliko god je moguće biti iskren prema sebi¹²⁹. Očekivanja su, u tom smislu, kao druga strana medalje *motivacija*, ali dok su razlozi u ishodištu (motivaciji) činjenja i voljenja, očekivanja izražavaju točku dolaska, ono što namjeravamo postići, ostvariti, idealan scenarij ostvarene misije, a time i ono što se očekuje (ili nesvjesno zahtijeva, ili

¹²⁹ Još uvijek na metodološkoj razini dobro je pozvati da se zapišu rezultati ovih analiza. I uvijek zbog istih prije navedenih razloga, kada smo govorili o ponovnom promišljanju – pisanju vlastite povijesti.

uzima zdravo za gotovo) od života i od drugih, a možda čak i od Boga. I ako se čini da su ove prve više okrenute prošlosti, potonje gledaju naprijed, prema budućnosti. Ali oboje, motivacije i očekivanja, otkrivaju najdublje *ja*, koje u mnogim edukacijsko-formacijskim procesima riskira da ostane nepoznato, barem djelomično.

Trenutačno nemamo precizne znanstvene dokaze u tom smislu, ali razumno je misliti da će budući zlostavljač imati očekivanja, svjesna i nesvjesna, visoko autoreferentne prirode: shvaćanje toga na vrijeme moglo bi omogućiti da se očekivanja drže pod kontrolom, da se ne nameću kandidatu (kao sve što je manje svjesno).

b) Sloboda ostavljanja

Drugi pokazatelj jest razumijevanje koliko je sama mlada osoba pokazala da je slobodna živjeti to strateško iskustvo ljudskog života, što znači *ostaviti*. Ostavljanje onoga što jest, i što se otkriva kao manje bitno, poradi onoga što je središnje. To je temeljno životno iskustvo jer je izvor mudrosti: egzistencija svih traži od svakoga da postupno nešto ostavi iza sebe kako bi se sve više koncentrirao na ono što ga definira u njegovom dostojanstvu/identitetu kao čovjeka, kao vjernika, kao pozvanoga.

Ipak, ovo iskustvo počinje vrlo rano. Već u prvim godinama formacije može se vidjeti koliko je mlada osoba spremna prepustiti se oslobađanju od onoga što se pokazalo suvišnim ili u svakom slučaju manje središnjim i značajnim: materijalnih stvari, predmeta, sredstava za rad, okruženja u kojima je radio možda profitabilno, relacija, privrženosti, prijateljstva zbog kojih se osjećao živim, čak i navika, načina života koji je davao osjećaj da se pronašla određena ravnoteža, ali i ideja možda naslijeđenih iz određene prošlosti na koje se navezuju srce i um... Puno je toga dobro ostaviti za sobom kako bi se što više moglo pristupiti onom identitetu koji je »skriven s Kristom u Bogu« (Kol 3,3) i u kojem svatko nalazi svoj dragocjen biser. Kandidat koji pokaže takvu slobodu pokazuje da je shvatio gdje se krije taj biser koji će u stvarnosti tražiti i nalaziti cijeli život... To je vrlo indikativan signal.

c) *Od ideje o Bogu do ideje o sebi*

Na kraju, temelj čvrstog identiteta jest i ono što štiti pozvanu osobu od bilo kakvog instrumentaliziranog korištenja ili zlouporabe relacija, počevši od one s Bogom. Potrebno je provjeriti – osim prividne ispravnosti ponašanja – da ta slika nije kontaminirana, kao što smo već podsjetili¹³⁰, dvosmislenom percepcijom svemoći, koja bi potom riskirala poticanje odgovarajuće ideje o *svetoj moći* zaređenih, koju treba prisvojiti, sa svim iskrivljujućim posljedicama koje poznajemo¹³¹. Ta provjera konkretno postaje pristupan kriterij promatrajući slobodu mladoga kandidata od raznih oblika *svećeničkog narcizma* (liturgijsko-obrednog, doktrinarno-teološkog, socijalno-relacijskog, pastoralno-crkvenog tipa). Ovi oblici zapravo iskrivljuju vjerodostojan svećenički identitet, s obzirom na to da predisponiraju stil života i odnose koji suptilno zlostavljaju drugoga i druge: *tamo gdje ego tvrdi da se postavlja u središte relacijske dinamike, već se događa zlostavljanje*.

Stoga ponavljamo ono što je već rečeno o potrebi da se u razlučivanju obrati pozornost na tu opasnu intrapsihičku kombinaciju, danas sve češću, između niskog samopoštovanja i opasno uzbudljivog osjećaja obdarenosti »svetom moći«¹³².

U tom smjeru, odnosno da prepoznamo i spriječimo upravo tu vrstu perversne mješavine, čini se da se kreće skupina indikativnih signala, u pozitivnom smislu, koje nalazimo u *Završnom dokumentu* Sinode o mladima. Naime, potrebno je: »Prevladavanje sklonosti klerikalizmu, sposobnost *timskog rada*, osjetljivost za siromašne, transparentnost života, spremnost na pratnju«¹³³, ili nastavak formacije tijekom života, osobito afektivne.

¹³⁰ Usp. 1, paragraf 1.2. b) slika Boga.

¹³¹ Tamo gdje se *sveto* iskorištava za vlastitu moć.

¹³² Usp. 1., paragraf 1.1., b) Isusova supatnja.

¹³³ Biskupska sinoda, *Mladi, vjera i razlučivanje zvanja. Završni dokument*, Rim 2018., 163.

9.2. Relacijska i afektivno-seksualna zrelost

Uz ovo što smo vidjeli, mogli bismo oko ovih klasičnih točaka sažeti suštinske pozitivne kriterije u odnosu na afektivno-seksualnu zrelost/slobodu:

a) U odnosu na sebe (*ja*)

Sigurnost primljene ljubavi koja nas oslobađa od tjeskobne potrage za privrženosti, ali također daje slobodu da nastavimo dopuštati da budemo voljeni i osjećamo se zadovoljnim; zahvalnost za primljeno dobro koje postaje besplatnost u darivanju samoga sebe; ukus za činjenje dobra za sebe (ili za činjenje stvari iz ljubavi); nepostojanje oblika autoreferencijalnosti (od ljubomore do sklonosti dominaciji/posjedovanju drugih); sposobnost za samoću i autonomiju koja oslobađa srce svake potrebe da iskoristi drugoga ili ovisi o njemu, a čini osobu u celibatu *prijateljem svih* i sposobnom za intenzivne, slobodne i oslobađajuće odnose.

b) U odnosu na »ti«

Relacijska osjetljivost pažljiva prema drugome, ne ona koja poštuje granice *ja* i *ti*, nego je također bogata empatijom i suosjećanjem (onom suprotnom u kojoj se sastoji istinski autoritet svećenika); relacijski stil u skladu s djevičanskim identitetom; nježnost i povlaštena pažnja prema onima koji se ne osjećaju sposobnima ljubiti i ne osjećaju se voljenima, sami su i krhki; *docibilitas relationalis* koja nam omogućuje kontinuirano učenje iz svakodnevnog života i od drugih, od svih drugih.

c) U odnosu na vlastitu seksualnost

Pozitivan i *blagoslovn* stav prema seksualnosti; poštivanje *seksualne gramatike* i njezinih karakteristika (sklonost relacijama, drugost, komplementarnost i plodnost); realistična svijest o složenosti odabira celibata: o njegovim posljedicama na psihološkoj razini, o iskušenju kompenzacije, o »nagibu« uz koji to može dovesti do zlostavljačkog ponašanja; spoznaja o vlastitoj afektivno-seksualnoj nedosljednosti i svijest o potrebi stalnog bdijenja nad njom; stjecanje progresivnog

ovladavanja vlastitim impulsima; prihvaćanje vlastitoga tijela i jasan seksualan identitet¹³⁴.

d) U odnosu na mogućnost zlouporaba i zlostavljanja¹³⁵

Konkretnije, a s obzirom na dramatične posljedice zlostavljanja maloljetnika, potrebno je provjeriti sposobnost mladog kandidata za *relaciju s vršnjacima*, s najslabijima i najmanjima, kao i s nadređenima i odgojiteljima, s prijateljima i s onima s kojima je u manjem skladu, s muškarcima i ženama, s onima koji su važni u društvu i s onima koji naizgled ne važe ništa... Široka *sloboda relacija*, koja dopušta da se prema svima odnosi bez isključivanja ili isključivih preferencija, razumno sugerira dovoljno zreo identitet te otvorenu i plodonosnu afektivnost prema odrasloj osobi koja se osjeća *odgovornom* i preuzima brigu o onima koji su ranjivi, te je sposobna prihvatiti drugost bez pokušaja da je reducira ili homogenizira na sebe ili da usvaja stavove samodopadnosti prema njoj, stavove prividne podložnosti, suptilne manipulacije, aktivne ili pasivne agresije, nasilja riječima ili gestama.

A negativni su – naprotiv – signali svi oni *kompenzacijski i obrambeni* mehanizmi koji bi lako mogli dovesti do zlouporabe moći, savjesti, također do seksualnog zlostavljanja. Konačno, potrebno je vrlo pažljivo promatrati savjest osobe ili onu *moralnu i relacijsku senzibilnost* koja joj omogućuje da u sebi *osjeti* unutarnje zlo zlostavljanja, bez ikakve nesigurnosti.

¹³⁴ U odnosu na ovu posljednju točku, podsjećam na ono što je već rečeno o onima koji imaju orijentaciju prema osobama istog spola: potrebno je provjeriti koliko je ta tendencija duboko ukorijenjena i prožimajuća, istaknuti svijest subjekta o prijeko potrebnoj budnosti, utvrđujući stupanj slobode u upravljanju njome, tako da ni na koji način ne ometa normalan relacijski život svećenika, pozvanog živjeti relacije sa svima. Uvijek je temeljno, za ispravno razlučivanje, ne izolirati sklonost samu po sebi, odvajajući je od osobnosti kao cjeline, niti raspoznati autentičnost zvanja polazeći tek od same sklonosti, nego – naprotiv – shvatiti njezino značenje u globalnoj slici osobnosti mladog čovjeka i zapravo vidjeti kako mu njegova zrelost i dosljednost dopuštaju da integrira bilo koju orijentaciju s pozivom na svećeničku službu i njezinim potrebama (vidi 3., paragraf 3.1., c) Distinkcije i dijagnoze).

¹³⁵ Naravno, pozivamo se na ono što je već rečeno u točki 3.1. – Priroda zlostavljanja, paragraf c) Distinkcije i dijagnoze: Za dijagnozu pedofila.

9.3. Izbor celibata zbog njegove vrijednosti u sebi

Naposljetku, valja pažljivo promatrati *kvalitetu izbora djevičanstva kao vrijednosti po sebi*, ne samo ili prije svega kao uvjeta za pristup svećeništvu; i stoga provjeriti je li prije svega postojao *iznimno osobni proces donošenja odluka*, koji je kulminirao eksplicitnim izborom u tom smislu. Važan je kriterij da u ovoj opciji mlada osoba ima punu i spokojnu svijest o vlastitim granicama i slabostima (i posljedičnoj potrebi da joj se pomogne), kao i o ljubavi koju ne može očekivati da će uvijek osjećati s osjetljivom neposrednošću svakojake ljudske ljubavi; ali da je izbor u isto vrijeme motiviran ljudskom i duhovnom vrijednošću »celibata za nebesko kraljevstvo«, koji se osjeća kao dar koji srce osobe čini slobodnim i milošću sposobnim za očitovanje božanske ljubavi, a ne kao zakon ili crkvenu disciplinu koja subjektu ostaje izvanjska. Neizbježno je da ono što nije rezultat osobnog razlučivanja, u određenom trenutku pojedinac osjeti kao kakvo strano tijelo, nikad integrirano, teret kojeg je teško (pod)nositi do te mjere da se želi toga riješiti.

I stoga se također mora provjeriti *kvaliteta odnosa s Bogom*. Ako je zlostavljanje izobličenje ili iskrivljenje relacijskog života posvećene osobe, prva relacija koja prolazi, a potom pokreće proces deformacije, jest relacija koja je ishodište, središte i cilj života celibata, a to je relacija s Bogom. Stoga će biti potrebno vidjeti koliko se taj odnos doživljava kao neprekidno otkrivanje *blaga* života koje učinkovito zadovoljava žed ljudskog srca za ljubavlju, kao *strast* koja prodire u dušu i osjetila, kao stijena koja daje stabilnost i osigurava učinkovitost navješćaja.

I na kraju, kao konačan i posebno sintetički kriterij, mogli bismo ponovno preuzeti onaj način razumijevanja celibata koji je već naglašen, kao *sposobnost voljeti Boga potpuno ljudskim srcem, i voljeti čovjeka božanskim srcem, ili onim koje uči ljubiti na svoj način*.

10. FORMACIJA ODGOJITELJA

Nitko danas ne bi trebao biti u stanju obavljati ili biti zadužen za obavljanje uloge formacije bez odgovarajuće formacije. Kako kaže J. P. Wong, »trebamo raditi na tome da još više, u svakom crkvenom području, povećamo svijest da je odgojitelj u sjemeništu poseban

ministerijalan poziv i stoga velika odgovornost koja zahtijeva potpuno predanje, energiju i određene kompetencije»¹³⁶.

10.1. Formirati osobu

Na prvom mjestu u ovoj formacijskoj pozornosti jest osoba odgojitelja i način na koji on vidi ovaj zadatak, koji se ne može prihvatiti samo *iz poslušnosti*. Pomagati mladoj osobi da raste u svećeničkom ili redovničkom identitetu i osjetljivosti jest privilegija, i kao takvu je trebaju osjećati oni koji su pozvani na tu službu; tim više pomoći kandidatu na putu koji vodi do zaljubljanja u Krista i strasti za ljude. To je privilegij s providonosnim odjecima na osobnost onih koji obavljaju tu službu i na njihovu osobnu emocionalnu zrelost.

Specifična formacija odgojitelja – formatora trebala bi ovom starijem bratu/sestri prije svega omogućiti sposobnost *relacija i pratnje mlade osobe* koja mu je povjerena. To se čini još očitijim i potrebnijim na kraju ovog promišljanja o problemu zlostavljanja. Zapravo, znamo da je rana koja je izvor povijesti zlostavljanja, a od koje je osoba koja potom zlostavlja drugoga patila i nastavlja patiti (čak i ako ne dopušta da se vidi), rana u relaciji. Pa ako je rana relacijska, relacijsko će biti i liječenje rane, a prvi lijek jest upravo odnos i kvaliteta relacija koju odgojitelj mora znati ponuditi mladoj osobi.

Još jedna sposobnost koju treba formirati u odgojitelju je *sposobnost slušanja koja je sposobna dokučiti dubine drugoga* kako bi ga dovela do dubljeg poznavanja sebe samoga i korijena njegova dostojanstva, kao i njegove ranjivosti, a zatim prema slobodi izbora Kristovih osjećaja kao njegova načina postojanja, odnosno njegova identiteta. Zbog toga nije važna samo duhovna zrelost pratitelja, nego i *edukacijsko-formacijska kompetencija* koja mladom kandidatu omogućuje pratnju u obje pedagoške faze: edukaciji i formaciji.

A ako je put svećeničkog i redovničkog rasta nadahnut modelom integracije, formacija formatora također mora biti put koji *spaja duhovne i*

¹³⁶ J.P. Wong, govor na Papinskom lateranskom sveučilištu, 15. svibnja 2018. Biskup Wong bio je tajnik Kongregacije za kler s delegacijom za sjemeništa od 2013. godine.

psihološke datosti, objektivnu istinu i osobno iskustvo, prošlost i sadašnjost, dar milosti i askezu čovjeka, slabost i snagu, grijeh i milosrđe... Nadalje, potrebna je ne samo prethodna priprema, nego i pratnja tijekom obnašanja službe, a time i *trajna formacija odgojitelja*, na različitim razinama. U tom pogledu *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* vrlo mudro predviđa osnivanje međubiskupijskih sjemenišnih organizacija za promicanje »tečajeva za odgojitelje i studijske aktivnosti o pitanjima koja se odnose na zvanja i svećeničku formaciju«, te na taj način potiču »analizu i homogeniji razvoj edukacijskih i didaktičkih iskustava na regionalnoj razini ili veću razmjenu i usporedbu na međunarodnoj razini«¹³⁷.

10.2. Formirati za timski rad (s laicima i ženama)

Ne dovodeći u pitanje odgovornosti i nadležnosti dijecezanskog biskupa i redovničkog poglavara, kao i odgojitelja koje su oni imenovali, važno je prihvatiti poziv prisutan u *Završnom dokumentu* Biskupske sinode 2018. godine, prema kojem će »za odgovarajuću pratnju biti neophodan ozbiljan i kompetentan rad u diferenciranim odgojno-obrazovnim *timovima*, koji uključuju laike i žene. Osnivanje ovih formacijskih *timova* u kojima sudjeluju različita zvanja mali je ali dragocjen oblik sinodalnosti, koji utječe na mentalitet mladih u početnoj formaciji«¹³⁸, kao susret s različitim zvanjima, kao zdrav podsjetnik na stvarnost, kao interakcija s elementom ženskog i laičkog. Osobito će – kao što je već spomenuto – prisutnost žena u kontekstu formacije omogućiti korištenje specifičnog

¹³⁷ *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 9.

¹³⁸ Biskupska sinoda, *Mladi, vjera i razlučivanje zvanja. Završni dokument*, Rim, 2018., 163; Također *Sažeto izvješće* XVI. redovne opće skupštine Biskupske sinode (4. – 29. listopada 2023.) u 9. poglavlju predlaže: »p) Postoji potreba za većom prisutnošću žena programima formacije i teološkim studijima. Žene trebaju biti uključene u programe poučavanja i formacije u sjemeništima kako bi promicale bolju formaciju za službu zaređenih.« U istom dokumentu, u 11. poglavlju čitamo: »j) Potrebna je dublja provjera formacije za službu zaređenih u svjetlu perspektive misionarske sinodalne Crkve. To podrazumijeva reviziju *Ratio fundamentalis* koji određuje njegov profil. Istodobno preporučujemo brigu o trajnoj formaciji svećenika i đakona u sinodskom smislu.«

ženskog duhovnog genija i intuicije, koji žene čini posebno sklonima intimnosti s Bogom i vodstvu duša. Zbog toga se *Ratio* ne ustručava definirati ovu prisutnost kao »pogodnu i bitnu za ljudsku i duhovnu formaciju sjemeništarača«, koju »uvijek treba shvatiti u pozitivnom smislu«¹³⁹.

Timski će rad, štoviše, onima koji rade u formaciji omogućiti onu zdravu usporedbu koja ne samo da štiti od jednostranih i subjektivnih vizija, već i pruža onaj jednako zdrav osjećaj dijeljenja odgovornosti za formaciju, suradnju između različitih kompetencija, konvergenciju prema zajedničkom cilju i sve drugo što ovaj zadatak može učiniti učinkovitijim i održivijim.

To je za dobro pozvanih pojedinaca i cijele zajednice Kristovih vjernika, kako bi Crkva bila lijepo, sigurno, gostoljubivo mjesto: dom svih!

¹³⁹ *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 95.

